

NEGVIZET

MAGAZIN

21/12

2021/22-es évad
IX/4. szám

DECEMBERI –
JANUÁRI
ELŐADÁS-
ÉS PROGRAM-
AJÁNLÓVAL

EMLÉKHELY

A magyar színházak Trianonja

BÁSTI 110

A legszebben beszélő magyar színész

A BOLONDSÁG FÉNYE

Berecz András igaz meséi önmagáról

A large group photograph of approximately 100 people, mostly men in suits and some women in period clothing, posed in many rows outdoors. The background features tall, thin trees and a lattice structure on the left.

Últókor: 1 Magyar, 1 Boros Mihály, 3 Magyarok, 4 Szegediek, 5. Rákóczi Erő, 6. Oláh Hírsz, 7. Lángok

NEMZETI SZÍNHÁZBÓL KATONAI
ELTÁVOLÍTOTT TÁRSUL
1919 OKTÓBER 1-ÉN

fotofilm

| fotó: Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet

6

Emlékhely

A magyar színházak Trianonja címmel állított emlékhelyet a Nemzeti Színház. A szobor mellett bemutatjuk az új virtuális kiállítást, áttekintést adunk a trianoni évek színházi viszonyairól, és felidézzük Ambrus Zoltán alakját, aki 1917 és 1922 között vezette a Nemzeti Színházat.

18

A bolondság fénye

Öröm sorba állítani Isten bolondjait az indián szent bohóctól, az angol, itáliai, portugál udvari bolondokon át Hazug Pistáig és Felicián testvérig. Shakespeare igazáról beszélünk: „A bolondság az egész világot bejárja, mindenütt fénylik, akár a nap”. (Berecz András)

38

Emlékezés Básti Lajosra

Ízig-vérig nemzeti színházi művészként tartották számon. Hősök megformálója volt: Csongor, Bánk és Ádám, Hamlet és Lear. A Tragédia főszerepét ötszázszor játszotta, alakításáról könyvet is írt. 110 éve született a legszebben beszélő magyar színész.

46

Gasztró-színház

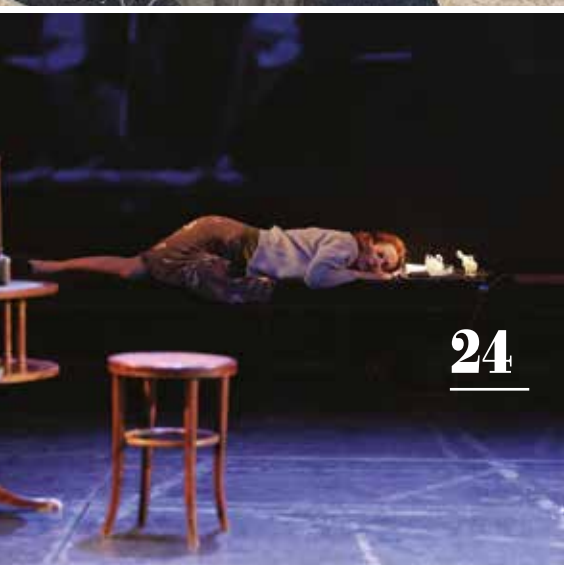
A magyar konyhaművészet közismert és évtizedek óta népszerű desszertje a Gundel-palacsinta. Kérdés azonban, honnan pottyant az asztalunkra? Evett-e efféle Jávor Pál, Tőkés Anna és Márai Sándor a Kaland premierjén? Fehér Béla egy legenda nyomában.

NEMZETI magazin – a Nemzeti Színház ingyenes időszaki kiadványa • 2021. december • IX. évfolyam 4. szám |

Főszerkesztő: Kornya István • A szerkesztő munkatársa: Görömbölyi László • Fotó: Eöri Szabó Zsolt • Korrektúra: Lukácsy György

| Kiadó: Nemzeti Színház Nonprofit Zrt. • Felelős kiadó: Vidnyánszky Attila vezérigazgató • Médiaajánlat: 30/508-4711 | Nyomdai

előkészítés: Inform-Line Stúdió Bt. | Nyomás: HTS-ART Nyomda | Megjelenik 8000 példányban | Lapzárta: 2021. december 16.

Címlapon: Söptei Andrea és Ács Eszter
az Üvegfigurák című előadásban
| fotó: Eöri Szabó Zsolt

JEGYVÁSÁRLÁS

Jegypénztár a Nemzeti Színházban

1095 Budapest, Bajor Gizi park 1.

telefon: +36 1 476-6868

e-mail:

jegy@nemzetisinhaz.hu

szervezes@nemzetisinhaz.hu

Nyitvatartás:

H-P: 10–18 óra | Szo-V: 14–18 óra,
illetve az előadások kezdetéig.

Ha nincs előadás, vasárnap zárva.

www.nemzetisinhaz.hu/jegyinformacio

EMLÉKHELY • A MAGYAR SZÍNHÁZAK TRIANONJA

- 6** Az összeomlás évei // Gajdó Tamás
- 10** Az emlékmű születése // Bőjte Horváth István
- 12** A közösségi identitás jegyében – virtuális színházi Trianon-kiállítás // Huber Beáta
- 14** „Egész lelkével” – Ambrus Zoltán a Nemzeti élén: 1917–1922 // Karácsony Ágnes

PORTRÉ

- 18** A bolondság fénye – Berecz András // Filip Gabriella

24 PREMIERGALÉRIA – ÜVEGFIGURÁK

NÉZŐPONTOK - AZ AJTÓ

- 26** Jutalomjáték // Osztovits Ágnes
- 27** Elemi erővel // Keresztes Balázs

ELŐADÁS-AJÁNLÓ

- 28** A Mester és Margarita | Az ajtó | Álomgyár | Csongor és Tünde | Leánder és Lenszirom | János vitéz | Egri csillagok | Éden földön | Tizenhárom almafa | Csíksomlyói passió

IN MEMORIAM

- 38** Ízig-vérig nemzeti színházi színész: Básti Lajos // Gajdó Tamás

SZÍNHÁZTÖRTÉNET

- 42** Mesélő példányok – a Nemzeti Színház szövegtárára // Bessenyei Ágnes

GASZTRO-SZÍNHÁZ

- 46** Fehér Béla: A Gundel-palacsinta legendája

SZÍNHÁZNOVELLA

- 48** Péntek Orsolya: Kijárat

50 A NEMZETI SZÍNHÁZ HÍREI

52 ROGRAMAJÁNLÓ

54 JEGYEK, BÉRLETEK

56 HAVI MŰSOR – JANUÁR

FOLYÓIRAT

- 58** Szenáriumi november-december

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Az Isten ostroma, a Körhinta, az Éden földön,
a Tóth Ilonka, A föltámadás szomorúsága,
az Egri csillagok című előadások támogatója
a Nemzeti Kulturális Alap.

nka
Nemzeti
Kulturális Alap

Emlékművet avatott a Nemzeti Színház december 4-én. A magyar színházak Trianonja című alkotás azt kívánja felmutatni, milyen hatása volt a trianoni békediktátumnak a magyar színházi életre. Bőjte Horváth István szobra kőbe merevített sűrítménye a bonyolult történelmi folyamatoknak. Az 1918 és 1920 közötti időben ugyanis minden megváltozott: véget ért az első világháború, felbomlott a Monarchia, zajlottak forradalmak, volt idegen megszállás, és végül jött a trianoni sokk. Összeállításunk az emlékmű és a hozzá kapcsolódó virtuális kiállítás bemutatásán túl a viharos korszak színházi életét és a vészterhes időkben a Nemzeti Színház élén kitartó igazgató alakját idézi fel.

Az összeomlás évei

Színházi élet a vesztes háború után, az őszirózsás forradalomtól Trianonig

Az első világháború éveiben a közönség mohó érdeklődéssel várta a kortárs magyar szerzők műveinek színpadi bemutatóit. Talán azért, hogy a monoton, tragédiákkal övezett életet pár órára maga mögött hagyja, s a színház sokszor irracionális világába ringathassa magát. Ám alig kezdődött el az 1918–1919-es színházi évad, egyszerűen a politikai és közéleti események kerültek az érdeklődés középpontjába. A Téli kert mulatóban 1916 elején a *Hazajöttek!* című szcenírozott dal előadásán még a győztes csapatok látványos színpadi felvonulásának tapsolhatott a publikum, 1918 őszén azonban világossá vált, hogy ebből nem lesz semmi. Az országgyűlés 1918. október 17-én megtartott ülésén Tisza István hosszabb felszólalásában egyebek között azt mondta: „*elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály tisztelt képviselő úr tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük*”.

MINDEN KISZÁMÍTHATATLAN

Az 1918. október végi őszirózsás forradalom eseményeinek sodrában az újonnan kinevezett miniszterelnök, Károlyi Mihály hiába kötött fegyverszünetet, az an-

tan-szövetséges csehek, románok és szerbek hamarosan megszállták a történelmi ország területének jelentős részét. Egyetlen eredményt sikerült ekkor elérni: a belső közigazgatás önállóságát egyelőre meghagyták. Talán ennek köszönhető, hogy a színtársulatok közül több – például a kassai, az ungvári, a nagyvárad, a kolozsvári, az aradi, a temesvári, az újvidéki, a szabadkai – a helyén maradhatott, s folytatta a megkezdett évadot. Beszédes azonban, hogy míg Az Est temesvári tudósítója 1918. november 26-án azzal nyugtatta meg olvasóit, hogy a városban Sebestyén Géza színtársulata telt házak előtt játszik, s a szerb tisztek különösen az operettet és az operát szeretik; egy hónappal később, december 25-én Az Újság című napilapban megjelenő tudósítás viszont egészen másról, a színházak viszontagságos, bizonytalan, kiszámíthatatlan működéséről számolt be (lásd a *Menekülő társulatok* című keretes írást).

Ez a kérdés annyira foglalkoztatta a közvéleményt, hogy néhány héttel később a Vasárnapi Újságban *Mi történt a megszállott területek magyar színészeivel?* címmel közzétett cikk áttekintést adott a társulatok viszontagságairól.

KOLOZSVÁR, KASSA

Bár a hírek arról szóltak, hogy Kolozsváron minden rendben folyik, a színház igazgatója, Janovics Jenő *A Hunyadi téri színház* című összefoglalójában – amely csak 2001-ben jelenhetett meg –, jóval árnyaltabb képet festett erről az időszakról: „Mire a két hónapi szünet után újra megnyíltak a színház kapui, a harcterekről özönlöttek vissza a katonák, riadalom ült minden nemzetéért aggódó lelken. Vezetés és irányítás nélkül tántorgott az ország, kitört az »őszirózsás« forradalom, nemzeti tanácsok, katonatanácsok, munkástanácsok harsogtak zűrzavaros jelszavakat. Ebben a felfordulásban a színház munkája is megbénult széles ez országban mindenütt. A kolozsvári színtársulat azonban a régi fegyelem korlátai között maradt, a vezetést semmiféle színésztanács nem akarta kivenni az igazgató kezéből (...).” Janovics azt is leírta, hogy „a másnaptól való riadt félelem” miatt alig jártak a kolozsváriak színházba. „Az emberek a házuk táját őrizték, bezárkóztak, nyugtalanul lesték a híreket.”

Ezekről a nehéz hónapokról Faragó Ödön kassai színházigazgató is megemlékezett. A csehszlovák csapatok először 1918. december 29-én vonultak be Kassára. Faragó igyekezett alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, ám ez nehezen ment, mert az új hatalom képviselői mindent megtettek, hogy a magyar nyelvű színjátszók életét megkeserítsék, s olyan anyagi terhekkel sújtsák, hogy ráfizetés legyen előadásokat tartani. Faragó Ödön írását, mely 1942-ben jelent meg *Az Írásaim és emlékeim* című könyvében, fájdalmas panasz járja át: „Minden színdarabot, amely a magyar–tót közös barátságot tartalmazta, leiltottak. A színlapjainkat leszaggatták. Megverték a színlapkihordóimat és a színlapokat szerteszórták az utcán. Megjött a nyelvrendelet: két nyelvű színlapot kellett csináltatnom. A »Kassai Nemzeti Színház« feljéletem le kellett vennem, és »Národné Divadlo Košice« címmel felerősítenem. Košice! Mindig fájdalmas nyilallás állott belém, ha szememet rávettem a színlapomra. Be kellett rendezkednem arra, hogy minden nap lesznek újabb és újabb állami rendeletek, amelyek gazdasági erőmet sorvasztják. Hiszen minden a magyarok ellen ment. [...] Bérloimet fényűzési adóval sújtották, hogy elvegyék a kedvüket a magyar színházba járástól.”

FOKOZOTT VÁLSÁG

Az újabb belpolitikai fordulat, a Tanácsköztársaság kikiáltása 1919. március 21-én tovább fokozta a színházi válságot, bár a megszállt területeken működő társulatok életére alig volt hatással. A forradalmi kormányzótanács működése idején az antant katonai műveletei folytatódtak, az ország egyre nagyobb területét foglalták el szerb, román, francia, cseh, intervenció csapatok, velük szemben a kommunista hatalom csak átmeneti sikereket ért el. Az egyik legjelentősebb haditettként az 1919. május 20-án általános ellentámadásba lendült Vörös Hadsereg visszafoglalta Kassát. Faragó Ödön így emlékezett erre a diadalra: „Június 6. Kritikus nap. Egész Kassa tele volt izgalommal. Minden házon lobog a nemzeti zászló. Büszke lobogása új reményeket öntött belénk. A Vörös

„Tábornok úr, szeresse a magyarokat!” – mondta a képen látható Biller Irén színésznő, a kassai színház igazgatójának felesége a ráosztott szerep szerint a csehek második bevonulásakor.

A képen Biller Irén és Faragó Ödön direktor a csehek támogató francia Hennoque tábornok kassai látogatásakor 1919-ben | forrás: Kelet-szlovákiai Múzeum, Kassa

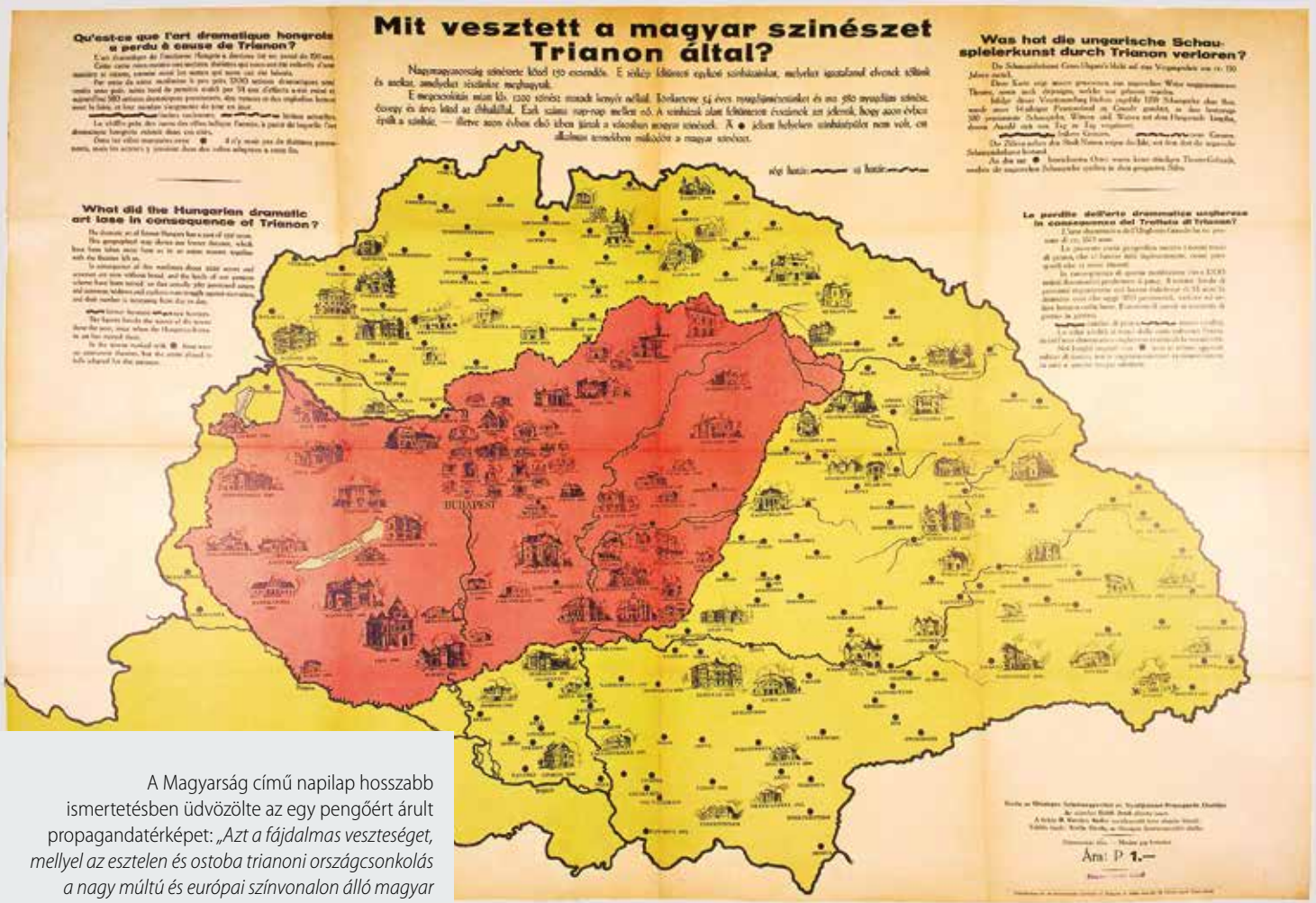
Hadsereg megérkezett. Lelkesedéssel, virágáporral fogadtuk őket. A Munkástanács másnap átvette a város vezetését. A proletárdiktatúra életbe lépett, a nemzeti zászlókat be kellett vonni, és vörös zászlókat helyébe tenni.”

A forradalmi kormányzótanácsnak azonban csakhamar fel kellett adnia a várost. Clemenceau francia miniszterelnök ugyanis június közepén jegyzékben közölte Magyarország északi és keleti határait, és azt követelte, hogy északon e határok mögé vonják vissza a Vörös Hadsereget. Azt ígérte, hogy cserében a románok kiűrik a Tiszántúlt. Hosszú vita után a kommunista politikusok elfogadták a javaslatot.

Faragó Ödön a csehek második bevonulását így öröközte meg: „A kommün után Hennoque tábornok vezetésével visszajöttek a csehek. Díszfelvonulást rendeztetett magának a tábornok, mondván, ha ti a kommunistákat virágokkal fogadtátok, kitűzték a magyar lobogókat, akkor a megmentő cseh hadsereget szintén fogadjátok ünnepélyesen. Elrendelte, hogy az utcák szélein az iskolás gyermekek álljanak sorfalat és virágokat szórjanak a bevonuló hadsereg elé. [...] Elrendelték, hogy a város hölgyei deputációban álljanak ott, és rózsacsokrot nyújtsanak át... Persze a hölgyek erre nem voltak kaphatók, sőt nem is jelentek meg.” A helyzetet Faragó felesége, Biller Irén színésznő mentette meg, aki eljátszotta a hálás alattvaló szerepét, s még egy francia mondatot is elmondott: Tábornok úr, szeresse a magyarokat!

KOMMUNIZÁLVA

„A proletárdiktatúra idején az államosított fővárosi színházak életét nem zavarta meg kivételes esemény, a körülményekhez képest kiegyensúlyozottan működtek. Az országos helyzet már korántsem volt ennyire megnyugtató, már látszottak a közelgő katasztrófa jelei” – írta Székely György *A magyar színház története, 1873–1920* című kézikönyvében. Megállapítását az Országos Színészegyesület igazgatótanácsának 1919. április 16-án kelt „keserves hangú” jelentésével illusztrálta, mely a Színészek Lapjában jelent meg: „És mikor ujjongó lelkiünk hosszamával köszöntötte a felkelő

A Magyarország című napilap hosszabb ismertetésben üdvözölte az egy pengőért áruolt propagandatérképet: „Azt a fájdalmas veszteséget, mellyel az esztelen és ostoba trianoni országcsonkolás a nagy múltú és európai színvonalon álló magyar színészetet sújtotta, érdekes módon szemlélteti egy térkép, melyet az Országos Színészegyesület adott ki. Az angol, német, olasz és francia magyarázó szöveggel ellátott, rendkívül díszes kiállítású térkép a trianoni vonallal négyfelé szakított Nagymagyarországot [sic!] ábrázolja, az ország elszakított és megmaradt színházainak miniatűr képeivel.” A térkép ugyan több pontatlanságot is tartalmazott, de jól mutatta a színházi élet gazdagságát és a veszteséget.

napot, azt remélve, hogy a magyar szó, magyar dal szabadon röpködhessen szerte az országban Kárpátoktól az Adriáig, ragadozó vadak módjára rohanták meg álnok szomszédaink, hogy az áldásos béke boldogító reményében [a] fegyverét eldobott óriást szétmancsoglják, testét darabokra tépjék és bérencek módjára osztogassanak drága hazánk vérével-szentelt földjén. És a magyar színészet – a magyar kultúra tényező harcosa ott állott védtelenül, hazátlanul saját hazájában; úgyve mindenünnen, ahova a bitorlók betették lábukat és azok is, akik helyükön maradhattak, a megbódítottak mártíromságát kénytelenek szenvedni... sokkal később természetesen is.”

Ebben az időben egyébként – ahogyan Székely megállapította – a harminchat társulat állomáshelye közül tizenötöt: Szegedet, Nagyváradot, Kassát, Nagyenyedet, Pécsét, Debrecen, Ungvárt, Kolozsvárt, Szatmárt, Békéscsabát, Pozsonyt, Sátoraljayhelyet, Temesvárt, Marosvásárhelyet és Aradot idegen hadsereg tartotta megszállva.

A Forradalmi Kormányzótanács első ülésén, 1919. március 22-én Lukács György filozófus helyettes közoktatási népbiztosként bejelentette: „a színházak magánkezelésből közkezelésbe vételnek”.

„A színházak ügyeinek vezetésével egyelőre a Színházakat Kommunizáló Bizottság van megbízva – írta a Színház című hetilap 1919. április 6-án. – Ez a bizottság a közoktatásügyi népbiztosnak, illetve közvetlenül Lukács György népbiztos-helyettesnek van alárendelve”. A népbiztosság intézkedése értelmében valamennyi fővárosi színház vezetője a helyén maradt, s az igazgatót bízták meg a fegyelmi ügyek intézésével. Azt is megjegyezte a színházi rend fenntartása tárgyában kiadott rendelet, hogy a tagok panaszaikat a szakszervezet útján terjeszthetik elő.

A szervezeti intézkedéseket a Színházi Életben Lukács György megerősítette, és így indokolta: „Mikor a színházat kommunizáltuk, azt elsősorban azért tettük, hogy a kultúrabelyeg nézőterét megnyissuk a proletárság, a dolgozók tömegei előtt: a mi színházunk nem lesz többé a jómódúak monopóliuma.” A proletárdiktatúra vezetői azt is elhatározták, hogy a színházi alkalmazottakat közhivatalnokká minősítik; megélhetésükről az állam gondoskodik. Ez az elképzelés azonban sohasem valósult meg. A Tanácsköztársaság rövid ideje alatt a kulturális élet irányítóinak nem volt se idejük, se módjuk arról értekezni, hogy milyen legyen a prole-

tárállam színháza. Az író és filmesztéta Balázs Béla, a kommunérodirektóriumának tagja azt azonban leszögezte, hogy cenzúra nélkül nem lehet az új eszméket diadalra vinni.

10 MÍNUSZ 7

A Tanácsköztársaság bukása (1919. augusztus 1.) és a román csapatok budapesti bevonulása (augusztus 4.) után nem volt többé kétséges, hogy Magyarország semmi jóra nem számíthat a háborút lezáró béketárgyalásokon, de addig is az utódállamok vezetőinek jóindulatán múlik, hogy milyen jogokat biztosít a magyar kisebbségnek. Az első aggasztó hír Kolozsvárról érkezett, a Szeged és Vidéke című lapban 1919. október 7-én *A románok átvették a kolozsvári színházat* címmel jelent meg tudósítás. Eszerint a nagyszebeni kormányzótanács úgy döntött, hogy október 1-jén állami kezelésbe veszi a színházat, és Janovics Jenő dr. igazgatót megtartja művezető-igazgatónak, ha a hűségesküet a román hatalomnak leteszi. Ám Janovics erre nem volt hajlandó, s közölte, hogy társulata a Nemzeti Színház épülete helyett a nyári színpadon tartja majd az előadásokat, ahol szerződése szerint ugyancsak jogosult játszani. Az átvevő bizottság a direktor és Fischer József színházi jogtanácsos kíséretében a színpadon is megjelent, ahol az egybegyűlt színészek előtt újra kijelentették, hogy a mai nappal a színház működését ebben a helyiségben beszüntetik. „A bizottság ezután eltávozott, a társulat direktorát csendesen megéljenezte, és széteszlett” – fejeződött be a Szeged és Vidéke című lap írása.

Nem sokkal később megjelentek az első kiszivárogtatott információk arról, hogy Magyarország mire számíthat a béketárgyalásokon. A budapesti napilapok kiemelték, hogy „a békeszerződés területi határozmányai valamivel kedvezőbbek, mint azok, amelyeket Kun Bélának küldött jegyzékében Clemenceau annak idején megjelölt”. A Világ vastag betűs alcíme kiemelte, hogy „Makó, Orosháza, Békéscsaba magyar marad”. A kétségbeesztő hírek hatására december 12-én az Országos Színészegyesület vezetősége memorandumot küldött az antant „jóvátételi bizottságához”. 1920. január 15-én megjelent a Színészek Lapjában Szilágyi Vilmos elnök és Géczy István titkár írása, melyet így vezettek be a szerzők: „a magyar színészet történelméből vett adatokkal bizonyítottuk be, hogy azokban a városokban, amelyekre idegen államok a hódító jogán igényt tartanak, a magyar kultúrának oly erős vára van, ahonnan a magyar eszmét, a magyar nyelvet száműzni nem lehet”.

Hiába volt azonban minden jankajálás, a nemzeti tragédia bekövetkezett; 1920. június 4-én alá kellett írni a versailles-i Nagy Trianon-kastélyban a történelmi Magyarországot felszámoló

A nagyszebeni Kormányzó Tanács (Consiliul Dirigent) Erdély román megszállása után bevezette a cenzúrát, és sokféle tilalmat foganatosított az 1918 karácsonyán elfoglalt Kolozsváron is. A színházak 1919. május 4-től csak kétnyelvű színlapon hirdethették a magyar nyelvű előadásokat. A Hamlet volt 1919. szeptember 30-án az utolsó magyar előadás a Hunyadi téri kolozsvári Nemzeti Színházban

békeszerződést. A színházak azon a napon nem játszottak. Néhány hónappal később, 1920 végén született meg az *Ehrabolt színházaink* című írás, mely a korszak egyik legnépszerűbb lapjának, a Színházi Életnek az 1921-re *Művészeti almanach* címmel kiadott évkönyvében jelent meg, s lemondóan vette tudomásul, hogy végleg szétértéktek a magyar színházi élet keretei: „Kolozsvár, Arad, Nagyvárad, Temesvár, Pozsony, Kassa, Pécs. Hét vérző seb a keresztre feszített Nagy-Magyarország testén. Legszebb hét városunk, amelyeknek felépítésén annyi száz esztendőn át dolgoztunk, amelyeknek kultúráját mi teremtettük meg, most elszakítva tőlünk, fájdalmas jankajáltásait küldi hozzánk. A magyar színészet ezekben a városokban emelte legszebb templomait. A háború előtti években tíz olyan városunk volt, amelyeknek [az] Országos Színészegyesület és a kultuszminiszter elsőrendű színházi koncessziókkal adott engedélyt. A megszállott városokon kívül ebből a tízből mindössze három maradt meg Csonka-Magyarországnak: Debrecen, Szeged és Miskolc.” (A szerb hadsereg végül 1921. augusztus 20–21-én kivonult Pécsről.)

A cikkben a veszteségek felsorolása mellett a visszavágás gondolata is megjelent, s az elkövetkező években a revíziós politika tartotta ébren a reményt. Ahogyan mindenki, Janovics Jenő, Sebestyén Géza és Faragó Ödön színházigazgató is arról álmodott, hogy diadalmasan vonulhat be az elrabolt kolozsvári, temesvári és kassai színházba. A kor jóvátehetetlen bűne, hogy egyiküknek sem adatott meg a dicsőséges visszatérés.

A cikk a Nemzeti Színház trianoni sorozatában jelent meg. Ha kíváncsi a többi cikkre, azokat itt találja:

GAJDÓ TAMÁS

| fotók: OSZMI

BÖJTE HORVÁTH ISTVÁN

Az emlékmű születése

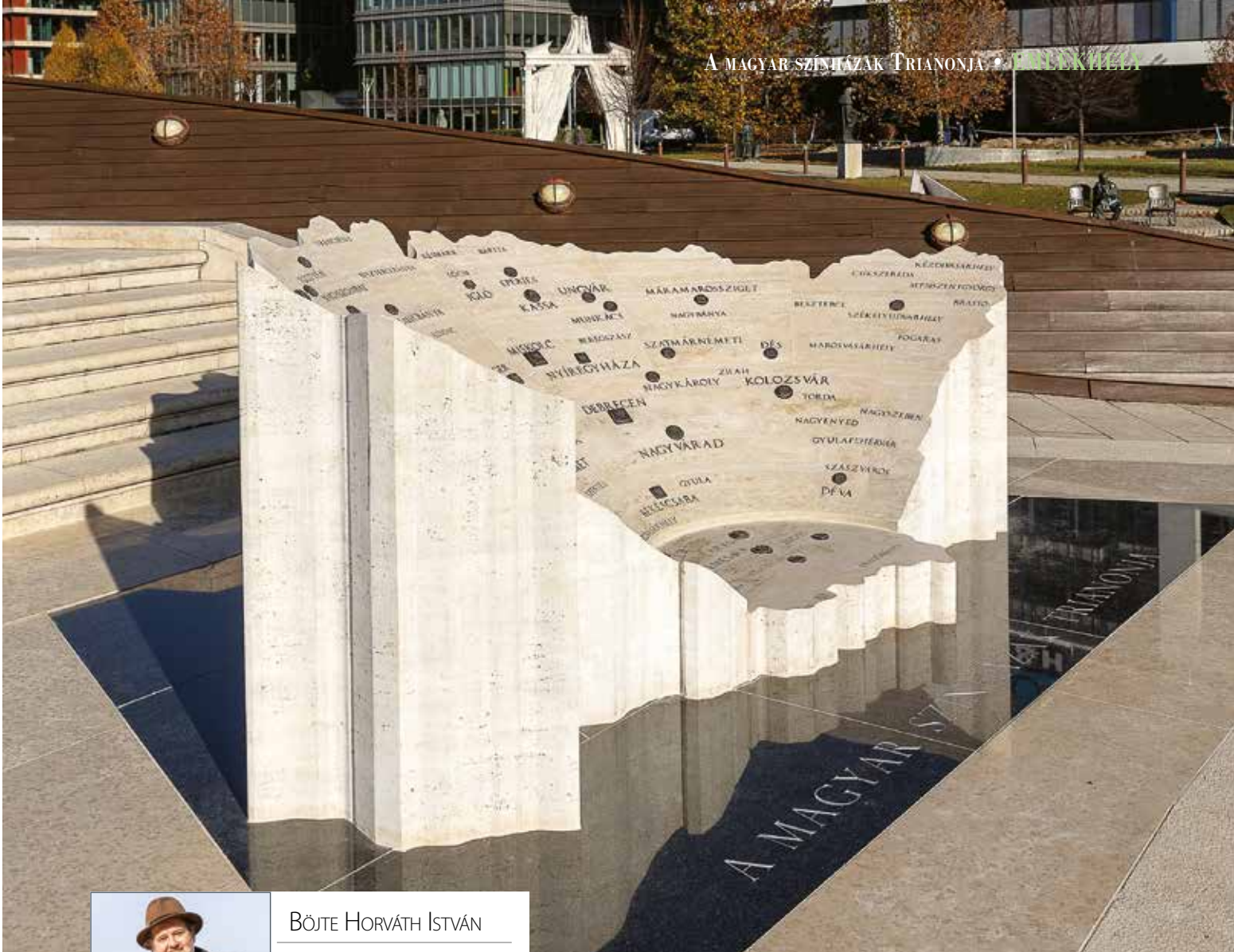
Egy szobor tárgyi valóságában egyszerre *anyag* és *gondolat*. Önmagában van, és saját magát magyarázza. Jel. És mint ilyen, jelentéseket hordoz. A teljes megismeréshez – vagyis, hogy a *jel* mit *jelent* – a befogadónak – annak, aki megáll a szobor előtt –, meg kell dolgoznia. Körbe kell járnia az *anyagot*, bele kell mélyednie a *gondolatba*, amit a jel felkínál. Fel kell törni a pecséteket, mint a Jelenések könyvében. Az a szép és érdekes ebben, hogy mivel minden ember másként „közelít” egy szoborhoz: más tudással, ízléssel, a végső megfajtás a (remélt) katarzis is más és más...

A később a Magyar színházak Trianonja nevet kapott szobor története úgy kezdődött, hogy megcsörrent a telefonom. Rátóti Zoltán és Vidnyánszky Attila hívott. Volna-e kedvem egy Trianon-szobron gondolkodni, ami a Nemzeti Színház épülete elé kerülne. Pillanatnyi csönd után azt válaszoltam, hogy én olyat nem tudok, mert nem jut eszembe semmi olyan új gondolat, ötlet, amit érdemes volna megcsinálni. Tudtam pontosan, miért mondom ezt, miután magam is terveztem már szobrot ebben a témában, és zsűriztem is efféléket. Aztán jött a megrendelő pontosítása: itt az elcsatolt területek színházai és a magyar nyelvű színházak trianoni sorsa lenne az, amiről a szobornak szólnia kellene. A magyar színház Trianonja – ennek az emlékművét kellene megalkotni. És elhangzott még egy kulcsszó: interaktív. Ez a két irány már adott annyi inspirációt, amin elindulhattam, ami megmozgatta a fantáziámat. Tizenhárom vázlatot készítettem, és azt kellett látnom, hogy a felén megjelent egy fontos motívum: a klasszikus görög színház. Formailag és építészeti is lenyűgöznek az amfiteátrumok, láttam a legnagyobbat Epidauruszban, de Athénban, Petraban, és legutóbb Pompeiben is megcsodáltam az építészetnek, a mérnöki munkának ezeket a remekeit. Megvan tehát a jel – legalábbis annak egyik része: a színház. De miként kapcsolható ez össze Trianonnal? Ha hallunk, olvassunk a békediktátumról, előbb-utóbb előkerül egy szó: a térkép. Elég, ha csak a korabeli plakátokra gondolunk, amelyen térképszerűen ábrázolták a történelmi Magyarország szétszakítását, megcsönkítését, széthullását. A két forma – az amfiteátrum és a történelmi Magyarország hamar fedésbe volt hozható – és ez a terv nyerte meg a Nemzeti Színház vezetőinek, művészeti tanácsának a tetszését.

Első körben az ívelt amfiteátrum-térkép testét egy mésző tömb jelentette, a felülete pedig ívelt ledképenyőként szolgált volna különféle tartalmak vetítésre. Ebből a kiindulópontból alakult ki Nemzeti Színház előtt álló szobor. Elvetettük a túlzottan (folyton évülő és sérülékeny) technikára épülő verziót, és olyan megoldást kellett találni, ami technikai háttér nélkül is betölti a funkcióját, az interaktív háttér nélkül is emlékműként funkcionál, és amelyen a térkép nemcsak a formájával, hanem a funkcióval is gazdagodik. Így kerültek az amfiteátrum-térképre az 1918–20-as magyar színházi életet, a trianoni pillanatot reprezentáló városnevek, ahol működött magyar nyelvű színház. A piktogramok az állandó kőszínházakat és az ideiglenes játszóhelyeket mutatják. A színház-történeti tartalom, ami a szobor kínálta jel és jelentés mögötti tudást nyújtja, egy QR-kóddal érhető el.

Megvolt tehát a gondolat. A többi már csak a munka, a kő megmunkálása volt hátra. A 13 és fél tonnás mésző tömbből kellett kifaragni az öttonnás szobrot, amely emlékeztet minket kulturális veszteségünkre és gazdagságunkra.

BÖJTE HORVÁTH ISTVÁN

Budapesten született 1972-ben. 1989-ben érettségizett a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola festő szakán. 1990-től a Magyar Képzőművészeti Főiskolára járt, ahol 1996-ban diplomázott szobrász szakon, majd két évet posztgraduális képzésen töltött.

Mesterei Somogyi József, Bencsik István, Kő Pál, Karmó Zoltán voltak. Szobrászatot tanított a Kézműipari Szakközépiskolában és a Dési Huber rajziskolában. Alkotói munkája mellett restaurálással is foglalkozik. Harminc köztéri alkotása látható szerte az országban, többek között Juhász Ferenc egész alakos szobra Biatorbágyon, a világháború áldozatainak emlékműve Vácraátóton, a honfoglalási emlékmű Vecsésen.

A közösségi identitás jegyében

A magyar színházak Trianonja című emlékműhöz készült virtuális kiállításról

A színházat szimbolizáló és térképet formázó emlékmű, amely a Nemzeti Színház előtt áll, egyértelműen „olvasható”, vagyis egyetlen pillantással átlátható, hogy mit is jelentett Trianon a magyar nyelvű színházi életre nézve. Az emlékmű „mögött” ezen túl átfogó színháztörténeti tartalom – egy QR-kód segítségével elérhető – virtuális kiállítás is található. Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, valamint a Nemzeti Színház közös projektje bővebb ismereteket kínál az első világháború és 1920-as békeszerződés következményei iránt érdeklődőknek.

A trianoni békeszerződés aláírása után kialakult revíziós és irredenta törekvések egyik leggyakoribb emblémájává vált a történeti Magyarország feldarabolt térképe, mely szemléletessé tette az elcsatolt és megmaradt területek arányát, átvitt értelemben pedig a nagyhatalmi döntés igazságtalanságát fejezte ki. Ez a jelkép nemcsak különféle plakátokon tűnt fel, hanem jelvényeken, ajtóra szerelhető színes plaketteken, iskolai taneszközökön, illetve különféle használati és dísz tárgyakon.

Az Országos Színészegyesület kiadásában megjelent *Mit veszített a magyar színészet Trianon által?* című nyom-

tatvány szintén ebbe a sorba illeszkedett: a „*rendkívül díszes kiállítású térkép a trianoni vonallal négyfelé szakított Nagymagyarországot ábrázolja, az ország elszakított és megmaradt színházainak miniatűr képeivel.*” (Magyar-ság, 1928). A térkép mellett olvasható angol, francia, német és olasz nyelvű rövid propagandaszövegben néhány számadattal tették hatásossá a magyar színészetért veszteségeket: „*E megcsonkítás miatt kb. 1200 színész maradt kenyér nélkül. Tönkretette 54 éves nyugdíjintézetünket és ma 580 nyugdíjas színész, özvegy és árva küzd az éhhalál-*

lal. Ezek száma nap-nap mellett nő.” A kisebbségi sorba jutott magyar színészet helyzete azonban sokkal összetettebb volt. Az idegen államhatalmak különféle megszorító, korlátozó intézkedésekkel fokozatosan ellehetetlenítették a magyar társulatok működését.

TÉRKÉP, KATTINTÁS, INFORMÁCIÓ

A magyar színházak Trianonja című virtuális kiállítás középpontjában szereplő térkép ezt a komplexitást, összetettséget igyekszik megvilágítani. Az anyaországtól elcsatolt három nagy régiót külön-külön is megjelenítő térképrészlet melletti szövegek összefoglalják a felvidéki és a kárpátaljai, erdélyi és partiumi, valamint a délvidéki magyar színjátszás 1918 után megváltozott státuszát. A térképen feltüntetett városok alatt olvasható ismertetőik pedig a színházi élet helyi jellegzetességeit, körülményeit, jelentős eseményeit tárják fel. A képekkel illusztrált szócikkek elsőként azokat a színházépületeket, játszóhelyeket mutatják be, melyeket a városok – sokszor erejükön felüli áldozatokot hozva – a magyar társulatok számára emeltek. Az Osztrák–Magyar Monarchia magyarajkú területén – Budapesten kívül – az 1870–1920 közötti időszakban mintegy negyvenöt új állandó színház épült, melyek nagyságát és stílusát a tervezők mindenkor igyekeztek a helyi igényekhez igazítani.

A szócikkek másik tartalmi egysége a magyar színjátszás I. világháború alatti és utáni helyzetével foglalkozik. Ezekben a történetekben városonként más és más témák válnak hangsúlyossá: hol a színigazgatók kiállásáról és küzdelmeiről esik szó; hol azokról a darabokról, melyek ebben az időszakban közönségsikert arattak; vagy éppen azokat az előadásokat idézik meg, melyek a magyar színház melletti kiállítás szimbólumává váltak, vagy a hivatásos színjátszást teljes egészében kitiltó rendelkezés nyomán feléledő műkedvelő mozgalom szerepét körvonalazzák.

A színházépületek és a színészek mellett a színházi előadások elengedhetetlen „szereplőjét”, a közönséget maga az emlékmű jeleníti meg sajátos módon.

Böjte Horváth István alkotása szintén felidéz a történeti Magyarország területét, annak határvonalait. A görög amfiteátrum lépcsőzetes nézőterére „ültetett” történeti Magyarország formájából kiemelkednek azok a városok, melyek ideiglenes vagy állandó hajlékot emeltek a magyar színésznek. Az ókori színházi tér azonban nem csupán esztétikus és hibátlan környezetbe ágyazza a magyar színházakat. Az európai színház bölcsőjének számító görög és az óriási veszteségeket, megpróbáltatásokat elszenvedő, Trianon utáni magyar színjátszást a kollektív identitás gondolatköre kapcsolja össze. Az ókori színházi ünnepek egykori fontos célkitűzése, a közösség hitének, identitásának megszilárdítása, az 1918 utáni időszakban létszükségletté vált. Az idegen államok fennhatósága alá kényszerült magyar közönség számára pedig a kultúra, s ezen belül is a színházi előadások komoly biztosítékai voltak a nemzeti identitás megőrzésének és fenntartásának.

A városok tehát nem véletlenül „ülnek” nézőtérén, közös nézőtérén...

HUBER BEÁTA,

az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet muzeológusa, a kiállítás szakmai koordinátora

A kiállítás munkatársai

Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet részéről: dr. Csizsár Mirella, dr. Gajdó Tamás, Horváth Hermina, Huber Beáta, Kovács Emőke, Lakatosné Ircsik Teréz, Sipőcz Mariann, Somogyi Zsolt (színháztörténeti leírások) | A Nemzeti Színház részéről: Kornya István (konceptió, szerkesztés), Lukácsy György (szerkesztés), Dóczi-Tukacs Tekla, Vincze Dániel (szervezés) | Kiállításdesign és applikáció: This is Done

a kiállítás QR-kódja:

Három nagy – Ambrus Zoltán igazgató, Ivánfi Jenő színész, rendező, majd főrendező, aki Ambrushoz hasonlóan a Nemzeti drámabíráló bizottságának a tagja volt, és Ödrys Árpád színész, rendező, tanár

„Egész lelkével”

Ambrus Zoltán öt viharos éven át volt a Nemzeti Színház igazgatója

„Azért támadtak és intrikáltak ellenem, mert nem voltam hajlandó kielégíteni a jogosulatlan magánérdekeket a Nemzeti Színház érdekeinek rovására. A lelkiismeretességem áldozata vagyok” – írta Ambrus Zoltán 1923 áprilisában. Öt évig igazgatta a Nemzetit 1917 és 1922 között – volt ez idő alatt világháború, forradalom, Trianon. Minden politikai iránytól távolságot tartott, így mindenfelől ostromolták. Balról túl nemzetinek, jobbról túl megengedőnek találták. Csaknem ötévesi védekezésre kényszerült. Nem magát óvta, hanem színészeit, a Nemzetit.

Ambrus Zoltán rajongta a tehetséget, megvetette az intrikát, gyűlölte az igazságtalanságot. Bántotta, hogy Klebelsberg Kunó 1922. július 30-án hirtelen felmentette a Nemzeti Színház igazgatói posztjáról. Sértette, fájt neki, hogy a kultuszminiszter – noha köszönte a „hasznos szolgálatait a nehéz időkben” – nyilvánosan közölte: azért váltotta le, mert „színházi szakember” kell a Nemzeti élére, és az szerinte Hevesi Sándor, az addigi főrendező. (Hevesi aztán csaknem egy évtizedig maradt a színház élén.)

Pedig Ambrus – bírálói sem cáfolták – „egész lelkével” igazgatta a Nemzetit. Noha nehezen vette rá magát a feladatra. Kritikusként, a színház drámabíráló bizottságának tagjaként régóta belelátott a Nemzeti dolgaiba, és az inkább riasztotta. Bródy Sándor írta róla: „Elegáns lénye még az ambíciót is alig tűri – önmagánál.” Csak akkor fogadta el a direktori felkérést, amikor megtudta: elődje, Tóth Imre – akire úgy tekintett: „kellő ember a maga helyén” – megbecsülve távozik a színházból, nem felmentik, hanem lejár a szerződése.

„Ambrus Zoltán egyetlen egylethez, klikkhez, politikai szervezethez sem tartozott. Nem volt törtető, ügyeskedő. Többre becsülte a szellemi és erkölcsi függetlenséget. Kortársai szerint megteremtette a „személytelenség kultuszát”. Programja „ambrusi” volt: moralista és humanista.

Kétségtelen: balról is, jobbról is hozsannáztak a pesti lapok a hírre 1917 tavaszán, hogy Ambrus Zoltán kritikusból, színházelemzőből átlép az igazgatói posztra. A Magyar Figyelő szerint „a közvélemény minden árnyalata” örömmel fogadta kinevezését, hogy egy „bölcs és emberséges, megalkuvást nem ismerő, fölfelé és lefelé egyformán független ember került az első magyar színpad élére”.

Az üdvrivalgás idővel csatazajjá torzult. Ambrus nem sejtette, hogy csupán egyetlen szabad szezonya lesz, a többire majd a politika „tart igényt”.

ENGED, NEM ENGED

Első évadját *A borral* nyitja, Gárdonyi Géza darabjáért régóta rajong Ambrus. 1917 őszén műsorra tűzi Mórícz Zsigmond művét is, a *Pacsirtaszót*, Kodály Zoltán ír hozzá zenét. Dicséri a kritika, amiért „visszaadja a színháznak Móríczot, akit az előbbi vezetőség elidegenített magától”. Bemutatja Bródy Sándor *Dadáját*, Lengyel Menyhért *Charlotte kisasszonyát*, Molnár Ferenc pedig annyira becsüli Ambrust, hogy kérésére átviszi hozzá a Vigszínházból az *Úri divatot*. Herczeg Ferenc *Arva László királyának* előadása ötvenestés teltházas siker. Kivételesen konszenzusra jutnak az ítések: a közönség „életveszedelmes tolongásban tülekedik a jegyekért”, hogy bejusson a magyar darabokra. Bár páran azt is megjegyzik: az igazgató az első évadban kissé „egyoldalúan gazdagította a Nemzeti Színház műsorát”, a hét bemutatójából hat magyar volt, a hetedik az *Ahogy tetszik*, Shakespeare színműve.

Ambrus úgy dönt, *A Rákóczi-baranggal* indítja a második évadot. A szerző, Mariay Ödön a közoktatásügyi minisztérium irodalmi osztályát vezette, Ady Endre ígéretes írónak tartotta. A konzervatív sajtó ujjong, a liberális pfujolja „a gyerekes önképzőkori tákolmányt”.

1918 októberére megalakul a Nemzeti Tanács, a Wekerle-kormány lemond, a forradalmárok őszirózát tűznek a sapkájukra. Ambrus vár. Aztán jön a rendszer első jelzése: törölje a műsorról Szomory Dezső „királpárti” darabját, a *II. Józsefet*, november 1-jén pedig tartson ingyen protokollelőadást. *A Bánk bánt* választja, majd tehetetlenül figyel, ahogy a Nemzeti Tanács belerendezi a politikát a produkcióba: az előadás közben felküldenek egy fiatalembert a színpadra, aki bejelenti, a nép fog dönteni, mit akar, királyságot vagy köztársaságot. „Éljen a köztársaság!” – zúg a nézőtér.

És zajong a társulat is, amit a Pesti Napló így véleményez: „a demokratikus átalakulás szelleme küzd a régi világgal”. Színeszküldöttség, köztük Ödry Árpád, Somlay Artúr, próbálja rávenni Ambrust egy színésztanács felállítására, amelynek vétőjoga lenne művészeti kérdésekben. Az igazgató nem enged. Abba belemegy, hogy a műsortervhez hozzászólhassanak a színészek képviselői is. Somlay Artúr nyilatkozza: „Meg kell változni annak a rendszernek, amely lehetővé tette, hogy klaszikus műsorunk néhány Shakespeare-re zsugorodott össze, ennek is hiányoznak legértékesebb darabjai: *Lear*, *Coriolanus*, *Julius Caesar*, *Othello*, *Antonius és Kleopátra*, *A vihar*. Hogy klaszikus műsorunkról hiányzik csaknem az egész Molière, hiányzik Strindberg, Maeterlinck, Rostand, Calderón, Goldoni, Shaw, Hauptmann, Beaumarchais. Hiányzanak az orosz óriások, de hiányzanak a magunk óriásai is teljesen, mert a *Bánk bán* és *A bor* előadásai konvencionális jószándéknál egyébnek nem tekinthetők.”

Pár héttel később hiába arat sikert Hevesi Sándor darabja, a *Császár és komédiás*, Ambrus direktori napjait onnantól főként a diktátumok vezénylik. A kommun vöröshadsereg-toborzást szervez a Nemzetiben, ingyenes díszlet- és jelmezkölcsönzésre kötelezi a színházat más társulatok propaganda-előadásaihoz. Ambrus Reinitz Bélától, a Tanácsköztársaság művészeti kormánybiztosától levélben kéri, állítsa le ezt, a színház nem tud így játszani, a „kikölcsönzések katasztrofális helyzetbe sodorhatnak bennünket”. Ambrust utasítják: mutassa be Pogány József külügyi népbiztos darabját, a *Napoleon*t. (A színművet Fenyő Miksa bírálta a Nyugatban; Pogány később betiltatta a lapot.) Kormányrendelettel tagokat neveznek ki a Nemzetibe, köztük Kassák Lajos Ma című folyóiratának kritikusrát, Mácsa Jánost „tanulmányi rendezőnek”. Mácsa előzőleg nyílt levélben ágált Ambrus ellen: „Uram! Mondjon le és adja a helyét olyanoknak, aki erő!”

Ambrus csodálkozik, hogy mégis a helyén hagyják. Azért maga is fontolgatja a távozását – de nem mond le, kötelességének érzi a küzdelmet a Nemzetiért.

A tanácskormány bukása után, 1919 augusztusától már az ellenforradalmi rezsim utasításait kell kivédenie. „Igazoló eljárást” rendelnek el a színházban, vizsgálják a színészek kommunalatti „lelkes tevékenységét”. Az igazgató bízik benne, hogy a megtorlás szándékával indított „átvilágítás” tisztázza a társulatot. Két fontos színészt, Beregi Oszkárt és Paulay Erzsit (a hajdani legendás igazgató, Paulay Ede lányát) sokszor kihallgatják, ugyanis a kommun alatt felléptek a Martinovics nevű katonaszínház műsoraiban. Ambrus kiáll értük, megmenti őket. Közleményt jelentet meg 1919 decemberében: „A Nemzeti színházi tagok igazolásának ügye bevégeződött, s nem tehető fel, hogy egyéni akció megkísérelje felülbírálni azt az ítéletet, melyet a minisztérium alapos vizsgálat után hirdetett ki.”

De a fehérterror fokozódik. A „bosszúkülönítményesek” Paulay Erzsit hagymával dobálják meg előadás közben. A szélsőjobbos Ébredő Magyarok Egyesülete tüntet a színház előtt Beregi Oszkár fellépése ellen. Ambrus nem hátrál. Haller István kultuszminister viszont utasítja, vegye le a műsorról azt a darabot, amelyben Beregi játszana aznap este. (Beregi hamarosan emigrálni kényszerül Magyarországról.)

A hatalom lapjai szajkózzák: a Nemzetiből „tisztá erkölcsű, klasszikus fehér színházat kell létesíteni”. A direktort elárasztják „rendszerdarabokkal”. Huszár Károly miniszterelnök Jeszenszky Gyula *Gyermek* című munkáját ajánlja a figyelmébe. Ambrus visszaküldi: a darab sablonos. A Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája 1920-ban követeli: a Nemzeti tűzze műsorra Török Imre kisújszállási református esperes *Mikulás* című irredenta darabját. Ambrus Zoltán ezt sem teljesíti. Ifjabb Wlassics Gyula, az állami színházak kormánybiztosa levélben írja a Nemzeti igazgatójának, szerinte Zadravec István *Kapisztrán* című darabja jó, érdemes vele foglalkozni. Ambrus másként látja az irredenta püspök történelminek mondott színművét. Bangha Béla jezsuita szerzetes, „sajtóapostol”, a Központi Sajtóvállalat Részvénytársaság létrehozója szintén levélben fordul hozzá: „keresztény és nemzeti szempontból semmi akadályát nem látnám, ha Bihari Ákost szerződtené”, őt hithű katolikusnak ismeri a szerzetes, és hibának tartaná, ha „származása révén kirekesztenék az igaz keresztények sorából”. Ambrus ezt az üzenetet viszont veszi, és szerződte a zsidó származású színészt.

VÉTÓJOG, KÉNYSZEREK

Pekár Gyula kultuszállamtitkár, aki az „igazoló eljárást” vezette, 1920 márciusában létrehozza – a korábban megszűnt drámaíró bizottság helyett – Országos Színművészeti Tanácsot. Vétójogot ad a kezükbe: ami nekik nem tetszik, az ne kerüljön színpadra. Tagjai irodalmárok: Császár Elemér, Szász Károly, Szemere György, Voinovich Géza. (Utóbb Voinovich lemond, Kéky Lajos váltja.) A Pesti Napló kikel a döntés ellen: „Milyen erők emelték a Tanácsot egy olyan tekintély fölé, mint Ambrus Zoltán?”

Ambrus mégis hiszi, hogy segítségére lehet a Tanács. Tervezésére hamar rádöbben, amikor cenzúrával megnehezítik a külföldi művek színrevitelét. Sorra visszautasítják Ambrus kéréseit. Nem engedélyezik színre vinni például Claudel *Angyali üdvözlét*, Tolsztoj *A sötétség országa*, Strindberg *Húsvét*, Maugham *Az ígéret földje* című művét. A *Tanner John házassága* az első, amelyet nem elleneznek: Ambrus nem szereti Shaw-t, kritikusként bírálta is, de a darab jogait még az előző igazgató, Tóth Imre vette meg, muszáj bemutatni a művet, különben veszítenek rajta. Az előadásról a baloldali sajtó elragadtatva ír, a jobboldali felháborodva: „A Nemzeti Színháznak kötelességei vannak a nemzettel szemben, és ez nem a félművelt agyvelők még jobban való megzavarása, sem a legalantasabb groteskségekkel való mulattatás” – fejti ki Harsányi Kálmán színikritikus a nacionalista Magyarországon.

1920 novemberében Ambrus kénytelen bemutatni Pekár Gyula kultuszállamtitkár *Danton*ját, pedig 1912-ben drámaíróként azt írta róla, hogy Pekár operettfigurát csinált a forradalmárból, és ez „a jeles író legkevésbé sikerült munkája, szinte: eltévelyedése”. A Színművészeti Tanács azonban előadásra ajánlja minisztériumi felettesük munkáját. Ugyanakkor Hevesi Sándor *1514* című drámáját nem javasolják színpadra. Ambrus ennek ellenére vállalja, hogy saját felelősségére bemutatja. És megteszi.

Pekár Gyula egyébként 1922. március 19-én a 8 Órai Újságban az Országos Színművészeti Tanács létrehozását ekként magyarázza: „A kommun bukása után 1919 végén és 1920 elején a Nemzeti Színházban olyan darabok kerültek színre, amelyek a mi felfogásunk szerint nem voltak méltók a Nemzeti Színház nagy tradícióihoz, és nem emelték annak színvonalát.”

Ambrus Zoltán, az úriember ezt már nem hagyja szó nélkül. Tiltakozó levelet ír Pekárnak, elküldi a kifogásolt időszakban bemutatott művek listáját. Válaszul Pekár Gyula és Wlassics Gyula, az állami színházak kormánybiztosa tárgyalásra hívják Ambrust. Nyugtatógatják: mivel 1922 végén úgys befjezi működését a Színművészeti Tanács, onnantól Ambrus saját belátása szerint állíthatja össze a műsort. Az egyeztetésről ugyancsak a 8 Órai Újság számol be: „Ambrus Zoltán szerződése 1923-ban jár le, s a színház jövő évi művészeti teljesítménye lesz az igazi próbája Ambrus igazgatói kvalitásának, melyet az eddigi körülmények között nem fejthetett ki teljes mértékben. A jövő szezon tehát döntő befolyású lesz a Nemzeti Színház igazgatásának további sorsára is.”

A SZEMÉLYTELENSÉG KULTUSZA

Ambrus még megtervezte a következő évadját Tolsztoj, Ibsen, Galsworthy és Hauptmann műveivel. Nem gondolta, hogy már nem tudja megvalósítani. 1922. június közepén a kormány összetétele megváltozott. Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter lett, egyik első lépéseként Ambrus Zoltánt – mandátuma lejárt előtt – menesztette, helyére Hevesi Sán-

AMBRUS ZOLTÁN

**1861. február 22., Debrecen –
1932. február 28., Budapest**

Bródy Sándor szerint az „írók írója” – 1861. február 22-én született Debrecenben. Nagykárolyban és Budapesten tanult, jogásznak indult, végül irodalmár lett, a párizsi Sorbonne-on fejezte be tanulmányait. Az 1880-as évek végétől jelentek meg írásai, és kezdettől elismerés fogadta azokat.

Már fiatalon egyike volt a legkeresettebb műkritikusoknak, a színházkritika megújítójának tekintik. Írásai megjelentek: Fővárosi Lapok, Egyetértés, Nemzet, Ország-Világ (itt jelenik meg legelső novellája), Pesti Napló, Magyar Hírlap, Pesti Hírlap, Budapesti Szemle. Kezdetől főmunkatársa volt a Hétnek és az Új Időknek. A Nyugat alapítói közé tartozott. Írt tárcát, novellát, regényt. Önéletrajzi ihletésű nagyregénye a *Midas király*, *Giroflé és Girofla* regénye a vidéki színházról szól. Tagja volt a Kisfaludy és a Petőfi Társaságnak, a Tudományos Akadémiaának.

1916-tól a Nemzeti Színház dramaturgja, majd a drámbíráló bizottságának tagja, 1917-től öt éven át a Nemzeti igazgatója.

dor főrendezőt nevezte ki. A Színművészeti Tanács gyorsan feloszlatta magát.

Soha nem beszélt a történekről nyilvánosan Ambrus. Miklós Andornak, Az Est alapító-főszerkesztőjének is csak magánlevélben panaszkodott: „Több mint öt éven át (1917. március 9. – 1922. július 13.) egész munkaerőmet, a nyugalمامat, a napjaimat és az éjszakáimat a Nemzeti Színház érdekének áldoztam... A legviharosabb időkben viseltem a felelősséget a felülről rám kényszerített intézkedésekért, hogy a Nemzeti Színház érdekében a lehető elérhessem s állottam a legvehemensebb támadások pergőtüzét... Klebelsberg éppen akkor tolt félre, amikor végre megnyílt volna a lehetőség, hogy kénytelenségből régóta halogatott terveimet megvalósít-

Átmeneti idők ideiglenes Nemzetije – a Blaha Lujza téri egykori Népszínház és Vígopera volt 1912-től a Nemzeti Színház otthona. A rendszer- és hatalomváltások zavaros éveiben Ambrus igazgatása stabilitást jelentett.

hassam, tehát elűtött attól, hogy megmutathassam: mit tudok, ha békében hagynak dolgozni.” Ebben a levélben hozta föl azt is: Miklós Andor tán el tudja intézni Klebelsbergnél, hogy ő, Ambrus Zoltán, legalább örökös tagja lehessen a Nemzeti Színháznak: „Én 1892 óta, bár megszakításokkal, de (ezek idejét nem számítva) több mint húsz éven át voltam tagja a drámbíráló bizottságának, tehát igazgatóságom éveit is számítva mintegy 27 éven át állottam a Nemzeti Színház szolgálatában.” Kívánsága 1923. december végén teljesült: örökös tagságot kapott a Nemzetiben – voltaképpen saját „felterjesztésére”. Az a szomorú, hogy más nem gondolt erre. (Amikor Ambrus kortársa, Ludwig Speidel, a híres bécsi kritikus nyugdíjba ment, a Burgtheater múzeumába vitték azt a zsölyt, ahonnan negyven éven át nézte az előadásokat.)

Ambrus Zoltán egyetlen egylethez, klikkhez, politikai szervezethez sem tartozott. Nem volt törtető, ügyeskedő. Többre becsülte a szellemi és erkölcsi függetlenséget. Kortársai szerint megteremtette a „személytelenség kultuszát”. Programja „ambrusi” volt: moralista és humanista. Talán ezért sem tudott kiemelkedni – Gyergyai Albert irodalomtörtész és műfordító szavaival – a „fél-megértés, fél-tisztelet, félhíresség félhomályából” abban az öt évben, amikor a Nemzeti Színházat igyekezett valahogy kiszabadítani az egymást váltó hatalmak szorítófogásából. „Élete utolsó éveiben egy fájdalmasan szép lírai tartással járt közöttünk: elkerülte a színházat” – írta róla Illés Endre író, műkritikus 1940-ben.

KARÁCSONY ÁGNES

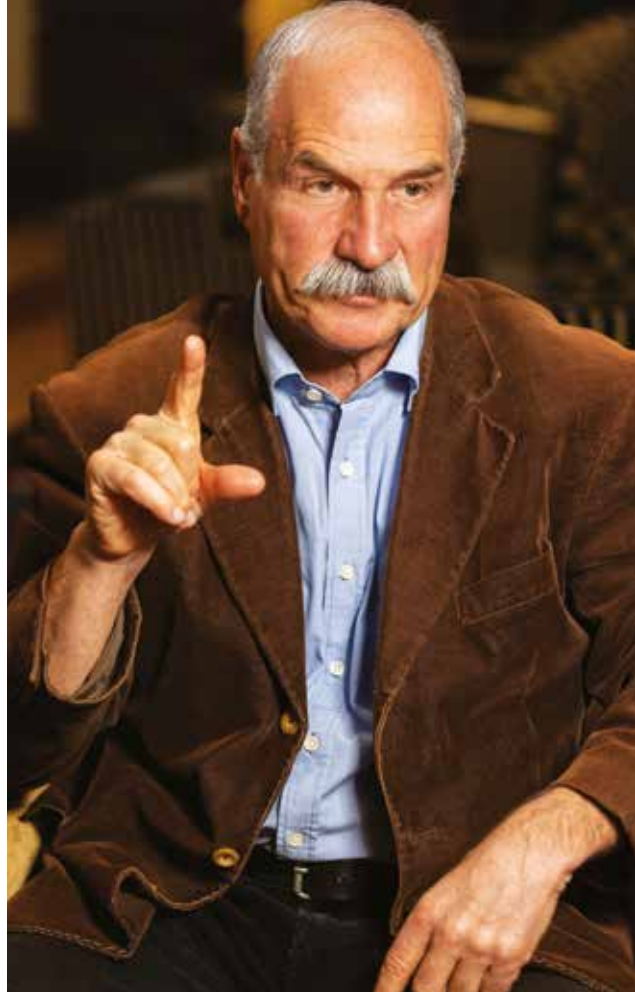
| fotók: OSZMI

PORTRÉ • BERE CZ ANDRÁS

Berecz András mögött a „nagymester”,
Isten okos-bolondja, Hazug Pista

„Nekem a nyelvjárások is élményekhez kötődnek. Nem könyvből tanultam a tájnyelvi szavakat, kifejezéseket. A kiejtés is úgy ragadt rám, hogy ahol jó énekesekre, jól beszélő emberekre találtam, ott sokat ültem. Ahogy a gyermek utánozza a felnőtteket, én is követtem a mintát.

A bolondság fénye

Bercs András az életmentő bolondokról, petyhüdt kuplékról, költői hazugságokról, szent bohócokról és még néhány tudósról

Bercs Andrással nagyon jó beszélgetni, de az Isten bolondja előadásának második részének bemutatója előtt nem könnyű vele időpontot egyeztetni. Azt mondja, nagyon sok a dolga, a színházi előkészületek mellett a filmforgatás is foglalkoztatja, az unokákra is vigyáznia kellene, számít rá a család. Ráadásul olyan sokszor elismételte már az élettörténetét, hogy hexameterben is el tudná mondani. Aztán kiderül, ez az időmértékes lehetőség csak képes beszéd, de jó ötletet adott ahhoz, hogy kezdjük a beszélgetést a költészettel, hiszen nem csak énekes, mesemondó, de műfordító is.

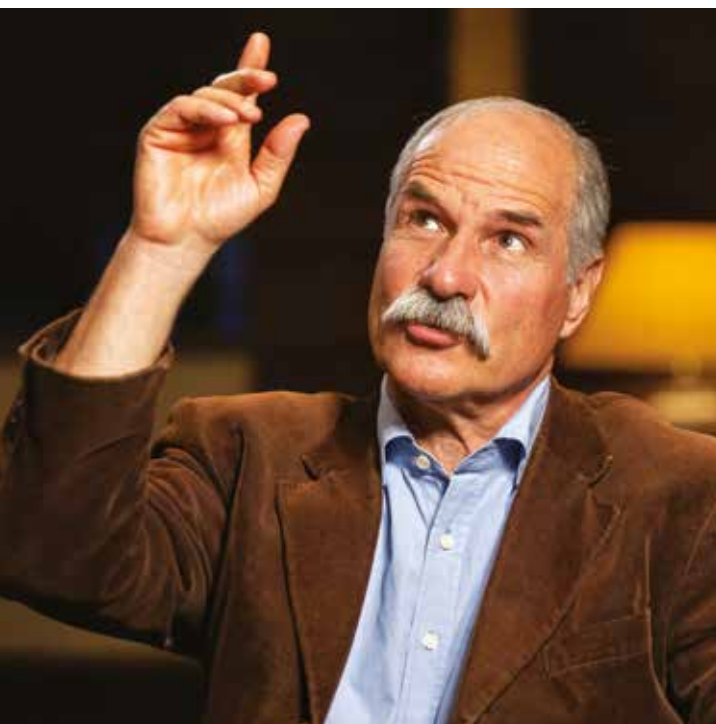
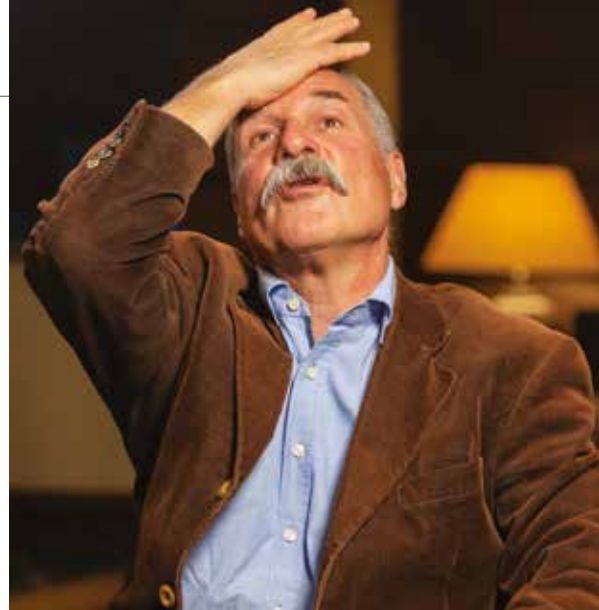
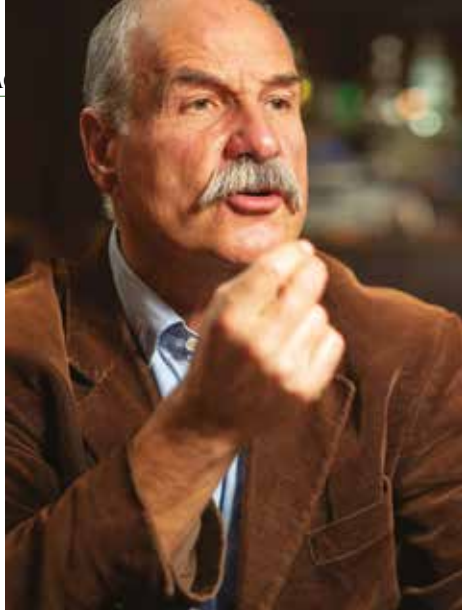
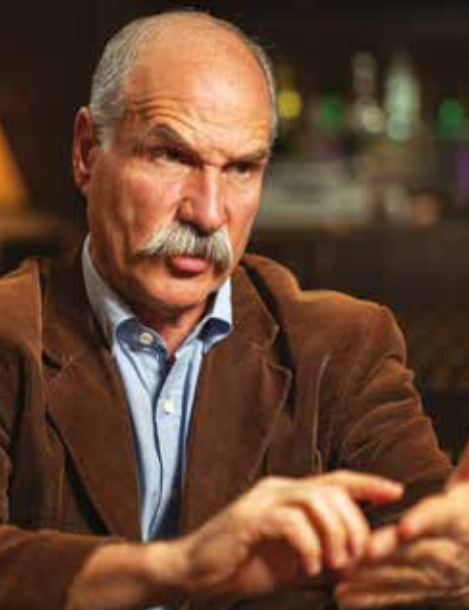
– Műfordításra a csuvas népdalok itthon alig ismert szépsége csábított. Az énekelhetőség, a ritmus, hangsúly felől közelítem meg az eredeti formát, a szótagszám ehhez képest másodlagosnak bizonyult, az folyton változik. A játékossága tűnt volna el. Énekelni akartam a csuvas dalokat, ez indított műfordításra.

Kodály Zoltán az ifjú Weöres Sándort is hasonló szempontú műfordításra kérte. A mari – cseremisz – dalok fordításánál is az énekelhetőség volt a zeneszerző elsődleges szempontja. Kodály a zene felől közelítette meg nem csak a fordítandó szövegeket, hanem az egész magyar költészetet. Kell hozzá lelki erő, hogy az ő tükrében meglássuk, milyen kócos, és jobb sorsra érdemes a magyar versforma! Évszázadok alatt mi minden mellett robogtak el lobogó lelkű, rest fülű költőink. „A zeneileg műveletlen költő nem tudja, és ezért nem is zavarja, hogy a versformákhoz külföldi dallamemlékek tapadnak. Magyar verset megzenésíteni olyan, mint hepehupás, homokbuckás

talajon előre haladni.” Súlyos ítélet. Kodályt a magyar és más népek dalainak alapos ismerete jogosította fel, hogy bíraskodják. Verseink mai megzenésítői is eltávolodtak a magyar nyelv zenéjétől, ritmusától! Petyhüdt kuplék, levedlett formák gyűjtőhelye lett ez a műfaj. A magyar nyelv keréketörése mára megszokott, visszhangtalan esemény. Ott is, ahol főhelyre ültetését még semmilyen törvény nem tiltja, színházainkban. Költészetünk, de főleg az ezzel foglalkozó zeneszerzés ma is jó fülű, a magyar nyelvtől nem menekülő tehetségeként kiált.

Hogy jutott el a csuvasokhoz?

– Pécsen keresztül. Sokat hívtak a Pécsi BORDALFesztiválra: hoppmester voltam, bordalokat énekeltem. Már a tizenkettedik vagy a tizenharmadik fesztiválnál tartottunk, amikor kibújt belőlem a bohóc. Elképzeltem, mekkorát néznének a híres borászok, ha elkezdene a bordalfesztiválon sördalo-

kat énekelni, csak hogy a víz nehogy állott legyen. Na, nézzük csak, gondoltam, van-e a magyar népdalok között sördal?! Hát bizony csak imitt-amott egy-egy. Szerencsére jókor akadt meg a kezem a csuvas gyűjteménybe: Vikár László zenetudós és Bereczki Gábor nyelvész *Chuvash folksongs* című kötetét mondom. Angol nyelven jelent meg a könyv, de a végén ott állnak a dalok fonetikus leírásban és a magyar fordítással is. Szép szövegek ezek, és minden harmadik-negyedik sördal. Na, ez kellett énnekem. Előbb csak tréfából fordítottam le egyet, aztán ízlett nagyon. Buda Ferenc költő is biztatott. Ezek a csuvas dalok különben sok magyar gyermeknek segítettek már, hogy saját régi stílusú népdalainktól ne idegenkedjenek. Itt a Kodály által egybe szerkesztett 140 csuvas dallamról beszélek, amit a magyar gyermekeknek szánt olvasógyakorlatul – „a magunk megismerésének mélyítéséért!”

Vissza a magyar zene őstörténetéhez?!

– Kodály Zoltán azt írta, hogy a csuvas dalokat böngészve itt is, ott is rokon hangokra lehet bukkanni. Amúgy 300 közös eredetű szavunkat tartja számon a nyelvtudomány. Csuvasia egybeesik Volgai Bolgárországgal, ahol Julianus még magyar ajkúakra bukkant, és ahol 30 körüli Madzsar, Modzsar, Mozsar helységnév a mi lábunk nyomát őrzi. Engem azonban mindezek felett legjobban az elveszett régi magyar sörkultúra izgatott. Aki egyébként ezügyben csuvas földre lép, jó helyen jár. De hát ez külön is érdekes téma, ezt már a *Rokonok söre* című könyvemben leírtam és a *Sördal* című lemezen daloltam.

Pedig úgy tartják, a magyar boros nemzet. Sörrel még csak nem is koccintunk!

–A magyar ember nomád pásztorsága idején csak kereskedelem útján jutott borhoz. A sört viszont el tudta készíteni, kölesből, árpából, komlóból. De – visszatérve – tán legérdekesebb, hogy amikor a sörrel énekel a csuvas, akkor a rokonait dicséri. Sőt, sördalnak nevezik azt is, amelyben a sör szó el sem hangzik. A rokonság – mint istenadta, ingyen biztosítási rendszer, melyhez ügynök sem kell – életünk legszebb adománya. Tulajdonképpen erről szólnak ezek a dalok. És hogy enélkül kár élni! 2004. december 5-i népszavazás – életem egyik legsötétebb napja – után, ezekkel a dalokkal próbáltam mércét tenni magunk elé. Sörhabos, kedélyes, „egzotikus” csomagolásban, hogy legyen, aki meghallgassa. Szorító kötésnek szántam. Az egyik sördal azt mondja: „Két jó rokon összeül, háznak az a szépsége”. Kérésemre megtanulták ezeket a dalokat erdélyi, felvidéki, délvidéki, magyarországi barátaim is. Jó nagy csapatot szerveztem, és akkoriban ezzel a műsorral nyargaltunk a térképen le-fel... Jó lenne a színházban is megmutatni!

A saját verseit mikor hallhatjuk? Műfordítóink többsége költő.

– Ének- és mesemondó vagyok, aki nem kerülhette meg a műfordítást. Mint újabban, a karantén óta, a filmezést. Me-

netközben sem lettem költő. Viszont Gyurkovics Tibor költő épp ezért a „zenélő” műfordításért terjesztett föl, s adta is át az Alternatív Kossuth-díjat, 2005-ben.

Az indiánok hogy kerültek a repertoárjába?

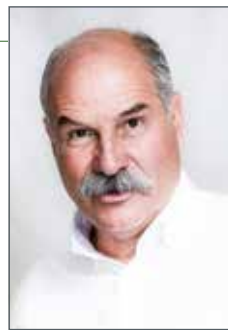
– Egy időben sokat voltam ott is, előadásokat tartottam, meséltem, tanítottam magyar népdalokat amerikaiaknak is. Az úgynevezett amerikai kultúra nem érdekelt soha, viszont az őslakosoké igen. Eljutottam hopi, lakota, varjú, omaha... indián rezervátumokba. A következő lépés akkor következett, mikor Vidnyánszky Attila meghívott ide a Nemzeti Színházba, és arra kért, vegyek részt a *Csiksomlyói passió*ban...

Innen hosszú lesz az út vissza az indiánokhoz!

– Nem annyira. Vidnyánszky Attila meghívott a *Csiksomlyói passió*ba, úgy, hogy nem kellett bolondos, komikus lelki alkatomtól megválnom. Persze kerestem a helyem. Ki is vagyok én itt, van-e magyarázat arra, hogy mibe is fogtam bele? Ki legyen az iránytűm, nekem, aki itt bolondozok a vérző kereszt tövében? Nagyjából akkor sikerült a helyemet megtalálni, szerepem bőrében egészen kinyújtózni, amikor újra felfedeztem Shakespeare udvari bolondjait, a betlehemes játékok mókás pásztoraikat és az indiánok „szent bohócaikat”. Na, eljött az indiánok ideje. Egy idős varjú indián mondta: „A rezervátumban hullottunk, mint a legyek, ismeretlen betegség pusztított közöttünk... nem volt mit ennünk, nem vadászhattunk, és nem jött a fejadag sem. Mi, akik túléltek, a borókabogyónak és a szent bohócnak köszönhetjük, hogy megmaradtunk.” Egyik a testet, másik a lelket tartotta meg. A hegyek, a szent bohócok, amikor hideg volt, levetkőztek, úgy sétifikáltak a sátrak közt, amikor meleg, akkor vették fel három-négy bundát s úgy vacogtak. Ha a baj nagy volt, játékosan bolondoztak-tréfálkoztak, a lovat fordítva ülték meg, ha kicsit jobban mentek a dolgok, az orrukat lógatták. Amelyik patakba ilyenkor belenéztek, ecetté változott. Minden cselekedetük jelképes értelmű volt, figyelmeztetés: semmi sem biztos, lelked ne az anyagba, ne a világba kapaszkodjon. Az esőszertartás szent bohócai kísértetiesen hasonlítanak betlehemeseink bolondozó pásztoraikra. De hát röviden erről sem könnyű beszélni.

Az unokáknak mit szokott mesélni? Mit mond nekik, ha a ma népszerű, az iskolai, óvodai társaiktól hallott népszerű mesét kéri a nagypapától?

– Az unokák közt minden mesévé válik. Vadlibák vagyunk, repülünk, orromat megnyomják, kukáskocsi vagyok, ha a fülem meghúzzák, Zaza vagyok, aki semmit nem ért, mindent összekuszál, és mind az ötven orrát beleveri valamibe. Ezen jókat szoktak nevetni. Hol bábokkal, hol csak hangszínnel végig nyargalunk a létezés állati, növényi fokain. Játék közben, rajzolás közben is a mi kis mesevilágunkban élünk. Fűzzük,

BERECZ ANDRÁS

„1957-ben Budapesten születtem. Az első dalokat édesanyámtól tanultam, aki a híres kunhegyesi táncos, tréfafa és nótafa, Tanka Gábor lányaként sok ilyet tudott. Erdélyben, Moldvában, Felvidéken, Somogyban, Nagykunság-

ban, Nyírségben... dalokat, meséket, tréfákat gyűjtögetek. Életem különféle vargabetűi, hajtókanyarszerű fordulatai után, melyek során rakodó segédmunkás, erdőművelő, útkarbantartó is voltam, hajszolt embertársaim örömét keresgélő énekes, mesemondó lettem. Óvodásoktól nyugdíjasokig, nevelőintézettől parókiáig mindenféle rendű és rangú ember »használ« – hazám az elszakadt részekkel a diaszpóra is.”

A Kossuth-díjas Berecz András 2014-től rendszeres vendég a Nemzeti Színházban önállóestjeivel, 2016-ban szerepet vállalt a *Csiksomlyói passió* című előadásban. 2020 óta a társulat tagja. Legújabb előadásai a *Síp és lant*, illetve az *Isten bolondja*, amelynek első része után december 17-én közönség elé került a második része is.

ragozzuk. Ha olvasnom kell nekik, olykor ostoba és csúnya könyveket is a kezembe nyomnak. Olyankor menetközben gyomlálom a fölösleges határozatlan névelőket, megváltoztatom a szórendet, igyekszem elviselhetővé kovácsolni a történetet. Aztán gyorsan népmesével, Arany Jánossal, Weöres Sándorral, Reich Károllyal, Gyulai Líviuszsal igyekszem rendezni a kárt. Hanga unokám egyébként kitűnő óvodába jár. Szép meséket hall, szép dalokat tanul.

A saját vagy a gyerekekkel kitalált meséket leírja? Lesznek majd ilyen kötetei is?

– Nem szoktam leírni, de különösen jó mondataikat igen. Valamikor, hogy ne én, hanem az örök éber Misike aludjon el, hintaverseket költöttem. Végtelen hosszúakat. A „Láncos hinta, vaspalinta, dörren a flinta, nyílik a bicska, loccsan a tinta...” kezdetű például igen sikeres volt. Engem is ébren tartott. Saját mesém a táncok kialakulásáról szóló, amit az Angyalfütty lemezen örökítettem meg. Szerettem ezeket a teremtmésmeséket, de a háryadákat is... Ezekből már gyerekkoromban megcsillantottam néhányat. Ha úgy éreztem, hogy a valóság csorbit az én kis történetemen, inkább elhagytam a valóságot. A többi gyerek szájtátva hallgatott, de amikor meglátták a szüleimet, rohantak hozzájuk. Azt akarták megtudni, valóban igaz-e,

Apa és fia a színpadon: az Isten bolondjai II. előadásán Bercz András partnere Bercz István

amit meséltem nekik. Én meg csak bosszankodtam: hogy lehetnek ilyen ostobák?! Azért mondtam, hogy ámuljanak, hogy jól essék nekik. Hát az esett jól nekem is! Ma is azt szeretem, mikor a felnőttek szeme kikerekedik, fejükből hulldogál a sok gond! És örülni tudnak, mint a gyermekek.

Hazudós gyerek volt?

– Ha így esik jól, mondhatjuk így is. Épp ezt próbáltam magyarázni az előbb... Na, akkor vegyük Hazug Pista bácsit, a nagymestert. Sosem hazudott. Akik hazugnak nevezték, nem vették észre, hogy vérbeli mesélő. A hazugság valami haszon érdekében ravaszul előadott igaztalan állítás. Ilyesmire soha nem lett volna képes... Amikor valaki fél lábon jött haza a háborúból, olyan házba, ami leégett, olyan asszonyhoz, aki másé lett, kérték a falubeliek, meséljen már, hol járt, mit csinált... És erre tréfás lehetetlenségekkel vidámítja a hallgatóságot – az nem bolond, és nem is hazug. Ilyesmit csak figyelmetlen ember mondhat. Van olyan bánat, amiről szemérmes ember már nem beszél. Helyette bolondozik! Így született a háryáda műfaj. A megvert sorsú emberek vigasza. Nem csak mulattatást, a lelkek felemelését is szolgálja a mese. Nem lehet eléggé megbecsülni.

Több helyen beszélt már arról, hogy gyerekkorában nem volt televíziójuk, és most sincs.

– Édesapám a néphülyítés kétségbeejtően hatásos eszközeinek tartotta, többek közt ezért nem vett. Így viszont esti adás

helyett mi magunk voltunk egymás számára a főműsor. A történetfűzést otthon tanultam, első iskolám a szüleim voltak.

Csak azért hoztam szóba a televíziót, mert a saját családját óvja tőle, és az időpont-egyeztetésnél az is kiderült, éppen filmet forgat. Hogy is van ez?!

– Akkor én is visszakérdezek. Hol van az ellentmondás? Televízióval egy fedél alatt élni és filmet készíteni – ez nekem két távoli dolog. A filmet szerettem mindig, és szüleim is kedvelték. El is mentünk egy-egy filmért moziba. Emlékszem Albertfalván a jegyszedő néni ébresztőórát tartott magasba, csörgetett, azzal jelezte, hogy szünet, menjünk ki az udvarra. A tévétől nem kell óvnom a családomat, már jó ideje ők óvnának meg engem. A tévére könnyű rászokni. A távoli, lenyűgöző jelenségek elterelik a figyelmet a tiedről, akikkel úgyis kevés időt töltesz. A főműsoridő akkor van, mikor végre együtt a család, és nem soká jön a vacsora, lefekvés. A test fáradt, a lélek még nyújtózna egyet. Szent idő. Ilyenkor kár a családfő lelkét, figyelmét messzi háborúkkal elterelni. A vacsoraasztal a család utolsó menedéke, gyerekeknél pedig a lámpaoltás előtti szent fél óra. Vacsora után még a nagyothalló tatuskára is rá lehet kacsintani, a gyermek is elmondja végre, hogy „mi volt az iskolában”. A filmkészítés új szenvedélyem, bár volt előzménye, a néprajzi fotózás. Facebookra szoktam feldobni egyet-egyet. Karantén alatt indítottam útjára *Palackposta* címmel. Kábé kétezer kis filmem vár arra, hogy összevágjuk.

A magyar népmese napján *Ridikül* című műsorban szerepelt a televízióban. Akkor beszélt arról is, hogy Benedek Elek a saját lelkén átszűrve írta le az összegyűjtött népmeséket, és emiatt kritikát kapott néhány néprajzostól. András is átszűri a saját lelkén a történeteket. Ehhez mit szólnak a néprajzosok?

– Kerül néhány olyan néprajzos, aki elhív előadást tartani, műsort szervez. Nincs ütközés. A hiteles néprajzi gyűjtés csak akkor érvényes, ha szó szerint, változtatás nélkül történik. Itt van a néprajzos igazság. Az előttünk járók még nem épp így látták. Elek apó meseíró volt, aki hallott, olvasott meséket írt meg szája íze szerint. Időben! Így lett népszerű a mese a Kárpát-medencében. Hála szorgalmának és tehetségének. A szó szerinti lejegyzés nem mindig élvezetes, vagy nem mindenki számára. Hibák, szókeresések, homályok kerülnek bele. A kutatásnak természetesen ezzel együtt érvényes. Persze gyorsírással, fonográffal nagyot ugrott a kutatás. Én folyton csiszolom a meséimet, az ösztönöm működik így. Vannak biztató példaim. A kazah Dzsambul Dzsabajev akin – vagyis énekes, mesemondó – azt mondta: „Minden akin a maga araszával méri meg a hazáját”. Tehát ami dalokat, meséket hallottál szülőföldeden széltébe-hosszába, azt mind igazítsd magadhoz, érezze mindenki, hogy ez így a tied.

Nem fél attól, hogy a nyelvtörténészeket, a nyelvjáráskutatókat megzavarhatja, ha újratereztve a meséket esetleg összekeveri a dialektusokat?

– Még eddig a nyelvtörténészek, nyelvjáráskutatók se dobáltak meg semmivel. Nekem a nyelvjárások is élményekhez

kötődnek. Nem könyvből tanultam a tájnyelvi szavakat, kifejezéseket. A kiejtés is úgy ragadt rám, hogy ahol jó énekesekre, jól beszélő emberekre találtam, ott sokat ültem. Aztán vissza is jártam, és én is megvendégeltem őket, barátságokat kötöttem. Ahogy a gyermek utánozza a felnőtteket, én is követtem a mintát. Ha eszembe jut egy történet vagy egy ének, amit valahol Gyergyóban vagy a Csíki-medencében hallottam, odabotlik a nyelvem is. Sok évem van ebben. Az édesapám 15-16 nyelven beszélt, fordított. Sokat mondta, ahány nyelvet tudsz, fiam, annyi ember vagy. Amikor eszembe jut és beszélek a lelkével, azzal próbálok vigasztalni, hogy félemler talán már én sem vagyok, szinte tudok néhány magyar dialektust...

Az *Isten bolondja II.* címet adta az új színházi bemutatójának. Mesél, énekel és megmutat néhány jó fotót!

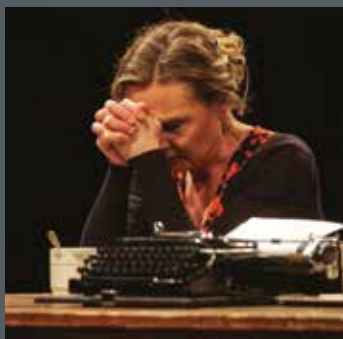
– Igen, énekes, mesemondó és képmutogató is leszek! Mint valamikor régen. Akkor még hurcoltam a súlyos diavetítőt. Most projektor vár a Kaszás Attila teremben, hibátlan technika. Nekem is öröm sorba állítani, egybelátni a képeket, indián szent bohócoktól, angol, itáliai, portugál udvari bolondokon át Hazug Pistáig, a minorita szerzetes Felicián testvérig, aki az ötvenes években nem misézhetett, ezért az evangéliumot vásárokon bábozta el. Belőle a történelem faragott istenbolondját. A képsorral szeretném Shakespeare igazát megmutatni: „A bolondság az egész világot bejárja, mindenütt fénylik, akár a nap”.

FILIP GABRIELLA

| fotók: Eöri Szabó Zsolt

Barta Ágnessel és Rátóti Zoltánnak a Csíksomlyói passióban

fotók: Eöri Szabó Zsolt

Tennessee Williams

Üvegfigurák

fordította: Bányai Géza

Amanda Wingfield, az anya – SÖPTEI ANDREA |
 Laura Wingfield, a lánya – ÁCS ESZTER |
 Tom Wingfield, a fia – BERETTYÁN SÁNDOR |
 Jim O'Connor, a látogató – HERCZEGH PÉTER

Díszlet: Ondrascsek Péter // Jelmez: Mészáros Zsófia
 // Dramaturg: Ölveczky Cecília // Ügyelő: Kabai Márta
 // Tolmács: Scherer Fruzsina // Súly: Kónya Gabi //
 Rendezőasszisztens: Kernács Péter

Rendező: EIRIK STUBØ

PREMIER: december 16.

további előadások: január 22., 23. – 19 óra
 Gobbi Hilda Színpad

*Az előadás a The University of the South, Sewanee
 különleges engedélyével és a Hofra Kft. közvetítésével
 jött létre.*

Amanda a ragyogó múltba réved, letűnt dicsőségben merül el. Lánya, Laura az üvegfigurák iránti különös vonzalmában keresne kibúvót a jelen nehézségei elől. A fiú, Tom a költészet világában rejtőzne el az 1930-as évek gazdasági válsága által sújtott Amerikában. A vendég, Jim az egyetlen, aki a valóságban él. A négy szereplő története olyan légkörben zajlik, mintha egy Csehov-drámában lennénk. Tennessee Williams szereplői különböző módokon menekülnek a valóságból. Nagyon emberi dolog ez, és a színház is erre a vágyra épül...

EIRIK STUBØ rendező

OSZTOVITS ÁGNES

**„Udvaros
minden
mozdulata,
gesztusa,
pillantása,
ajak-
biggyesztése
hiteles.**

KERESZTES BALÁZS

**„Szabó
K. István
rendezése
elkerüli
a feldolgozás
összes
buktatóját,
jobb mint a
film...**

Jutalomjáték

Szabó Magda hetvenéves, amikor *Az ajtó* megjelenik. Húsz év után diadalmasan visszatér a magyar, sőt az európai irodalom élvonalába is. A kritikusok már elsiratták, mondván képtelen megújulni a *Freskó* és *Az őz* írója. Hiába szerette kitartóan a közönség, hiába volt az egyik legexportképesebb magyar író, már nem illett jobb társaságban az ő műveire hivatkozni. És egyszer csak jött *Az ajtó*, mégpedig ritka szerencsés pillanatban, 1987-ben. Szerencsés a pillanat, mert a levegőben volt, hogy a formátumos figurákat és történeteket mellőző, rafinált elbeszéléstechnikákkal építkező, önelemző próza után valami másnak kell következnie. Kifulladásban az olvasói igényekre fittyet hányó, belterjes irodalom. A hamarosan bekövetkező fordulat előhírnöke lett *Az ajtó*, amelyet világszerte lefordítottak, mindenütt közönségsikert aratott, jelentős díjakat kapott. Sok-sok híres színésznő nyilatkozott úgy, hogy szeretne a regény főszereplőjének, Szeredás Emerencnek a bőrébe bújni. Az Oscar-díjas Szabó István Helen Mirrenre bízta a szerepet magyar-német koprodukcióban elkészült filmjében, amely – valljuk be – pályájának egyik legkevésbé sikerült alkotása. És nem a színészgárdán, nem Ragályi Elemér operatőri munkáján múlt a kudarcc, hanem az alapanyagban, a regényben, amely nem adta meg magát a filmnek. Elveszett a belső monológforma finom eleganciája, az elbeszélő szemérmes öniróniája.

A magyar színházak többször nekifutottak Szabó Magda szövegének, sikeres előadások is születtek az adaptált regényből, de valami mindig hiányzott. A Nemzeti és a Gyulai Várszínház mostani közös produkciójában Szabó K. István rendező és Kozma András dramaturg próbálta meg a lehetetlent. Igyekeztek a lehető leghűségesebbek maradni az elbeszéléshez, színre vittek minden hangsúlyos jelenetet, elhangzik a regény valamennyi kulcsmondata, sőt egy híres interjúban megfogalmazott fennkölt vallomás is az írói fele-

Elemi erővel

A Mester és Margarita, Rómeó és Júlia, Az ajtó... A Nemzeti idej repertoárja bővelkedik a közönségkedvenc klasszikusokban. A klasszikusokat folyamatosan újra és újra fel kell dolgozni, és a filmes adaptáció költségigényei és lassú munkafolyamatai miatt ez a feladat tehát annál gyakrabban hárul a színházcsinálókra. A klasszikusok adaptációja ráadásul különösen hálás feladat: olyan műveket kell megjeleníteni a deszkákon, amelyek még akkor is ismerősek a nézőnek, ha tényleges olvasmányélménye már megkopott. És persze ebben rejlik a feldolgozás kihívása vagy buktatója is: könnyen megeshet, hogy a közkedvelt alkotás adaptációja nem tud megfelelni a nézői elvárásoknak.

Szabó K. István rendezése, amely Szabó Magda leghíresebb regényének feldolgozására vállalkozik, kétségtelenül szembesül a fenti nehézségekkel. Nem csak a klasszikusokhoz képest is nagy olvasótáborral rendelkező szerző közismert művéről van szó, és nem csak egy olyan műről, amely egyébként egy neves filmrendező akaratlanul is vonatkozási pontként szolgáló adaptációjaként is forog a köztudatban. Egyes nehézségek magából a műből származnak.

Ez elsőre talán meglepő lehet, hiszen *Az ajtó* adja magát a feldolgozásra: a regény fizikai világa meglehetősen szűk; kisszámú szereplőgárdával dolgozik; és mindenekelőtt drámai történet a szónak abban az értelmében, hogy az egész cselekmény a főszereplők közötti viszonyokra és drámai interakciókra támaszkodik.

És ezzel együtt mégis rejlik benne egy fő adaptációs nehézség: Szabó Magda regényének ugyanis az egyik leghangsúlyosabb eleme, hogy történetet (az író alteregójaként szol-

lősségről. Mivel *Az ajtó* sok középiskolában érettségi tétel, akár jelesre is felelhet belőle a Nemzeti ifjú nézője anélkül, hogy ol- vasta volna a regényt. Sorra veheti a műben felvetődő társadal- mi, lélektani, erkölcsi kérdéseket, szólhat a két világ ütközéséről, a kiművelt humanizmus és az archaikus jószág szembesüléséről, az élet és halál értelmezéséről. A bátrabbak még azt is felvethe- tik: kinek van igaza, az iskolázatlan takarítónőnek, Emerenc- nek, vagy az íróként egyre sikeresebb Magdának. Minderről tisztán beszél az előadás, így biztos kapaszkodó lehet *Az ajtó*-tél kidolgozásához.

Persze nemcsak a gimnazisták eligazítása járhatott a rende- ző fejében, hanem nyilván az is, hogy az újabb fénykorát élő, a *Macs kajáték*ban az idős Orbán Bélánét ragyogóan megformá-

gáló) Szabados Magda meséli el nekünk, éppen ezért minden az ő elbeszéléséből, az ő nézőpontján keresztül tárulkozik ki az olvasó előtt. A regény az ominózus házvezetőnő, Szeredás Emerenc regénye, mégis, az a mitikus jelleg, amelyre mind a re- gényszövegben, mind a magyar irodalom kollektív tudatában szert tett, nem kis részben annak köszönhető, hogy mindvégig egy öt figyelő, csodáló, sőt féltő elbeszélő szűrőjén keresztül je- lenik meg. Emerenc Magda számára olyan, mint Marlowe szá- mára Kurtz (*A sötétség mélyén*) vagy Nick Carrawaynak Gatsby (*A nagy Gatsby*): távolról csodált, titokzatosságában vonzó, végső soron pedig az önmagukkal való szembesülést elősegítő figurák.

A színház viszont a különféle karakterek és világnézetek arénája, amely egyetlen szereplő nézőpontja helyett épp a néző- pontok sokaságát képes jobban érzékeltetni. A film a problémát áthidalhatja a narrációval: az említett világirodalmi művek fel- dolgozásakor ezt választotta például Baz Luhrmann és Francis Ford Coppola. Szabó István közkedvelt *Az ajtó*-filmje például

ló Udvaros Dorottyára bízhatja a főszerepet. Emerencet játszani jutalomjáték. A pompás, ellentmondásokkal teli karakteren keresztül a színésznő bemutathatja tehetsége teljes tárházát. Egyszerre erős és esendő, durva, közönséges és szemérmesen lírai, dacos és érzelmes. Udvaros minden mozdulata, gesztusa, pillantása, ajakbiggyesztése hiteles, nincs hamis hangja, kerüli a hatásvadász megoldásokat, egyszerűen odaszögezi két órára a maszkban feszengő nézőt a székéhez.

Az előadás nagy érdeme, hogy minden szereplő alázatosan asszisztál Udvaros Dorottya jutalomjátékához. Elsősorban a kitűnő Söptei Andrea az író nő szerepében. Ő nem Szabó Magdát játssza el, akinek örökké tetszeni igyekvő lényét, köny- nyed szellemességét, érzelmességét százezrek ismerik a róla készült portréfilmekből és interjúkból. Söptei író nője okos, kíváncsi asszony, aki nem pusztán Emerenc házimunkáját ve- szí igénybe, hanem titkait is szeretné kifürkészni. A regénybeli tizenhét év – a színpadi két óra – alatt sok mindent megért, de a lényegét nem: még jó szándékból sem nyithatsz ki olyan ajtót, amit gazdája tudatosan zárva tart. Rubold Ödön a pro- fesszor kicsiny szerepében remekel. Nemcsak Emerencet, ha- nem imádott feleségét is nehezen viseli el. Az ő színpadi jelen- léte Szabó Magda író-irodalomtudós férjét, Szobotka Tibort juttatja eszünkbe. Okosak, tehetségesek s főként alázatosak a különböző jelenetekben feltűnő, több figurát is vállaló, más darabokban főszerepeket játszó epizodisták.

a szerző kulturális újságíró, szerkesztő, könyvkritikus

elhagyja a narrációt, emiatt viszont sokszor maguk a párbeszé- dek válnak művivé és *adaptációs szagúvá*. A kiüszített narráció visz- szaszívároga a párbeszédbe, és elrontja az összhatást.

Szabó K. István színpadi rendezése ezzel szemben elkerüli a feldolgozás összes buktatóját, és az ismert filmfeldolgozásnál sikeresebben tolmácsolja Szabó Magda regényét. A Gobbi Hilda Színpad szűkebb tere jól illik a darab korlátok közé zárt, olykor fojtogató légköréhez. A Magdát alakító Söptei Andrea a darab elején és végén is rövid monológot mond, így érzékel- tetve, hogy ki a történet fókuszpontja, és a megoldás a maga egyszerűségében működik, és jól keretezi a történetet. Söptei remekül domborítja ki a Szabó Magda darabbeli alteregójának azon jellembeli gyengeségeit, amelyeket a szerző finom öniro- niája szőtt a szövegbe.

Bárki, bármikor kapja is Emerenc szerepét, nagy színészi kihívással szembesül, ugyanakkor jutalomjátékban is részesül. Udvaros Dorottya elemi erővel jeleníti meg ezt az irodalmi alakot, és játékaival sikeresen hozza felszínre azt (a karakter- hez minden tragikussága ellenére ugyanúgy hozzátartozó) gyerekességet és komikumot, amely annak idején még Helen Mirren alakításából is kimaradt. Sok egyéb miatt már csak ezért is érdemes beülni erre az előadásra.

*a szerző irodalomtörténész,
a Négy Fal Között Olvasókör alapítója*

A Mester és Margarita

Bulgakov mágikus regényének színpadi varázslata

– A regényben – és az előadásban is – Moszkva 30-as évekbeli mindennapjaiba csöppenünk, de hamarosan megjelenik a mágia, aztán egy elmegyógyintézetben találjuk magunkat, és a „valóság” Jézus Krisztus és Poncius Pilátus történetével keveredik. A moszkvai-bulgakovi világból a rendszer nyomasztó voltának a megmutatása a fontos – mondja Alekszandar Popovszki, *A Mester és Margarita* rendezője. – Az előadást megszabadítottuk a „kommunista” vonaltól. Ma a liberális kapitalizmus rendszerében olyan világban élünk, amelyben sok a félelem, a frusztráció. A nézők fel fogják ismerni a rendszert, és benne önmagukat.

– A regénynek, amelynek a címében a Mester és Margarita szerepel, a főszereplője leginkább Woland. Számomra azért érdekes figura, mert nem maradéktalanul sötét jellemként gondolok rá – magyarázza a rendező. – Igaz, hogy fekete mágiát űz, és egy sor rettenetes dolgot művel Moszkvában, de Bulgakov történetében az a fontos számára, hogy a Mester végül befejezze a re-

gényét, és újra egymásra találjanak Margaritával. Az ördög végül persze újra összekuszálja a szálakat, de az már egy másik történet...

– A Mester a bolondok házában van, ahová önként vonult be, hogy ezzel megóvja szerelmét és a készülő regényét a rendszer rájuk leselkedő veszélyeitől. A férfi itt kezd el mesélni egy nőről, akivel véletlenül ismerkedett meg, akivel egyetlen pillanat alatt egymásba szerettek. Amíg a férfi mesél, megtudjuk, hogy Margita reményét veszítve égen-földön keresi. Amikor megjelenik Woland, a nő számára világossá válik, csak ez az ördögi alak fogja neki visszaadni a férfit, csak így mentheti meg a Mestert és a zseniális regényt.

A regényt olvasva könnyedén váltunk idősíkot, helyszínt, gond nélkül repülünk képzeletünkben Margaritával Moszkva felett Woland kísérteties báljára. Ez a szabad átjárás időn és téren, a váltások a valóság és az irreális között a színpadon is megvalósulnak. Hogy miként? Azt látni kell!

Trill Zsolt, Szász Júlia

Mihail Bulgakov

A Mester és Margarita

Fordította: Szöllősy Klára

A Mester – TRILL ZSOLT | Margarita – KATONA KINGA / SZÁSZ JÚLIA | Woland – BORDÁS ROLAND
| Korovjov – KOVÁCS S. JÓZSEF | Azazello – RÁCZ JÓZSEF | Behemót – SZÉP DOMÁN | Hella – BARTA ÁGNES | Berlioz, Rimszkij – KRISTÁN ATTILA |
Ivan – MÉSZÁROS MARTIN | Stravinskij, Kajafás – SCHNELL ÁDÁM | Jesua – BERETTYÁN SÁNDOR
| Pilátus – RÁTÓTI ZOLTÁN | Sztjopa – SZARVAS JÓZSEF | Varenuha, Rjuhnin – TÓTH LÁSZLÓ |
továbbá: Badics Luca, Barna Lili, Jambrovics Viktória, Virga Tímea, Marcell Márton, Székhelyi Dániel, Szigeti Bálint, Tóth Nikolett, Vrabecz Botond

Díszlet: Numen for Use // Díszlettervező-asszisztens: Riederauer Dóra // Jelmez: Jelena Prokovic // Színpadi adaptáció: Nejc Gazvoda // Zeneszerző, dramaturg: Verebes Ernő // Színpadi mozgás: Hoffmann Luca

Rendező: ALEKSZANDAR POPOVSZKI

mikor? hol?

december 28., 29., január 3., 4. – 19 óra • Nagyszínpad

Udvaros Dorottya, Söptei Andrea

Az ajtó

Két nő szeretetküzdelme – Szabó Magda regénye a színpadon

– Az ajtó a lelkiismeret kényes zegzugaiba vezet el bennünket. Van valami benne a görög tragédiák kíméletlenségéből, ami-
ben egyszerre van jelen ítélet és feloldozás, és finoman érzé-
kelteti azt a fajta terápiát, amely által képesek lennénk jobban
megismerni, megérteni a másikat anélkül, hogy rászakítanánk
az ajtót – mondja az előadás rendezője, Szabó K. István.

Erős felütéssel kezdődik a regény: „Én öltem meg Emeren-
cet. Ezen az se módosít, hogy nem elpusztítani akartam, ha-
nem megmenteni” – vallja meg a regénybeli író. Mintha egy
lélektani krimibe csöppennénk. A történet egy vallomás, egy
bűneset rekonstrukciója, amelyben fel vannak vázolva az érin-
tetek, a körülmények és a motivációk is... az egész a „gyilkos”
szemszögéből. Összetett önismereti kutatás ez, melyben az
emberi kapcsolatok érzékenysége, a kölcsönhatások bonyolult
rendszere és a traumakezelés egyaránt kiemelt témák.

– A történetet elmesélő író bejárónője Emerenc – mond-
ja a figurát alakító Udvaros Dorottya. – A két nő két nagyon
különböző világ. A magasan képzett értelmiségi írónővel
szemben Emerenc látszólag valóban nagyon egyszerű, kemény
és puritán ember, akinek tökéletes az igazságérzete. Milyen is
egy olyan ember, aki mindenkinek nyersen odaszól, nem rejt
véka alá a véleményét, de akit mégis – éppen ezért vagy ennek
ellenére – mindenki nagyon szeret?

Az írónőt alakító Söptei Andrea szerint sokrétű, bonyolult
kapcsolat ez.

– A sikeres értelmiségi és egy egyszerű asszony sorsa fonó-
dik össze. Van benne sokféle szín, egyfajta anya-lánya viszony
is, annak minden ellentmondásával együtt. Az a fontos, hogy
a kíváncsiság, a másik megértésének szándéka vezérli őket egy-
más felé. És ez sokszor nem könnyű. Igen, voltaképpen két em-
ber szenvedélyes egymás felé fordulása ez a történet.

Szabó Magda

Az ajtó

Emerenc – UDVAROS DOROTTYA | Szabó Magda – SÖPTEI
ANDREA | Professzor – RUBOLD ÖDÖN | Alezredes – TÓTH
LÁSZLÓ | Polett – GIDRÓ KATALIN m. v. | Sutu – SZÜCS
NELLI | A lány Emerenc – MARTOS HANGA e. h. | Unokaöcs
– HERCZEGH PÉTER | Főorvos – BAKOS-KISS GÁBOR m. v. |
Brodarics úr – VARGA JÓZSEF

Jelmez: Rátkai Erzsébet // Díszlet: Kiss Beatrix // Színpadi
adaptáció: Szabó K. István // Dramaturg: Kozma András //
Zeneszerző: Verebes Ernő // Ügyelő: Lovass Ágnes // Sógó:
Kónya Gabriella // Rendezőasszisztens: Trimmel Ákos

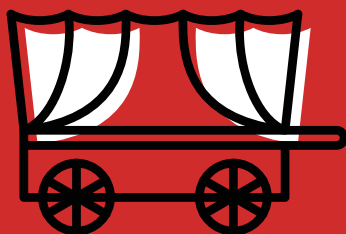
Rendező: SZABÓ K. ISTVÁN

mikor? hol?

december 27., január 12., 18. – 19 óra • Gobbi Hilda Színpad

Déryné

program

Színház mindenkinek!

deryneprogram.hu

Álomgyár

A be nem teljesült álmok, az örök emberi vágyódások világába lépünk az *Álomgyár* című előadásban. Az abszurdba hajló játékban az „amerikai álom” sztereotip figuráit látjuk, akik egytől egyig elegáns nagyvilági emberek – főszerkesztő, újságíró, könyvkiadó, üzletember, egyikük szeretője, felesége és egy állama –, akiknek élete a péntek esti összejövetelek világában zajlik whiskyvel, narkóval, buddhizmusról szóló fecsegéssel. Az amerikai filmek kliséit képviselik, mind olyan emberek, akiknél mindig minden OK.

A hollywoodi közhelyeket felhasználva Viripajev szereplői a lét értelmét, a szeretet lehetőségét kutatják az „álmogárban”, amelynek közege abszurditásig fokozottan mesterséges.

– Ivan Viripajev darabja az örök és egyszerű emberi értékekről szól – a házasságról, a szeretetről, a családról – ezúttal egy hollywoodi film mai nyelvezetét játékos ironiával használva – mondja a rendező, Viktor Rizsakov, aki már sikerrel vitte színre a Nemzetiben a *Részegeket*, Viripajev egy másik darabját. – „Egyszerű” történet ez: egy férfinak meghal a felesége, és megjelenik az életében egy új szerelem lehetősége...

– Viripajev szándékosan úgy tesz, mintha az *Álomgyár* nem nálunk, Oroszországban, hanem a valahol a távoli Hollywoodban történne. Vagy akár itt, Magyarországon – magyarázza a rendező. – Hiszen ez a történet teljesen univerzális. Az alkotók azt szeretnék, ha a magyar nézők is úgy éreznék, hogy ez a különös példázat róluk, illetve nekik is szól. A mai globalizált világban elmosódnak a fizikai határok, egyfajta virtuális térben éljük az életünket. És bármely országban is élsz, a nagy kérdés mindig az, hogy a lelkiismeretedet megőrizve ember tudsz-e maradni, hogy képes vagy-e még a szeretetre és az őszinte párbeszédre.

– Mi és a gyermekeink már egy virtuális valóságban létezünk, hamis értékek között tévelygünk, miközben járatjuk a száunkat mindenféléről, buddhizmusról, pénzről, marihuánáról, megelégedve a legalapvetőbb emberi kapcsolatokról – a lényegről. Ez az előadás talán egy kicsivel közelebb visz bennünket ehhez a lényeghez – ígéri Rizsakov.

Ivan Viripajev

Álomgyár (Dreamworks)

David, a „Tudomány és társadalom” folyóirat főszerkesztője – TRILL ZSOLT | Meryl, David felesége, újságíró – KATONA KINGA | Teddy, könyvkiadó – RÁCZ JÓZSEF | Frank, komoly üzletember – KRISTÁN ATTILA | Sally, Frank felesége, egy női magazin főszerkesztője – SZÜCS NELLI | Betty, Frank szeretője – VAS JUDIT GIGI m. v. | Maximilian, amerikai buddhisták gazdag mecénása – TÓTH LÁSZLÓ | Elizabeth – TARPAL VIKTÓRIA m. v. | John, amerikai származású buddhista láma – BORDÁS ROLAND | Rendőrnő – LIGETI-KOVÁCS JUDIT m. v.

Fordította: Kozma András // Dízlet, jelmez: Alekszej Tregubov // Videotervező: Vlagyimir Guszev // Dramaturg: Kozma András // Ügyelő: Kabai Márta // Súly: Kónya Gabriella // Rendezőasszisztens: Kolics Ágota

Rendező: VIKTOR RIZSAKOV

mikor? hol?

január 17. – 19 óra • Nagyszínpad

VERS, MESE, KALAND

A legfiatalabbaknak szól a Leánder és Lenszirom című tündérmese és az Éden földön, Szarka Tamás zenés fantasyja. A kötelező olvasmányoktól óckodóknak is nagy élményt nyújtanak a klasszikus művek feldolgozásai: Vörösmarty Mihálytól a Csongor és Tünde, Petőfi Sándortól a János vitéz, Gárdonyi Gézától az Egri csillagok. Iskolával vagy családdal – irodalmi élvezet színpadi köntösben minden korosztálynak.

CSONGOR ÉS TÜNDE

A szerelem derűjéről szól a Csongor és Tünde – mondja a rendező, Vidnyánszky Attila. – A derű, ami abból a reménységből fakad, hogy Csongor és Tünde a mesebeli próbák után nemcsak egymáséi lesznek, hanem az előadás végén eljutnak egy hosszú út elejére: elkezdődik közös életük. Ha minden csodán, varázslaton, égi pátoszon keresztül ide elérkezünk, és a közönség soraiban ülő fiatalok meg tudjuk érezni ennek a beteljesedésnek és életbe való indulásnak az örömét, tűzét, akkor megérte ez a nagy színházi utazás. Akkor izgalmas ez a kaland a Vörösmarty zseniális elmejátéka által teremtett furcsa tér-idő birodalomban.

mikor? hol?

január 10. – 15 óra | Nagyszínpad
január 11. – 11 óra | Nagyszínpad

LEÁNDER ÉS LENSZIROM

Az egyik legszebb magyar tündérmese-ként emlegetik Szilágyi Andor Leánder és Lenszirom című mesejátékát. Bölömbér király tizenhat évig nem tud szabadulni az ága-boga varázserdőből, ahonnan a kobold Leánder csak akkor hajlandó őt hazaengedni, ha neki ígéri azt, ami még neki magának sincs. Hazaérve Bölömbér megtudja, hogy távollétében született egy lánya, Lenszirom, akit akarata ellenére éppen feleségül akarnak adni Mar-Szúr keleti herceghez. A király hiába őrizte-ti, zárja ketrecbe a lányát, Leánder és Lenszirom mégis találkozhatnak, a sötétben rejtőzködő kobold szép szavai, gyengéd hangja, könnyeinek illata elbűvöli a királylányt, de amikor először meglátja a csúf koboldot, megrémül tőle. Leánder elbujdosik, Lenszirom hamarosan ráébred tévedésére és szerelme után indul...

mikor? hol?

december 29., 30. – 11 óra
január 9. – 11 óra
Gobbi Hilda Terem

EGRI CSILLAGOK

Gárdonyi Géza regénye igazi nagy történet: szerelemről, hűségről (és árulásokról), bátorságról, hazaszeretetről, hősiességről, a felnőtté válásról... Egy csapat várbeli gyerek szemszögéből látjuk a történetet, akik egy biztonságos helyről figyelik az eseményeket (hová a felnőttek zárták őket, nehogy bajuk essen az ostrom során). Az ő szemükkel látjuk a felnőttek – Bornemissza Gergő, Cecey Éva, Dobó, Jumurdzsák és többiek – történetét. Kalandok, hősök, bátor tettek és nagy érzelmek. A mindennapokból kiszakadva, a gyorsan változó, igazodási pontokat nem nyújtó világunkban egy tiszta történet gyerekeknek és felnőtteknek.

mikor? hol?

január 19. – 15 óra | Nagyszínpad

JÁNOS VITÉZ

Petőfi Sándor áradó mesélőkedvéhez és humorához illő grandiózus, látványos előadás korszerű színházi nyelven teszi elevenné a hatalmas költemény klasszikus sorait. Igazi családi előadás ez. A gyerekek és a felnőttek közösen élhetik át egy vitézzé lett parasztfiú kalandjait. Petőfi üzenete ma is érvényes: tisztességes tettek után a lélek jutalmul megkapja az élet jutalmát. Jancsi megleli szerelmét, a tiszta Iluskát – és ők ketten legyőzik még a halált is. S hogy miért szeretjük Jancsit? Mert árva, sebezhető, valósággal kitaszított, nem teljes fegyverzetében, hősként lép elénk, hanem a döntései teszik azzá. Helyén van az esze és a szíve, ezért lehet hős belőle.

mikor? hol?

január 23. – 15 óra | Nagyszínpad

ÉDEN FÖLDÖN

A magyar Maugli, a Hanság lidércfényes lápi világában talált Hany Istók történetét Szarka Tamás, a Ghymes együttes frontembere álmodta színpadra. Kettészakadt világunkról szól az Éden földön. Arról, hogy lehet-e mégis egy, ami kettészakadt: a természet és az ember alkotta világ – mondja Bozsik Yvette, az előadás koreográfus-rendezője. Az előadásban az első felvonás a láp világa a fantasyfilmeket idézi, a másik a civilizációt mutatja meg és a cyberspace virtuális terébe vezeti a gyerekeket. Látvány, trükkök, dallamos zene és egy szimpatikus hős csetlése-botlása, küzdelme a felnőtt világgal, amely a maga képére akarja változtatni a fiút, de ő...

mikor? hol?

január 15. – 15 óra | Nagyszínpad

MINDEN, AMI SZÍNHÁZ, MINDEN, AMI NEMZETI SZÍNHÁZ...

- * SZÍNÉSZINTERJÚK * KULISSZATITKOK * PREMIERAJÁNLÓK
- * ELŐADÁS-AJÁNLÓK * SZÍNHÁZTÖRTÉNET * VILÁGSZÍNHÁZ
- * SZÍNHÁZI NOVELLÁK * GASZTROSZÍNHÁZ * KÜLÖNLEGES PROGRAMOK * SZÍNHÁZI FOTÓK * KRITIKUS NÉZŐPONTOK

A NEMZETI MAGAZIN
MINDEN KORÁBBI SZÁMA
ÉS AZ AKTUÁLIS KIADÁS
IS OLVASHATÓ A NETEN.

Tizenhárom almafa

Párhuzamos történelem – Erdélytől Párizsig

– Az előadás origója Wass Albert regénye, a *Tizenhárom almafa*, amelynek története 1940-ben, a második bécsi döntés évében kezdődik, amikor visszatért az 1920-ban elcsatolt Erdély egy része. A regényben a Kommandó nevű hegyen járunk, ahol Táncos Csuda Mózi almáfat ültetett, amelyek közül ti-

zenhárom megfogant. Amikor 40-ben az új határt meghúzzák, az az abszurd helyzet áll elő, hogy az almák közül hét magyar, hat pedig román területre esik – mondja az előadásról a rendező, Vidnyánszky Attila. – A bécsi döntés idejéből és a Kommandóról tekintünk vissza dokumentumok és vissza-

emlékezések révén 1920-ba, az Apponyi Albert vezette magyar béke delegáció versailles-i napjaira. Párhuzamosan mutatjuk meg, hogyan vész el a történelmi Magyarország egy része, miként működött a nagypolitika, és miként élte meg a visszacsatolást – a határmegvonás abszurdításával – a politikai döntéseket elszenvető kisember, az almái között élő székely Mózi.

– Egy harmadik fontos része a színpadi történetnek a háború: a második, amelynek orosz frontjára keveredik a Wass-regény hőse, és az első, amelyre az igazságtalan trianoni békediktátum következett. Teljes egészében elhangzik a delegációt vezető Apponyi Albert beszéde, amelynél drámaibb szöveg ebben a témában nincs, és a maga teljességében rejlik az ereje és az igazsága.

– Az almafa szimbóluma által olyan dimenzióba emelkedik Trianon kérdése, amelyből szerintem meg kellene élnünk ezt a traumát. Száz év után is van egy prosperáló országunk, az elszakított területeken is még beszélnek ezt a nyelvet, vannak iskoláink, kulturális és politikai szervezeteink... Ez hitforrásként kellene, hogy erősítsen bennünket – fogalmaz a rendező.

Tizenhárom almafa

Trianoni utótörténet Wass Albert írásai, valamint korabeli dokumentumszövegek alapján

Táncos Csuda Mózes – SZARVAS JÓZSEF | Rozál – TÓTH AUGUSZTA | Kicsi Mózi – HARASZTOSI LÓRÁNT / MARKÓ KÚNÓ | Kincső – KISS JOHANNA | Jegyző, Henry ezredes, Clemenceau – BAKOS-KISS GÁBOR m. v. | Mendi – BODROGI GYULA | Sipkás – CSURKA LÁSZLÓ (FELVÉTELÉRŐL) | Magyar tiszt, Hadapród – FARKAS DÉNES | Birtalan – HERCZEGH PÉTER | Teleki Pál – HORVÁTH LAJOS OTTÓ | Wass Albert – KRISTÁN ATTILA | Asszony – NAGY MARI | Rádióbemondó – RÁCZ JÓZSEF | Apponyi Albert – RÁTÓTI ZOLTÁN | Csáky István – RUBOLD ÖDÖN | Szakaszvezető – SZABÓ SEBESTYÉN LÁSZLÓ | Táborigazgató – TÓTH LÁSZLÓ | Bőrkabátos – KOVÁCS S. JÓZSEF | Vitális – TÓTH TIBOR m. v. | Szegény román, Román őr – WISCHER JOHANN m. v. | Pesti hölgy – ÁCS ESZTER / KONCZ ANDREA m. v.

Színpadra alkalmazta, dramaturg: Verebes Ernő // Dísztet: Oleksandr Bilozub // Jelmez: Berzsényi Krisztina

Rendező: VIDNYÁNSZKY ATTILA

mikor? hol?

január 25. – 18 óra • Nagyszínpad

OLVASNIVALÓ SZÍNHÁZ

NEMZETI SZÍNHÁZ
1837
A NEMZET SZÍNHÁZA

Öt évad írásban és képen

**Nemzeti Színház,
a nemzet színháza – 2013–2018**

Mitől nemzeti a Nemzeti? Mitől több a Nemzeti, mint egy színház a többi között? A gazdagon illusztrált kötet a Vidnyánszky Attila igazgatásával 2013-ban kezdődött új korszak törekvéseit mutatja be. A kötetből megismerhető az a működési struktúra, amely a Nemzeti Színház az elmúlt öt évadja alatt épült és teljesedett ki. Eöri Szabó Zsolt közel 400 fotográfiáján keresztül tárul fel az olvasók előtt a Nemzeti Színház 2013 és 2018 közötti öt évadjának színpadi világa.

Ár: 3900 Ft

Csíksomlyói passió

Egy előadás zárándokútja

A gazdagon illusztrált kötet a Nemzeti Színház és a Magyar Nemzeti Táncgyűttes közös produkciójának 2018. augusztus 18-i, csíksomlyói „hazatéréséről” szól. Az MMA Kiadó gondozásában megjelent munkában megszólalnak az előadás főbb alkotói, többek között Vidnyánszky Attila, Zsuráfszky Zoltán, Szócs Géza és Berecz András is. A fotókat a Prima Primissima díjas Benkő Imre és a Nemzeti Színház fotográfusa, Eöri Szabó Zsolt készítette.

információ: www.mmakiado.hu

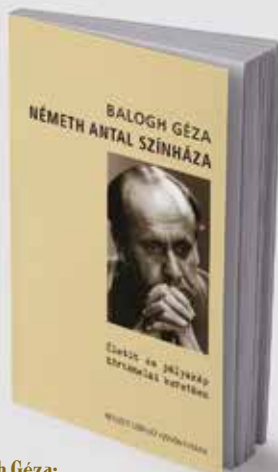
A Nemzeti Színház Kiskönyvtára sorozat kötetei

Eugenio Barba:

Hamu és gyémánt országa

Eugenio Barba, a holstebroí Odin Teatret megalapítója a 60-as évek elején Jerzy Grotowski opolei műhelyében szerzett élményeit idézi föl. Grotowski huszonhat Barbához írt levele két iskolateremtő színházi alkotó útkeresését, mester–tanítvány viszonyát és barátságát dokumentálja.

Ár: 2500 Ft

Balogh Géza:

Németh Antal színháza

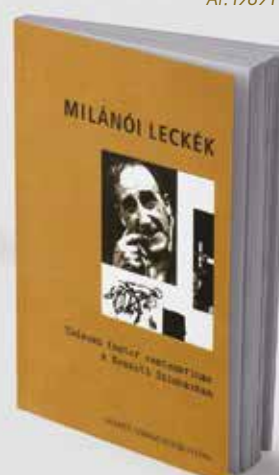
Életút és pályakép történelmi keretben: **Németh Antal** (1903–1968) a hazai rendezői színház úttörőjeként 1935-től 1944-ig a Nemzeti Színház igazgató-főrendezője volt. A hitleri és sztálini diktatúra idején meghurcoltatása ellenére megőrizte alkotói függetlenségét.

Ár: 2000 Ft

Milánói leckék

Tadeusz Kantor (1915–1990), a 20. század nagy színházi nyelvújítója. 1986 nyarán olasz színinövendékeknek tartott mesterkurzust, amelynek Kantor által illusztrált szövegét tartalmazza a kötet. Ezt egészítik ki Balogh Géza, Katona Imre, Király Nina és Szász Emese tanulmányai.

Ár: 1969 Ft

Csíksomlyói passió

A keresztút története mai és régi szemmel, különböző műfajok harmóniájával

Jézus története egyetlen kifeszített pillanatba sűrítve. Barokk iskoladramák és népdalok, kortárs költészet és a *Biblia*. Színház és tánc. Stílusok, műfajok harmóniája – mindez együtt a Csíksomlyói passió Vidnyánszky Attila rendező értelmezésében.

– A hit kérdése számtalan rendezésben megjelent már a pályám kezdete óta, és Krisztus történetének színházi megfogalmazása is régóta foglalkoztatott – mondja a rendező. – Az előadás sok forrásból épült fel, a 18. századi ferences iskoladramák jelentik a mozaik egyik darabját. A mai nézőpontot Szőcs Géza *Passió* című szövegei adják. Használunk bibliai idézeteket is, és nagyon fontos a népdalok, a vallásos népi énekek világa. A hajdani, 18. századi csíksomlyói passiószövegeket tanítási céllal készítették a ferences atyák. De egy passiójáték ennél is többet jelent: a játékosok és a nézők együtt élik át Krisztus szenvedéseit. Szőcs Géza *Passió* című művének soraiból a bibliai történetek szereplői és tanulságai a mából fogalmazódnak meg. A megváltásról a mai ember cinizmusával, iróniájával, értetlenségével beszélgeti Szőcs a *Biblia* alakjait. Nagyon maiak ezek a kérdésfelvetések, amelyek izgalmasan feszülnek össze a régi korok emberének mély hitével.

– A színpadi időben az „itt és most” a keresztút – magyarázza Vidnyánszky Attila. – Innen rugaszkodunk el az időben, és

villanásokra megidézzük Jézus életének több fontos momentumát. Azt remélem, hogy a nézők egy végtelenbe kifeszített pillanat érzetét élhetik meg. És történik mindez a nagyszínpadra épített igen különleges díszletben, amely egyszerre pajta és templom, vagyis Jézus születésének helye és az Isten háza.

A színházi előadás – amely a Magyar Nemzeti Táncgyűttes és a Nemzeti Színház közös produkciója – szabadtéri produkcióként látható volt már Csíksomlyóban, a búcsú helyszínén, valamint Esztergomban a bazilika tövében előtt és Debrecenben a Nagytemplom előtt is.

Csíksomlyói passió

18. századi ferences iskoladramák
és Szőcs Géza *Passió* című műve alapján

Vándor – BEREZ ANDRÁS | Mária – TÓTH AUGUSZTA | Mária
Magdolna – BARTA ÁGNES | Krisztus – BERETTYÁN NÁNDOR |
Péter apostol – RÁTÓTI ZOLTÁN | Júdás apostol – RÁCZ JÓZSEF
| Pilátus – HORVÁTH LAJOS OTTÓ | Pilátus felesége – ÁCS
ESZTER / VAS JUDIT GIGI m. v. | Annás főpap – SCHNELL ÁDÁM
| Zsibáros – FARKAS DÉNES | Jeruzsálemi – TÓTH LÁSZLÓ |
Barabás – BORDÁS ROLAND | Tanítvány – BERETTYÁN SÁNDOR
| Lázár – SZABÓ SEBESTYÉN LÁSZLÓ | Pilátus fia – BUZÁDI
BUDA | Gyermek Jézus – NIEDERMÜLLER ÁDÁM / SIMON
MÁTYÁS

Közreműködik a Magyar Nemzeti Táncgyűttes

Díszlet: Székely László // Jelmez: Bianca Imelda Jeremias //
Dramaturg: Szász Zsolt // Néprajzi szakértő, táncdramaturg:
Zs. Vincze Zsuzsa

Koreográfus: ZSURÁFSZKY ZOLTÁN

Rendező: VIDNYÁNSZKY ATTILA

január 26. – 19 óra • Nagyszínpad

Legnagyobb szerepek között a legjelentősebb: Lukács Margit (Éva) és Básti Lajos (Ádám) a Tragédiában – a Nemzeti Színház bejárata mellett két égbeszökő oszlopon áll az általuk megformált Éva és Ádám bronz alakja | fotó: OSZMI

Ízig-vérig nemzeti színházi színész

Egy híján 120 színpadi szerepéből hatvanhatot a Nemzetiben játszott, amelynek meghatározó nagy művészeként tartották számon. Hősök megformálója volt: Csongor, Bánk és Ádám, Hamlet és Lear. Játzott kortárs magyar művekben és pár könnyedebb darabban is. A legszebben beszélő magyar színésznek mondták. Játékát filmek, hangját rádiójátékok, verslemezek őrzik...

110 ÉVE SZÜLETETT BÁSTI LAJOS

(Keszthely, 1911. november 17. – Budapest, 1977. június 1.)

110 éve született Básti Lajos Kossuth-díjas, kiváló és érdemes művész, az egyik legszebben beszélő magyar színész.

Zsidó származású kereskedő családban született. 1935-ben szerezte meg színészdiplomáját, mások mellett Fónay Márta, Gobbi Hilda, Perczel Zita, Szörényi Éva, Gellért Endre osztálytársaként. Bárdos Artúr Belvárosi Színházába vitte első szerződése. Állítólag a *Szent Péter esernyője* forgatásakor (1935) Cziffra Géza filmrendezőtől kapta a Básti nevet (előbb Bergerről Beregre magyarosított). 1937-től a Vígszínházban játszott, de a zsidótörvények miatt egy idő után nem szerepelhetett, kétszer vitték el munkaszolgálatra.

1945 után a Nemzeti Színházhoz szerződött, amelynek – négyévnyi vígszínházi kitérőt leszámítva – haláláig tagja, vezető színésze volt.

Legnagyobb szerepeit elképesztő szériában játszotta: százszor volt Csongor, Bánk bán, Hamlet és Lear, kétszázszor az öreg Bolyai Németh László drámájában, háromszázszor az *Ármány és szerelem*ben Ferdinánd (majd a kancellár). Közel ötszázszor alakította jó két évtized alatt Ádámot *Az ember tragédiájában*, összesen ezerszer volt Higgins Shaw *Pygmalionjában* és a *My fair lady*ben.

Számos filmje közül máig játszottak a Jókai-feldolgozások: *A kőszívű ember fiai*, *Egy magyar nábob*, *Kárpáthy Zoltán*. Kivételes humorát láthatjuk a *Butaságom történetében*, amelyben Ruttkai Éva volt a partnere. Kiváló versmondó volt, éveket tanított a Színház- és Filmművészeti Főiskolán.

Két színésznővel kötötte össze az életét: első felesége Ferrari Violetta, a második Zolnay Zsuzsa volt (ebből a házasságból született sikeres színész lánya, Básti Juli, aki 2021-ben Prima Primissima díjat kapott.).

MTI Fotó: Keleti Éva

Bárdos Artúr Belvárosi Színházában kezdte pályáját, majd a Vígszínházba került. Zsidó származása miatt 1939 után csak ritkán, 1941-től pedig hosszú ideig már egyáltalán nem léphetett fel. Harminc éves volt, amikor leparancsolták a színpadról. A közönség emlékezetében jóképű szerelmes színészként élt, noha Bárdos Artúr *Szent Johanna*-rendezésében Dunois-ként kitűnt az együttesből (a szerepet a Nemzetiben is játszotta első évadjában).

HALÁLÁIG A NEMZETIBEN

Bástit 1945-ben szerződtette a Nemzeti Színházba Major Tamás. A társulatban Almagro grófként mutatkozott be Beaumarchais *Figaro házassága* című vígjátékában. Alakításával a Népszava kritikusa, Staud Gézát is meglepte: „Igen dekoratív jelenség Básti Lajos, aki Almagro gróf szuggesztívan megfogalmazott alakjával bebizonyította, hogy valóban a Nemzeti Színházba való”. (Népszava, 1945. szeptember 18.)

Az első két nemzeti színházi szerep után a Színház című hetilap 1945. november 21-én megjelent számában Básti Lajos is megszólalt. Talán azokhoz intézte szavait, akik kételkedtek

benne, hogy az ország első társulatában a helye: „Amióta eljátszottam Almagro-t és Dunois-t, úgy érzem, érdemes volt végigcsinálni mindazt a keserves dolgot, amit végigcsináltam. A színész akkor lesz színész, amikor először ölt kosztümöt magára. Kilép önmagából, és mint valami kívülálló, feszülten figyeli, hogyan elevenít meg korokat. Az első percekben idegenül mozog a kosztümben, aztán egyszerre kapcsolatot talál vele, sőt: jól érzi magát benne. Az igazi boldogság az, amikor előadás után az ember átöltözködik, fölveszi utcai ruháját, és kényelmetlennek érzi. Visszavágynak a kosztümbé.” Színészi pályafutása során ritkán kellett a kosztümből kibújni.

A Nemzetibe kerüléséről így nyilatkozik: „Végre elérkeztem oda, ahol az embert következetesen csak a hivatása érdekli... Eltántoríthatatlanul hű vagyok a Nemzeti Színházhoz.” Ez így is lett. Csakhamar eljátszotta a magyar drámairodalom három klasszikus művének főszerepét: Csongort 1946-ban, Ádámot 1947-ben és Bánkot 1948-ban. S bár ekkoriban még kisebb feladatokkal is megbízták, az 1952-es *Hamlet*-bemutató után egyértelműen a Nemzeti társulatának vezető művészeként tartották számon, aki ráadásul szinte minden szerepkörben

Egyik jelentős, sokszor játszott szerepében Lear királyként a Gloster grófját alakító Major Tamással, aki igazgatója, rendezője és színész kollégája volt a Nemzetiben. Rendező: Marton Endre, 1974 | MTI Fotó: Keleti Éva

otthonos. Gondoljunk csak arra, hogy 1947-ben – Bajor Gizi partnereként – Armandot alakította ifjabb Alexandre Dumas *A kaméliás bolygó* című drámájában, 1950-ben Ferdinandot játssza Schiller *Ármány és szerelem* című művében, 1953-ban pedig Higgins szerepét kapta a *Pygmalion* című Shaw-darabban.

Amikor 1955-ben Kossuth-díjjal ismerték el művészi munkáját, a március 20-án megjelenő Művelt Nép című hetilap méltatásában olyan alakításait is felsorolták, melyek emlékét már csak a színháztörténet őrzi. „Évekig javarészt hősi szerepeket játszott; aztán kibővült szerepköre, emlékezzünk csak a Volpone-beli karakteralakítására, Leone kapitány szerepében. Básti ekkor eredeti humorát villantotta meg, jellemábrázoló tehetségéről tett tanúságot. Ezt követte Ösztrovszkij *Vihar* című színművében Tyihon-alakítása. A gyenge alkotó, különös férfi jellemének tolmácsolása, élete mély tragikumának feltárása az előadás felejthetetlen alakításai közé tartozott.”

AZ ÖRÖK ÁDÁM

Kortársai az „örök Ádámként” tartották számon Básti Lajost, hiszen Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámai költeményének főszerepét közel ötszázszor játszotta 1947 és 1964 között, több rendezésben, felújításban. „Új Bástit és új Ádámot

ismertünk meg” – adta hírül a Színház című hetilap 1947. 42. száma. „Friss volt, eleven, érdekes, nagyvonalú. A szerep fundamentális hibája eltűnt, helyette robbanó erejű, teremtő Ádámot kaptunk. Ez az Ádám nem Lucifer játékszere többé, hanem önálló, dinamikus lény.” Ezt a bemutatót Both Béla rendezte, Évát Lukács Margit, Lucifert Balázs Samu alakította ekkor.

A *Tragédia* azonban évekre lekerült a játékrondról, csak 1955-ben vihették ismét színre a Nemzetiben. A nagyszabású produkció színpadra állítása Gellért Endre, Major Tamás és Marton Endre nevéhez fűződik. A kritika arról tudósított, hogy Básti hasonlóan alakította szerepét, mint 1947-ben: Az Irodalmi Újság 1955. január 29-én kiadott számában Molnár Miklós azt emelte ki, „amint cselekvésre nyílik alkalm, a szebbnél szebb élmények sorával ajándékozza meg a nézőt. Bizáncban a becsület lovagjaként száll szembe az ostobasággal, a babonával; értelmet és szíveket próbál megnyitni szavával. Keplere szinte elég a fájdalomtól. Dantonja egyszerre tud lenni vívódó, önmérsztő, gyenge ember, s roppant szenvedélyű forradalmár.”

A Szegedi Szabadtéri Játékokon 1960-ban Major Tamás rendezésében került színre Madách műve. Ezt követően az előadást a Nemzetiben is felújították. Básti Szegeden Ádámot, a Blaha Lujza téren Lucifert játszotta.

A *Tragédiával* és Ádám szerepével kapcsolatos évtizedes tapasztalatainak összegzésére egész kötetet szánt, amely 1962-ben *Mire gondolsz, Ádám?* címmel jelent meg. „Önmagam harca a szerepen belül ma is tart. Sosem kész. Három-négy nemzedék végignézte már. És ha csak egy jottányit is sikerült megállnom a sarat, vagy ha csak fél lépésnyit sikerült is mai színjátszásunk haladó sodrában előbbre vinnem, emberibbé, érthetőbbé tennem Ádám szellemének hegyes-völgyes útjait – nem dolgoztam, nem éltem hiába.

Nagy szavak ezek – megengedem –, de nagy a mű, és nagy a feladat. És évről évre gyarapodik bennem az alázat a szerep iránt, évről évre gyarapodik bennem a férfi szeretete, a művész rajongása Madách iránt” – fogalmazott könyvében Básti.

A CSÚCSON

Klasszikus szerepkörének csúcsára 1964-ben ért, ekkor alakította Shakespeare *Lear királyának* címszerepét. Marton Endre rendezését sokan bírálták, de Básti alakításáról szinte minden kritikus elismeréssel írt: „Ez a Lear nem harsog a trónuson, nem tombol üvöltve. Nincs szükség rá, hisz olyan kétely nélküli, olyan bizonyos a maga döntéseinek erejében, hogy nem érezheti szükségét a hatalom hangos kimutatásának. Éppen az ad szuggesztivitást az ő Learjének, hogy nem a szeszélyes öreget érezzük benne, hanem a maga erejét tudó férfit, aki méltóságát talán csendesebben viseli.” (Hátori Ottó, Film, Színház, Muzsika, 1964. május 29.)

A klasszikus szerepek mellett Básti Lajosnak néhányszor alkalma volt kortás magyar művekben is színpadra lépni. Kiemelkedő eseménye volt a Nemzetinek Németh László drámáinak előadása: a Katona József Színházban (ez volt akkoriban a Nemzeti kamaraszínháza) 1961-ben *A két Bolyait*, 1966-ban a *Szörnyeteget* játszotta a társulat. „Az előadás legemlékezetesebb alakítása Básti Lajos Bolyai Farkasa. Pompásan rátalált a szerep romantikus ízeire, s meggyőzően, az öreg Bolyai színes, néha szertelenül csapongó egyéniségéhez méltó gazdag modulációval oldja meg feladatát” – írta Osváth Béla a Kortárs 1961. júniusi számában. S hasonló elragadtatással szólt Demeter Imre 1966. október 7-én a Film, Színház, Muzsikában: „Sárkány professzora megint csak színészi remeklés; [...] ragyogóan érzékelteti, hogy nem igazán tragikus hős

Németh László-darabok sikerében is részes volt – Törőcsik Marival a Szörnyetegben. Rendező: Major Tamás, 1966 | MTI Fotó: Keleti Éva

Sárkány, s nagysága legalábbis kétes, vagy nem elegendő, nem produktív nagyság. Megragadóan szép alakításában plasztikus erővel rajzolja meg a bonyolult figurát.”

Básti Lajos ízig-vérig nemzeti színházi színész volt, hiszen a Színművészeti Akadémián Ódry Árpád tanította, s alkata és orgánuma a nagy elődöket idézte. 1968-ban mégis elfogadta a Vígsház ajánlatát. Négy évadot töltött ott, majd visszaszerződött, hazatért a Nemzetibe, ahol a második, és egyúttal utolsó korszakában is kiváló szerepek várták. 1973-ban eljátszotta Edgar szerepét Dürrenmatt *Play Strindberg* című művében – hatalmas alakítás volt, amiben „a korlátoaltságnak, a szellemi és fizikai leépülésnek groteszk és mégis háttorzongatóan naturalista tanulmányával remekel” – írta az Élet és Irodalom kritikusa, Létay Vera. 1974-ben három hatalmas feladatot kapott – felújították a *Lear királyt*; Desiderius apátot alakította Németh László *VII. Gergely* című művében; és ő lett a *Jegor Bulicsov és a többiek* című Gorkij-dráma címszereplője.

CSAK A MUNKA

Básti Lajos életének csak egy „kis” részét töltötte ki a Nemzeti Színház. Ézsias Erzsébet 1988-ban megjelent, Bástiról szóló kismonográfiájából idézünk: „Szerette a népszerűséget, és szeretett jól élni. Nyilván ezért is vállalt el annyi filmes, rádiós és televíziós feladatot. De ezeket sohasem rutinból oldotta meg...”

Básti Lajos már 1945. november 21-én is arról beszélt a Színház című hetilapban, hogy munkabírása egészen különleges: „reggel fél hatkor kelek, hétkor megérkezem a filmgyárba, négy óráig filmezek, ötre beérek a színházba, felöltözködöm, fél hatkor kimegyek a színpadra. Nyolc után fölmegek a házi-színpadra, a Kamaraszínház újdonságát próbálom, a szünetekben németül tanulok, mert a *Hazugság nélkül* német verziójában is játszom. Körülbelül négy-öt órát alszom. Rettenetesen sokat dolgozom, ennél fogva nyugodt és pihent vagyok.”

Az évtizedekig diktált elképesztő munkatempó kimerítette, rák támadta meg a tüdejét. A nyugodtsága is hamar szertefoszlott. Indulatos természetéről jó barátja, Hegedűs Géza író is megemlékezett: „Művészi erkölcs, esztétikai ízlés, emberi öntudat kérdésében képtelen volt a legkisebb megalkuvásra. Inkább bajba sodorta magát, csak hogy soha morális ellentétbe ne kerüljön önmagával. Ez a lény szerint kedves, derűt szerető, ízig-vérig művész olyan kemény férfi volt, mint a végvári vitézek. És abból is le lehet mérni, milyen nagy művész volt, hogy bármennyi bajt okozott magának, mindig előtérben maradt, hiszen minden író, minden rendező örült, ha neki adhatott szerepet.” (Színház, 1977. 10. szám)

S tegyük hozzá, a közönség sem neheztelt rá – ünnep volt, ha őt láthatták.

GAJDÓ TAMÁS

„Fél szóval odavetett drámabírálatok, a sűgő piros ceruzájával a lap szélére firkált alpári ábrák, a másoló saját teljesítményével diecekvő vagy kollégáit bíráló megjegyzései és a többi. Egy szenvedélyes kutató számtalan, a korabeli színháztörténetre vonatkozó információt képes kiolvasni az ilyen és ehhez hasonló bejegyzésekből.

Mesélő példányok

A Nemzeti Színház szöveggönyvtára az Országos Széchényi Könyvtárban

A rendezőnek, a sűgőnak, az ügyelőnek is lehet példánya ugyanabból a darabból. És volt a cenzornak is egy, hogy csak azt engedélyezze, ami politikailag „korrekt”. Az Országos Széchényi Könyvtár őriz közel másfél évszad szövegpéldányait, amelyek egykoron a Nemzeti Színházban voltak használatban. Bessenyei Ágnes könyvtáros írása.

A nemzeti könyvtár történetében jelentős fordulópontnak tekinthető a Nemzeti Színház szöveggönyvtárának elhelyezése, hiszen számos más esemény mellett ez vezetett az egykori Színháztörténeti Tár (napjainkban Színháztörténeti és Zeneműtár) megalapításához. A könyvtár ezt megelőzően is gyűjtött színházi szöveggönyveket, amelyek 1945-ig következetesen beleolvadtak a gyűjtemény más részeibe, az összes többi, színháztörténeti vonatkozású dokumentummal együtt. Már az alapító Széchényi Ferenc könyvtára is tartalmazott szöveggönyveket, tudatos gyűjtésük azonban csak 1904-től indult meg a könyvtár Kézirattárában. A 20. század első felében újra és újra felvetődött egy önálló színháztörténeti gyűjtemény létrehozásának terve, ám erre még évtizedekig nem került sor.

AZ EMKE-BŐL AZ OSZK-BA

A terv megvalósulásához végül külső események járultak hozzá: egyrészt a színházak államosítása 1949-ben, amikor hirtelen hatalmas mennyiségű színházi dokumentum került a könyvtár birtokába, másrészt a Nemzeti Színház teljes iratanyagának az Országos Széchényi Könyvtárba való áthelyezése. A Nemzeti Színház könyvtára és múzeuma a második világháború végéig az úgynevezett EMKE-épületben volt, amely Budapest ostroma során olyan súlyosan megrongálódott, hogy a színház vezetősége nem tartotta biztonságosnak továbbra is itt tárolni a gyűjteményt. 1945-ben a Nemzeti Színház és a nemzeti könyvtár megállapodása szerint a következő év első hónapjaiban megkezdődött a gyűjtemény átkölttetése a könyvtárba. A folyamatot Hajdú Algernon

László, a Nemzeti Színház volt titkára és Pataki József, egykori színészből lett múzeumi őr és könyvtáros felügyelte. Pataki munkásságának könyvtári szempontból különösen értékes bizonyítékai azok a kéziratos bejegyzések, amelyekben a színdarabok bemutatóadatait, első előadásuk helyét és időpontját jelezte a szöveggönyvek címlapján. Az anyagot hely hiányában először a Hírlaptár folyosóján, ládákba csomagolva helyezték el, majd a nemzeti könyvtár színháztörténeti osztályának megalapítását követően áthelyezték a könyvtár más részeiből is azokat a színháztörténeti dokumentumokat, amelyek a gyűjtemény megbontása nélkül kiemelhetők voltak addigi helyükről.

NINCS KÉT EGYFORMA

A Nemzeti Színház szöveggönyvtára, amely a teljes iratanyaggal együtt került át az Országos Széchényi Könyvtárba, elvileg a színház elődjének, a Pesti Magyar Színháznak 1837-es megnyitásától kezdve az 1952/53-as évadig bezárólag tartalmazza a színházban előadott darabok szöveggönyveit. A gyűjteményben azonban sok olyan szöveggönyv is található, amelyet vidéki és vándorszíntársulatok használtak a 19. század elején, ami azzal magyarázható, hogy később tulajdonosaik magukkal vitték a nélkülözhetetlen dokumentumokat az újonnan megnyitott Nemzeti Színházba is. Ezek között rengeteg az autográf szöveg, amelyeket maga a darab szerzője vagy fordítója vetett papírra, de számtalan színházi vagy más, ismeretlen eredetű bejegyzésekkel teli szöveggönyv is található a Nemzeti Színház anyagában.

Az említett szöveggönyveknek (és a színházi szöveggönyveknek általában) abban rejlik a különlegességük, hogy minden darabjuk egyedi, nincs közöttük két egyforma, még azok között sem, amelyeket ugyanazon az előadáson használtak ugyanazok a személyek. A dokumentumok jelentős része kéziratos, a gyűjteményben kisebb számban felfedezhetünk nyomtatványokat is. A 19. század második felében megjelennek a szöveggönyvek között a litográfiával, vagyis a könyvnyomtatási technikával, később pedig a gépirással készült példányok. Minden egyes szöveggönyvet az egykori használók kézjegyei, egyéni bejegyzései tesznek egyedivé, érdekesebbé.

Ennek megfelelően a dokumentumok között találunk rendező-, sugó-, ügyelőpéldányt, de a legérdekesebbek talán a cenzúrapéldányok, amelyeket a színház igazgatósága a Helytartótanácsnak vagy az aktuális rendőrbiztosnak küldött el, hogy ellenőrizze, megfelel-e a színjáték a cenzúratörvényeknek. Magyarországon a 19. század első felében a Habsburg-uralkodók, II. József és II. Lipót cenzúrarendeletei voltak érvényben, amíg 1840-ben magyar követelésre föl nem állították a központi

cenzúrahivatalt Budán. Az 1848–49-es szabadságharc leverése után a cenzúra a korábbiakhoz képest szigorodott, és sokkal szabályozottabbá vált, majd fokozatosan enyhült, és végül a kiegyezés után meg is szűnt. Ez a folyamat világosan követhető a Nemzeti Színház korabeli szöveggönyveiben található cenzori bejegyzéseken keresztül. A 19. század első felében a cenzori bejegyzések legnagyobb része magyarul íródott, és nem hitelesítette pecsét, csupán a cenzor aláírása.

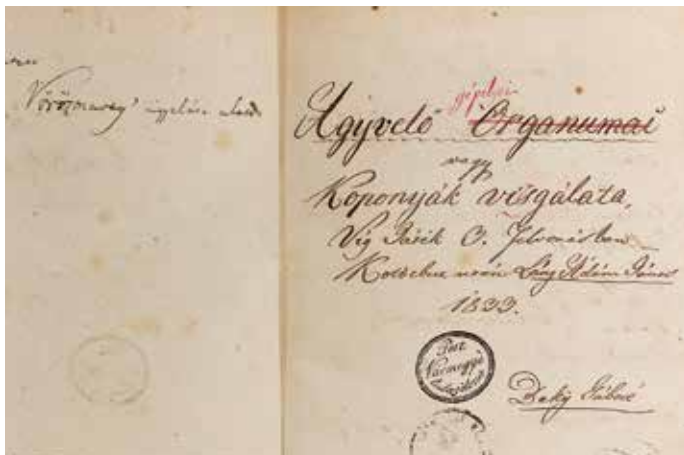
A szabadságharc után túlsúlyba kerültek a német nyelvű cenzori bejegyzések, az aláírások mellett pedig megjelentek a cenzúrahivatalok díszes viaszpecsétjei, amelyekből többféle található a szöveggönyvekben. Érdekesség, hogy a kiegyezés korszakából előfordul közöttük magyar felirattal ellátott példány is. Az utolsó cenzúrázott színművek – román nyelvű cenzúrapecséttekkel – az első világháborút követően, a román megszállás idejéből maradtak fenn.

VÖRÖSMARTY JAVÍTOTTA

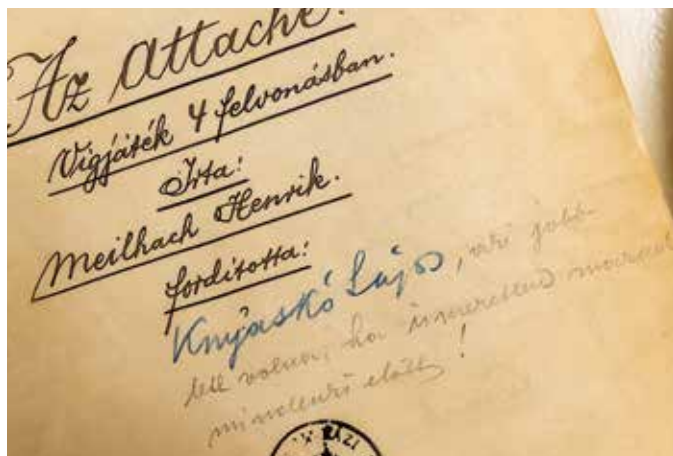
Igazi különlegességet jelentenek azok a szöveggönyvek, amelyekben a Magyar Tudományos Akadémia drámabíráli bizottságának bejegyzéseivel találkozunk. Ez a bizottság nem tevéstendő össze a Nemzeti Színház Drámabíráli Bizottságával, amely 1852-től működött, és olyan neves magyar írók voltak a tagjai, mint Czuczor Gergely, Jókai Mór vagy Szigligeti Ede. Az Akadémia drámabíráli bizottságát Vörösmarty Mihály alapította azzal a céllal, hogy a magyar nyelv helyes

Magyar József cenzor tiltó bejegyzése Katona József Aubigny Clementia című vitézi darabjának címlapján: „Ezen darabot előadni nem szabad, mert szitkokkal tele vagyon, Istenről nagyon illetlenül szól, és régi vallásbéli villongásokat előhoz.” | forrás: OSZK

Vörösmarty Mihály pirossal írt szövegjavításai az Agyvelő orgonumai című vígjátéknak szövegkönyvében 1833-ból. A szerző a korszak egyik legnépszerűbb német darabgyáros, August Kotzebue volt. Vörösmarty a nyelvújítás szellemében a címlapon az „orgánium” szót „gépely”-re cserélte, a példány borítóján azonban már a ma is érthetőbb Agyvelő tehetségei cím szerepel. | forrás: OSZK

Feltehetően a sugó bejegyzése Henri Meilhac Az attaché című vígjátékának címlapján, Knyaskó Lajos fordítója vonatkozóan: „aki jobb lett volna, ha ismeretlen marad mindenki előtt”. Az efféle, személyes kritikát megfogalmazó bejegyzések meglepően gyakoriak a Nemzeti Színházból származó szövegkönyvekben. | forrás: OSZK

használatára felett örködjön, tehát az intézmény nem véleményezte a színdarabok tartalmi minőségét.

A Nemzeti Színház szövegkönyvtárában több olyan színdarab is található, amelynek szövegét maga Vörösmarty javította, és igyekezett benne az idegen szavakat a nyelvújítás szellemében magyar megfelelőjükkel helyettesíteni. A drámabíráló bizottság munkássága csak néhány évtizeden át tartott, hatása azonban felbecsülhetetlen. A szövegkönyveket végiglapozva több olyan kifejezéssel is találkozunk, amelyet a nyelvújítás korában cseréltek le idegen szavakról a mai napig használatos magyar megfelelőjükre.

Minden egyes példány tele van olyan bejegyzésekkel, amelyeket könyvtári szempontból lehetetlen feldolgozni, de segítségével jól rekonstruálható az ezeket a műveket színpadra állító, rég letűnt korszak: fél szóval odavetett drámabírálatok, a sugó piros ceruzájával a lap szélére firkált alpári ábrák, a másoló saját teljesítményével dicsekvő vagy kollégáit bíráló megjegyzései és a többi. Egy szenvedélyes kutató számtalan, a korabeli színjátszás történetére vonatkozó információt képes kiolvasni az ilyen és ehhez hasonló bejegyzésekből.

Apróságnak tűnnek, de mégis ezek azok a részletek, amelyeket egy könyvtárosnak nincs lehetősége megosztani a kutatókkal a katalógusban, pedig számukra talán minden pontos adatnál többet elárulnak a szeljegyzetként feltüntetett gondolatok.

A KATALOGIZÁLÁS TITKAI

A Nemzeti Színház szövegkönyvtárát először a színház irattárában és múzeumában katalogizálták, de az ott alkalmazott rendszer jelentősen eltért a könyvtári katalogizálás megszokott formáitól. A színház első titkára vagy könyvtárosa, akinek a kitétele ma már kideríthetetlen, cím szerinti betűrendbe állította a szövegkönyveket, azután a legkorábbtól fogva megszámozták őket, és a későbbiekben ehhez csatolta az újonnan beérkező példányokat. Az elv az volt, hogy ezzel a módszerrel egy betűegységben belül a színdarabok a bemutató előadásuk időrendi sorrendjében legyenek megtalálhatók a legrégebbitől haladva a legújabb felé. Az elképzelés észszerű volt, a megvalósítás azonban – a Nemzeti Színház hanyatott történelme miatt –, nem sikerülhetett teljesen, mert a múzeumi típusú raktározási rend a 19. század első feléből származó szövegkönyvek esetében nehezen érvényesült. A Nemzeti Színház könyvtárosai következetesen ezt a múzeumi raktározási rendet használták, egészen a második világháború végéig, amikor a szövegkönyvtár az Országos Széchényi Könyvtár tulajdonába került.

A könyvtár munkatársai számára egyértelmű volt, hogy a nemzeti színházi szövegkönyvtár egységét megbontani

BESSENYEI ÁGNES

1987-ben született Pécsen. Egyetemi tanulmányait a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Szegedi Tudományegyetemen végezte informatikus-könyvtáros szakon.

2009 óta az Országos

Széchenyi Könyvtár Színháztörténeti és Zeneműtárának munkatársa, de pályája során a könyvtár Retrospektív Feldolgozó Osztályán is dolgozott fél évet. A *Nemzeti Színház XIX. századi szövegek könyvei az Országos Széchenyi Könyvtárban. A színházi szövegek könyv mint egyedi dokumentum katalógizálása* című dolgozatával 2020-ban elnyerte a Magyar Könyvtárosok Egyesülete által meghirdetett „Az év fiatal könyvtárosa” pályázaton a Kovács Máté Alapítvány különdíját.

nem szabad. Emiatt a szövegek könyvtárat átvevő, majd később feldolgozó könyvtáros szakemberek úgy döntöttek, hogy megtartják a szövegek könyvek eredeti műzeumi jelzeteit, és a Nemzeti Színház szövegek könyvtárát külön egységként fogják kezelni az intézmény raktárán belül. A dokumentumok későbbi őrzői, kezelői a Nemzeti Színháztól beérkező szövegek könyveket már nem csatolták ehhez az egységhez, azok a Színháztörténeti Tár által meghatározott jelzeteket kapták.

A Nemzeti Színház szövegek könyvtárát története során harmadszor katalógizálják az Országos Széchenyi Könyvtár munkatársai. Az 1950-es és '60-as években készült cédulakatalógus ugyanis sok esetben hibás adatokat tartalmazott. Az akkori könyvtárosoknak a mainál sokkal kevesebb idő és forrásanyag állt a rendelkezésére, emiatt a szövegek könyvek pontos datálása és a közreműködők megnevezése gyakran elmaradt. A harmadik katalógizálás folyamatában most még nem tudjuk pontosan, hogy milyen kincseket rejt a szövegek könyvtár, de a feldolgozó munka során egyre-másra bukkannak fel különleges példányok. Például így derült ki, hogy a gyűjteményünk a Pesti Magyar Színház megnyitására írott darabnak, az *Árpád ébredésének* első nyomtatott kiadását nem egy, de három példányban őrzi.

A szövegek könyvtár legújabb, már az integrált könyvtári rendszerben zajló katalógizálása 2019-ben vette kezdetét.

BESSENYEI ÁGNES

Szövegek könyvtár számokban

Összesen 55 ezer szövegek könyvet tartalmaz az Országos Széchenyi Könyvtár Színháztörténeti és Zeneműtára. Ebből magyar nyelvű 45 ezer darab, a többi tízezer többsége német, vannak latinul írottak, és találunk angol darabokat is, amelyek magyar kivándorlók révén kerültek haza Amerikából. Képviselve van a Trianon előtti Magyarország szinte minden nyelve, az 1945 utáni időkből pedig a „baráti országokból” is vannak példányok a gyűjteményben. A Nemzeti Színház szövegek könyvtára 5729 tételből áll, ami összesen 3171 művet jelent. Ebből az online katalógusban 698 szövegek könyv elérhető.

Milyen lehet egy színházi példány?

A különböző színházi szakmák ugyanannak a darabnak különféle példányait készítették el a maguk számára. Megkülönböztetünk rendező-, sűrű-, ügyelő-, szerep-, karmesteri és zenei példányt. A világosítópéldányt a 20. században a színházak villamosítása és a reflektorok elterjedése tette szükségessé. A dramaturgiai példány szintén a 20. században jelent meg először. Létezik olvasópéldány, amely az előadott színdarab szövegét tartalmazza a közreműködők bejegyzései nélkül, de az eredeti szövegen végzett változtatásokkal, rövidítésekkel. A vas- vagy könyvtári példány az, amelyeket a színházak saját könyvtáruk számára gyűjtenek (ez a vastartalék). A cenzúrapéldányok jellemzően a 19. század első felétől a kiegyezésig voltak forgalomban, de elvéve a 20. századból is maradtak fenn.

A Vígszínház szövegek könyvtára

A Nemzeti Színház szövegek könyvtárán kívül még egy hasonlóan kivételes egység található a Színháztörténeti és Zeneműtár gyűjteményében: a Vígszínház szövegek könyvtára. A Vígszínház teljes iratanyaga 1949-ben – a színházak államosításának idején – került a nemzeti könyvtárba, és a színház működésének 1896-tól 1949-ig terjedő időszakát öleli fel. A kollekció kiegészül a Pesti Színházból és a Royal Színházból származó dokumentumokkal, abból az időből, amikor ez a két színház a Vígszínház kamaraszínházaként működött. Ez a szövegek könyvtár terjedelmében sokkal kisebb a Nemzeti Színházénál, mert összesen 720 mű 1552 példányát tartalmazza, de összetétele és értéke megközelíti a Nemzeti Színházét.

A Gellért Szálló konyhai személyzete 1948-ban. A kép közepén, balról a negyedik Rákóczi János. | fotó: Fortepan / Hámori Gyula

FEHÉR BÉLA

A Gundel-palacsinta legendája

Tartottak-e bankettet a Kaland premierje után?

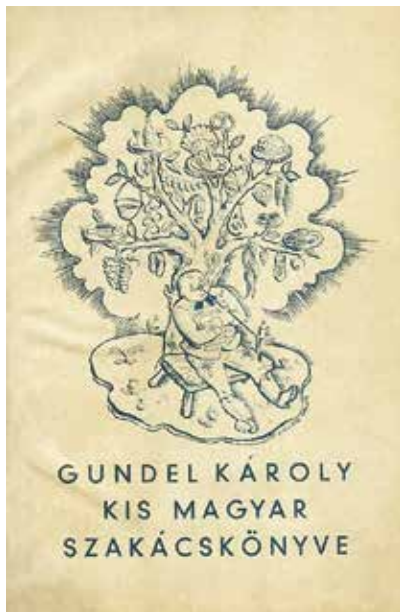
A magyar konyhaművészet közismert és évtizedek óta népszerű desszertje a Gundel-palacsinta. Ismerik a határainkon túl is, hiszen a 20. század közepétől nem volt olyan magyar ételbemutató külföldön, ahol ne készítették volna. Kérdés azonban, honnan pottyant az asztalunkra?

Több helyen olvashatjuk, hogy Márai Sándor *Kaland* című színdarabjának premierjét követően a társulat és az alkotók a városligeti Gundelban tartottak bankettet. A menüt az író felesége, Matzner Ilona (Lola) állította össze. Az utolsó fogás dióval töltött, csokoládéval leöntött palacsinta volt. Annyira ízlett mindenkinek, hogy Gundel Károly elkérte a receptet, sőt, Márai-palacsinta néven felvette az étlapjára, majd az író emigrálása (1948) után saját nevére vette, így lett belőle Gundel-palacsinta. Eddig a történet.

HAMIS FORRÁS

A források a 168 Óra című hetilap 1990/40. számára hivatkoznak, ott olvasható a Galamb Györggyel, a darab eredeti szereposztásának egyetlen akkor még élő művészeivel készült interjú, ebben meséli el a palacsinta születését. Az interjúban azonban ilyesmiről szó sem esik. Kezdetünk gyanakodni, újabb legendával állunk szemben. Sajnos gasztronómiánkat elpusztíthatatlan legendák hallozzák be. A magyar konyha története lényegében fehér foltok sorozata.

Márai Sándor első színdarabja a *Kaland*. Társadalmi dráma, szerelmi négyszög. Az 54 éves orvos felesége – halálos beteg, csak hónapjai vannak hátra – arra készül, hogy megszökjön a férje fiatal tanársegédjével, ugyanakkor egy orvosnő is szerelmes a tanársegédbe. A darab egyetlen délután játszódik a professzor rendelőjében. A bemutató 1940. október 16-án este volt a Nemzeti kamaraszínházában, az Andrássy út 69. szám alatt (korábban a Modern Kabaré működött itt, ma a Bábszínház). A darab kiugró sikert aratott, az évad legnagyobbját. Több mint egy évig játszották, 351 teltházas előadást ért meg. A 200. jubileumi előadásra az elsőtétítés ellenére is minden jegy elkel. Márai a második felvonás után köszöntö meg az ünneplést. A *Kalandot* Németh Antal, a Nemzeti igazgatója rendezte. Németh törekedett arra, hogy kortárs magyar szerzőket is játsszanak, a negyven éves Márai ennek köszönhetette, hogy darabja színre került. A főszerepet Rajnai Gábor és Tőkés Anna játszotta, a tanársegédet Jávor Pál, a további szerepeket Makay Margit, Maklári Zoltán, Galamb György, Gobbi Hilda és Turányi Lajos alakította.

„Vékony palacsintákat megtöltünk tejjel leforrázott, cukrozott darált dióval. Négyrét hajtva tálon lerakjuk, csokoládé krémmel leöntjük.”

A RUM SEHOL?

Ennyi. Gyerekjáték elkészíteni, de a lelke, a rum, sehol. E közleményhez képest egy évvel korábban(!), 1954 őszén magyar ételbemutatót rendeztek Londonban, Rákóczi János főszakács vezetésével. A lapok tudósításai szerint főleg a palóclevess, a Hólabda nevű sütemény és a Gundel-palacsinta aratott sikert az angol vendégek körében. Rákóczi közkívánatra le is diktálta a mondott fogások receptjét. A Gundel-palacsintát így készítette:

„A palacsintákat főtt, rumos diókrémmel megtöltjük, összecsavarjuk és vajban ropogósra sütjük, majd leöntjük rumos csokoládémártással. A diókrémet 20 palacsintához 20 deka darált dióból, 20 deka cukorral, 5 deka mazsolával, 2 deci tejszínnel és ízlés szerinti rummal készítjük. A csokoládémártás pedig ugyanehhez a mennyiséghez 15 deka csokoládéból, 5 deka kakaóból, 3 deka lisztből, fél deci rummal, tejszínnel készül.” (Béke és Szabadság, 1955. május 18.)

KINEK A TALÁL MÁNYA?

A premiért követő bankettéről azonban nem tudunk. A lapok hírei között nincs nyoma, pedig a színházi világ minden rezdüléséről tudósítottak. Megírták azt is, hogy a *Kaland* 50. előadása után Márai a budai Arany Kacsá vendéglőbe hívta vacsorára a szereplőket. Ne felejtjük, sötét idők voltak. A német csapatok a bemutató előtt egy héttel vonultak be Romániába, küszöbön álltak a magyarországi mozgósítások; 1941 nyarától a vendéglősöknek a rendőrségen kellett bejelenteni a bankettekét. Még az is lehet, hogy nem nyilvános helyen történt a közös ünnepség a bemutató után, csak a színház falai között koccintottak. De ne találógassunk.

Ami tény: Gundel Károly soha nem emlegette a palacsintáját, ami az utókor szerint legnépszerűbb „talál mánya”. Senkit ne tévesszen meg, hogy a színes fotókkal ellátott *Kis magyar szakácskönyv*ben mégis szerepel a recept, mert ami 1984 óta ezen a címen kapható, azt Gundel Károly két fia, Ferenc és Imre kemény kézzel átdolgozta. Recepteket hagytak ki és újakkal bővítették, így került bele a palacsinta. Amelyik receptnek megkegyelmeztek, azt is átírták. Nem vált a mű javára, nincs köze az eredetihez (*Kis magyar szakácskönyv*, 1937), ami viszont a modern magyar konyha alapműve, de soha nem jelent meg újra, miközben felesleges reprintek pusztítják a papírt. Perdöntő tény, hogy a palacsintának a Gundel korabeli étlapjain sincs nyoma, vagyis a Márai-palacsinta is legenda. Nem perdöntő érv, de maga Márai sem említi a naplójában. A Gundel-palacsintát (ezen a néven) egy 1955-ből való Gundel-étlapon láttam először, korábban csak „diós palacsinta csokoládé öntettel” szerepelt a kínálatban.

A talány megoldásához közelebb visz a Magyar Nemzet című napilap 1955. november 19-i száma, ahol Rehberger Eleknek, a Gundel konyhafőnökének közlése alapján írják le a palacsinta receptjét. Rehberger Elek (1890–1965) évtizedekig volt a Gundel konyhafőnöke, tehát a recept első kézből való. Íme:

Rákóczi János (1897–1966) húsz évig vezette a Gellért Szálló Gundel éttermének konyháját, majd 1953-tól a Duna Szálló – volt Bristol, a mai Intercontinental helyén – konyhafőnöke lett 1961-ben történt nyugdíjazásáig. Mesterszakács volt, és mestercukrász is (Rákóczi túrós!). Az 1958-as brüsszeli világkiállítás magyar éttermének is ő volt a konyhafőnöke. Az étlapon akkor is szerepelt a Gundel-palacsinta. Ugyancsak árulkodó, hogy először éppen Rákóczi szakácskönyvében (*Konyhaművészet*, 1964), jelent meg a receptje. (Nem akarjuk bonyolítani a kérdést, de 1954-ben a Kacsá utcai Rózsafa étterem egyik ingyencége a csokoládés-diós palacsinta volt, ugyan a receptjét nem ismerjük.)

Számos közvetett bizonyíték birtokában nem mutathatunk rá a tettesre, de alapos a gyanú, hogy a Gundel-palacsinta nem a városligeti, hanem a Gellért-beli Gundel étterem (esetleg a Duna Szálló) cukrászatán született az 1950-es évek elején. Nevét talán a Gundel iránti tisztelete jeléül kapta az alkotójától, Rákóczi Jánostól.

Kijárat

A Fenice előtti tér télen, hétköznapi délelőtt a leginkább semmilyen. Szürke, színtelen városmetszet, unalmas, absztrakt kép. Legfeljebb a San Marcóról idetévedt fiatal, tapasztalatlan galambok tipegnek rajta ide-oda, meg egy-két turista, aki mereven bámulja a világ egyik leghíresebb színházát, legalább olyan zavartan, mint a sebtében emelt hivatali melléképületnek tűnő milánói Scalát.

Persze, a Fenice, a fönix, amely, nomen est omen, számtalan tűzhálából kelt már életre, jóval attraktívabb a Scalánál. Csak épp velencei mértékkel mérve semmilyen – legalábbis kívülről.

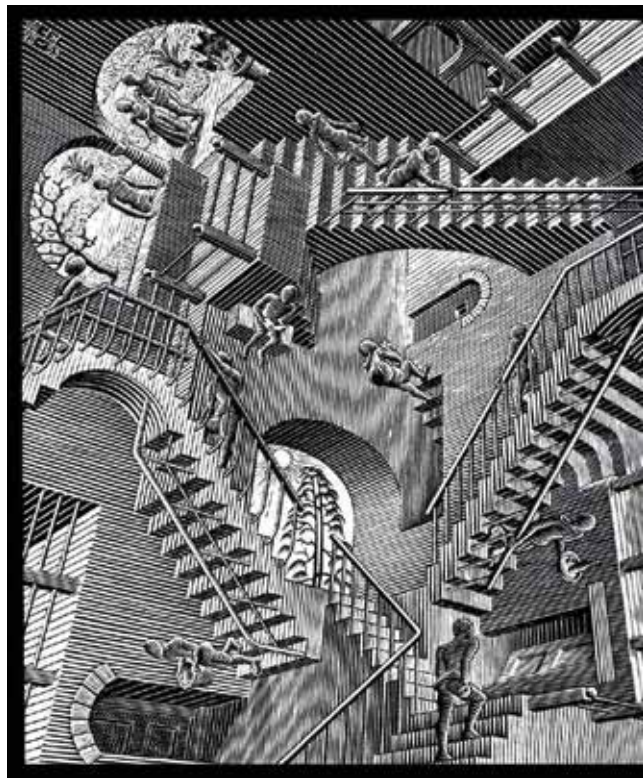
Belülről egészen más. Intim, mégis pazar színház, olyan, mint a velencei épületek általában, amelyek, akármilyen kihívó is a külsejük, valójában háttal állnak a világnak. Csak annak nyílnak meg, aki bejut. A motorcsónakzúgás, kiabálás, éneklés, kalapálás, sirályvijjogás által szaggatott csatornazaj alig hallatszik az udvarokban, amelyek közepén díszkút vagy apró, dézsákba ültetett kert áll és szűkre szabott lépcső indul felfelé a zölden, kéken pergő vakolatú belső fal mentén. A világon máshol nincs párja ennek a dohos tengerszagból, moszatillatból, penészből és sós rohadásból, meg a sonkás szendvicsek-ből, a frissen sült mazsolás zaetiből, kávéból és keserű likőrből összeszűrődő velenceiház-szagnak, amely a Fenicében is érezhető.

Délelőtt csak bennfentes kísérettel lehet bejutni. Ami engem illet, voltaképp nem akartam bejutni. De sértés lett volna visszautasítani a konferencia-szervezőket, akik meglepetésnek szánták a vezetést a történelemszociológusoknak, amellyel érkeztem.

A hölgy, aki körbevezetett néhányunkat, egykor a színház zenekarában játszott. Ránk zúdított szavai elebegtek a súlyosan aranyozott mennyezet alatt. Lelkiismeretes volt. Túlságosan is az. A folyosói fényképekről Maria Callas szomorú-szép szeme figyelt minket, egy próbateremben egy hangtechnikus babrált, az üres büfében egy középkorú pincérnő könyökölt a pulton, unatkozott. Varázstalan hely egy üres színház délelőtt.

Lépcsőn haladtunk fel és le, belestünk egy díszpályába.

Nem tudom, hol keveredtem el. Egyszer csak ott álltam egyedül a csöndben. Aztán köhécseles hallatszott.

M. C. Escher Relativitás című műve

A lépcsőn fekete ruhás férfi tűnt fel. Nem tudtam, hogy a csoportunkhoz tartozik-e. Külön szekciókban tárgyaltak a kora középkort, a reneszánszt és az újkort kutató kollégák. Nem ismertem mindenkit.

Elindultam jobbra. A férfi láthatóan rám bízta magát. Fordítva jobb lett volna. Végeérhetetlen lépcsőkön haladtunk, benyitottunk egy másik próbaterembe, majd úgy tűnt, megint a büfé felé megyünk, ám az az ajtó, amelyről azt hittem, odavezet, zárva volt. Jobbra és balra fordultunk, megint jobbra, végül be kellett látni, hogy el-tévedtünk. Egyre inkább olyannak tűnt a Fenice, mintha M. C. Escher egy rajzában vándorolnánk a véget nem érő, önmagukba forduló, steril lépcsősorokon fel és le.

Útitársam egészen addig nem szólt, és ami azt illeti, örültem a némaságának. Kibírhatatlan lett volna, ha el-várja, hogy társalogjunk.

Végül ő állt meg egy fordulóban, és hozzám fordult. Mintha kérdezett volna valamit, ám a nyelvet, amin beszélt, még életemben nem hallottam. Bizonyos volt, hogy nem olasz, és nem is latin. Szláv, angol, német és skandináv sem lehetett, sőt ki kellett zárnom a cigányt, az arabot és a hébert is. Talán valami kis-ázsiai nyelv vagy távol-keleti – futott át rajtam, de a férfi a legkisebb mértékben sem tűnt japánnak vagy koreainak: kreol bőré, ötvenvalahány éves óriás volt. Spanyolul szóltam hozzá. Rázta a fejét. Újra beszélni kezdett. Megfogta a könyökömet, és lefelé mutatott.

Vállat vontam. Miért is ne mennénk lefelé, hát nem mindegy ebben az istenverte labirintusban?

Ahogy előreengedett, feltűnt végre különös öltözete. Talpig feketében volt, ám a vállára vetett, szintén fekete köpeny addig nem látszott.

– Quo tendimus nunc? – szoltam hátra jobb híján, öletszerűen latinul. Azt tudakoltam volna, hová megyünk.

– Noli timere! – hangzott mély hangon a válasz.

Szóval ne féljek. Eddig sem féltem. Egyszerűen csak bosszantott ez az alak. Sohasem szerettem a színházakat.

Lefelé és megint lefelé haladtunk, míg végül szűk folyosóra értünk. Vezetőm jobb karját kitárva mutatott egy irányba.

Szerencse, hogy a velencei házaknak nincs pincéjük, máskülönben most tényleg elkezdtem volna félni. Sötétben botorkáltunk valahol lent, nagyon lent.

– Egressus – mondta lakonikusan. Noha a vándorlásban eszembe jutott, ami lehetetlen, hogy egy, az akkor még nem létező Velence tájékán a múltból itt ragadt római, most megértettem, hogy nem az, és a latin, ha beszéli is, nem az anyanyelve. Talán egy kihalt nyelvet beszél? Et-ruszkot? Venétet?

Léptem kettőt-hármat. Egy be- vagy kijáratnál voltam. Egy közepes csatornára nyílt, a lábamnál ott locsogott a türkizkék tenger. Még végig sem gondoltam, hogy miként tovább, olyan halkán, hogy az evezők nyomán a víz se loccsant, fekete gondola állt meg előttem. A kísérőm hasonmása intett, hogy szálljak be. Hátrahaptam a fejem. Nem is tudom, megerősítést vártam-e vagy egyszerűen csak ellenőrizni akartam, ott van-e. Ott volt. Bólintott.

Kisebb és nagyobb csatornákon manővereztünk. A város ugyanolyannak tűnt, és mégsem. Apró, kecses hajó jött szembe, oroszlanos oromdíszel, benne fehér ruhás hölgy, fehér parókával. Bal arcán a szépségtapaszt ismerősnek tűnt. Mintha emlékeztem volna, hogy ahányszor felnevet, a tapaszt ugrik egyet. Valaha kedveltem ezt a nőt. A baj csak az volt, hogy nem tudtam, kicsoda.

A rakpartról mocskos, szakadt kabátos koldusgyerek kiabált velencei dialektusban, az öklét rázva felénk. A gondolás szitokáradatot zúdított rá. Varangy fia? Senkiházi tolvaj? Érteni úgy-ahogy értettem, amit mond, de mintha színházat játszott volna, régiesen beszélt, mondjuk Shakespeare-kori olasz nyelven.

– Komédiás – gondoltam megvetően, mert ismertem az olasz férfiak összes trükkjét, legyen szó taxisofőrökről vagy hajósokról, akik egyformán viselkednek, ha nőt szállítanak, legyen az bár húsz- vagy negyvenéves.

Ahogy a kisebb és nagyobb csatornákon kanyarogtunk, feltűnt, hogy az egyik fundamentán kalapos, fátylas hölgyek sétálnak kart karba öltve, napernyőik alatt, míg egy rövid szakaszon barna csuhás szerzetesek haladnak

libasorban. Onnan karnyújtásnyira hermelinprémes sötétkék kabátban, nyakában óriási láncsal alacsony férfi igyekezett valahová, lábikráján megfeszült a zöld harisnya, a lánc alatt szinte meggörnyedt.

De melyik kort akarják ezek eljátszani? A nők alig százötven éve öltöztek így. A láncos ember viszont 1600-ból szabadult. Mi ez az egész? – gondoltam abban a pillanatban, amikor ráfordultunk egy újabb csatornára, majd a nyílt vízre, és váratlanul kibukkant előttünk a San Marco. A tengert itt sűrűn ellepték a hajók. A Dózse palotát még sohasem láttam ebből a nézetből, mégis ismerősnek tűnt. Aztán megjelent a vízen a Bucintoro, a dózse hajója. Egy Canaletto-képben álltam egy hajóban, ám ez a kép megmozdult, és a dózse határozott mozdulattal a vízbe hajította a gyűrűt. Desponsamus te, mare, in signum veri perpetuique dominii – hallatszott tisztán. A víz jól vezeti a hangot.

Órákig állhattam ott, bár végül is mi az, hogy órákig, több száz év álomnak tűnő távolából. Közben emlékezni kezdtem, lassan, ahogy reggelente az ember magához tér, és szembesül azzal, hogy kicsoda. A fehér parókás nő egykor nővérem volt. A gyerek meglopott. Éreztem a hermelinprém szagát és a vastag lánc súlyát a nyakamban. Egyre sűrűbben, egyre elviselhetetlenebb intenzitással zuhogtak rám az emlékképek, a volt életeim mozaikkövei. Amikor immár kibírhatatlanak tűnt az egész, a gondolás megérintette a vállamat. Visszafelé rövidebb volt az út. Tíz perc múlva léptem ki a Fenice hátsó bejáratánál a hajóból.

Épphogy megálltam a falnál, amikor odaértek a többiek.

– Ez pedig az időalagút – kedélyeskedett az idegenvezetőnk –, régen gondolán érkeztek a színházba, de még ma is használható.

A csoport láthatóan fáradt és nyűgös volt. Egy nő a falnak dőlve nézegette a telefonját.

– Melyik időbe vezet? – kérdezte egy amerikai kutatónő. Láthatóan mindent komolyan vett.

– Az összesbe – válaszolta a vezetőnk.

Akkor lépett oda a csoporthoz a fekete ruhás férfi. Mintha épp csak lemaradt volna.

Másnap láttam még a reneszánsz szekcióban. Unalmas, sötét zakókban volt, közönyösen meredt az aznapi programra.

SZÍNHÁZI OLIMPIA

„Elismerve a Színházi Olimpia 2023. évi magyarországi megrendezésének kiemelt kultúrstratégiai jelentőségét, továbbá nemzeti identitásunk és nemzeti értékeink a nemzetközi közösséggel való megismertetése fontosságában játszott szerepét” a kormány 6,8 milliárd forinttal támogatja az eseményt – olvasható a Magyar Közlönyben kiadott kormányhatározatban. A Nemzeti Színház szervezésében 2023 tavaszán megvalósuló Színházi Olimpia az egész magyar színházi szakmának kínál lehetőséget, és együttműködik a „Veszprém-Balaton 2023” Európa Kulturális Fővárosa programsorozattal.

A képen: Kozma András, a beszélgetés moderátora, Theodórosz Terzopulosz, a Színházi Olimpia alapítója, Valerij Fokon, a legutóbbi, szentpétervári olimpia főszervezője és Vidnyánszky Attila, a 2023-as esemény házigazdája a budapesti színházi olimpiáról szervezett beszélgetésen

FILMDÍJ

A Best Ensemble Cast, azaz Legjobb Színészgárda díjjal jutalmazták a *Triangle* (Háromszög) című kisfilmet. Engelman Péternak, az Arts University Bournemouth mesterszakán készült diplomafilmjében Vétényi Lili, Gaál Dániel mellett a Nemzeti Színház művésze, Kovács S. József szerepel. Az alkotást meghívták a brazil Alvoradában rendezett filmiskolák fesztiváljára is (FECEA), ahol a társulatunk tagja alakításáért a legjobb férfi mellékszereplőnek járók díjat kapta.

ADOMÁNYGYŰJTÉS

A Reménysillag Gyermekekért Alapítványt segítette adománygyűjtéssel a Nemzeti Színház az adventi időszakban. Az alapítvány többszáz szegény sorsú családdal, valamint valamilyen fogyatékkal élő gyermekeket nevelő iskolával, otthonnal áll kapcsolatban. A felajánlásokat – tartós élelmiszert, tisztálkodószert, édességet, apró ajándékokat – egy-egy dobozba csomagolva az adventi Kölyöknapokon adhatták át az adakozók.

DÍSZPOLGÁR LETT BODROGI GYULA

Budapest díszpolgára kitüntetést kapott Bodrogi Gyula, a Nemzeti Színház társulatának tagja a főváros napján. A színművész mellett Adamis Anna dalszövegíró, költő, Keleti Ágnes ötszörös olimpiai bajnok tornász, Iványi Gábor lelkes, a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség elnöke, valamint Novák Ferenc koreográfus vehette át a kitüntető címet Karácsony Gergely főpolgármestertől.

FEDÁK SÁRI-DÍJ

Bogdán Zsolt, a kolozsvári színház vezető művésze vehette át az első alkalommal kiosztott Fedák Sári-díjat Beregszászban október 26-án. Az elismerést a Nemzeti Színház művészeinek, a beregszászi Szűcs Nellinek a kezdeményezésére a Kárpátaljai Megyei Tanács „Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház” Jótékonyági Alapítványa hozta létre. A díjat olyan színész kaphatja, aki valamely külföldi színház társulatának legalább tizenöt éve tagja. (Bogdán Zsolt január 17-én lép fel *A két hold világa* című estben a Nemzeti Színházban.)

PÁLYAORIENTÁCIÓ

A budapesti drámatagozatos Nemes Nagy Ágnes Gimnázium diákjai számára tartott pályaeorientációs napot a Nemzeti Színház. Rátóti Zoltán stratégiai igazgató, a Színház- és Filmművészeti Egyetem osztályvezető tanára az egyetemi képzésről tartott tájékoztatót. Berettyán Nándor színművész a színész életformáról beszélt, Rácz József és Szabó Sebestyén László színművészek tréninget tartottak. Kulcsár Edit, a Madách Nemzetközi Színházi Találkozó (MITEM) főszervezője a világszínházzal folytatott párbeszéd fontosságáról beszélt a fiataloknak.

DEC. 28., JAN. 25. | FEDÁK SÁRI

SZÜCS NELLI ESTJE » Fedák volt „A” primadonna. Sztár Pesttől New Yorkig. Megjárta a siker csúcsait és a történelem poklát. Méltán ünnepelték, és méltatlanul félreállították.

mikor? hol?

december 28. – 19 óra 30 | Bajor Gizi Szalon

január 25. – 19 óra 30 | Bajor Gizi Szalon

DEC. 30., JAN. 29. | PUSTOL A HÓ

SZARVAS JÓZSEF ESTJE » Szarvas József, immár hatvanon túl, egy pillanatra megáll, visszanéz, hogy találkozzon önmagával: a tanyasi kisfiúval, a debreceni henteslegénnyel és segédszínésszel...

mikor? hol?

december 30. – 19 óra 30 | Bajor Gizi Szalon

január 29. – 19 óra 30 | Bajor Gizi Szalon

DEC. 28., JAN. 16., 28 | MESEESTEK

BERECZ ANDRÁS ESTJEI » Jókendű és szomorú, tanulságos és okosbolond történetek.

Isten bolondja

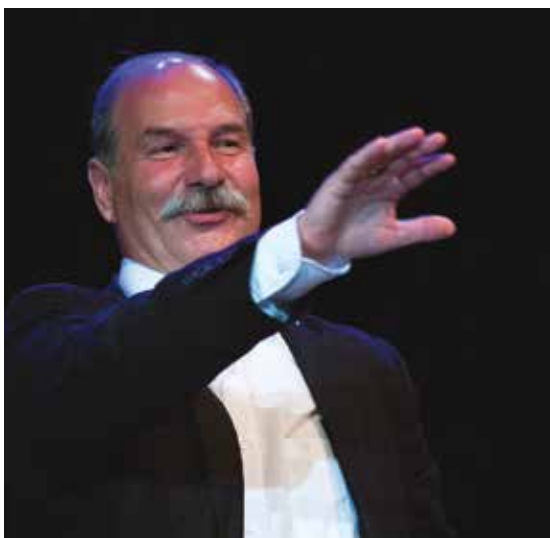
december 28. – 19 óra 30 | Kaszás Attila Terem

Angyalfütyt

január 16. – 19 óra 30 | Kaszás Attila Terem

Szegen csengő

január 28. – 19 óra 30 | Kaszás Attila Terem

JAN. 17. | KÉT HOLD VILÁGA

KÉT NAGYSZERŰ SZÍNÉSZ, Szorcsik Kriszta és Bogdán Zsolt idézik meg Lengyel Balázs irodalmár és Nemes Nagy Ágnes költő összefonódó sorsát.

mikor? hol?

január 17. – 19 óra 30 | Kaszás Attila Terem

JAN. 21. | CSURKA LÁSZLÓ-EMLÉKEST

BARÁTOK, KOLLÉGÁK IDÉZIK FEL a nemrég elhunyt nagyszemélyű színész alakját, pályáját.

mikor? hol?

január 21. – 19 óra | Gobbi Hilda Színpad

JAN. 25. | HOBO

FÖLDES LÁSZLÓ ESTJE: „József Attila műveit úgy olvasom, mint a szent könyveket, és néha, mintha a saját gondolataimat látnám leírva.”

Tudod, hogy nincs bocsánat

nov. 20. – 19 óra 30 | Kaszás Attila Terem

Olvasson színházat!

www.nemzetiszhaz.hu/magazin

JAN. 28. | A FEKETE KAKAS

BÁBJÁTÉK » Mikszáth Kálmán egyik legművészibb alkotása *A fekete kakas*. Fabók Mariann egyszemélyes bábjátéka felnőttek és serdülő közönségnek.

mikor? hol?

december 21. – 19 óra | Gobbi Hilda Színpad

KIÁLLÍTÁS

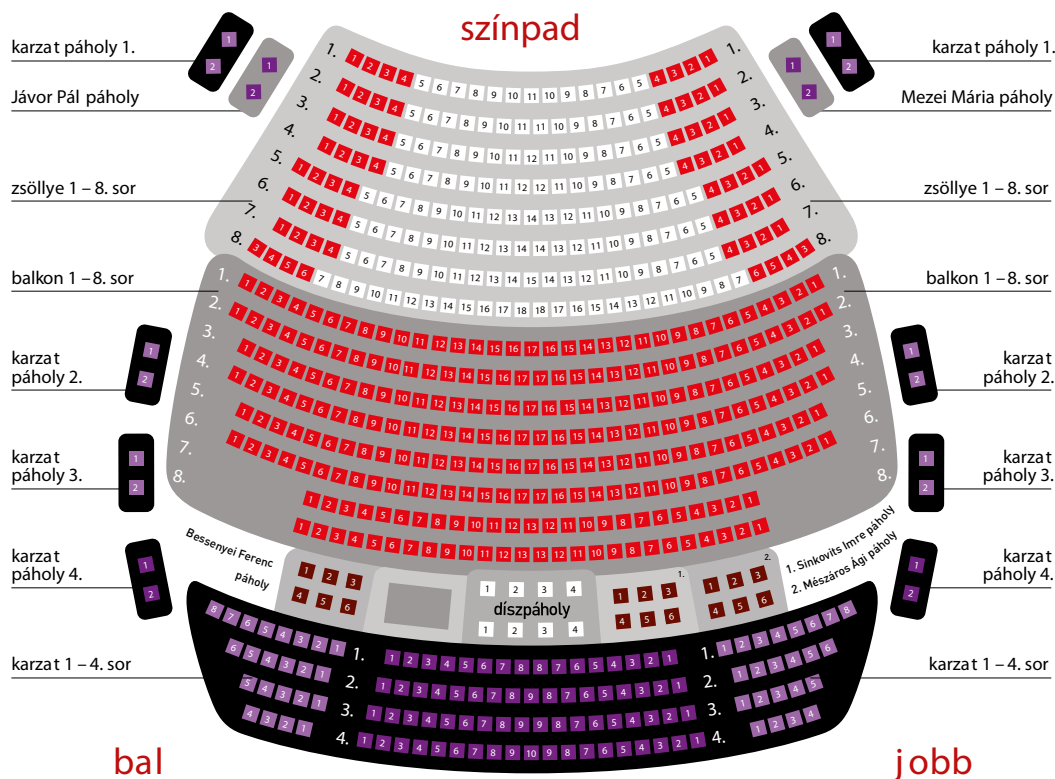
TÖRŐCSIK MARI ÉS A NEMZETI

A Nemzeti Színházban kezdte pályáját és itt fejezte életművét Törőcsik Mari. Két időszakban, összesen negyven évet játszott a Nemzetiben. Ezeket az évtizedeket idézik előadásfotók, jelmezek, dokumentumok a tárlaton.

mikor? hol?

megtekinthető az előadások előtt egy órával a Nemzeti Színház mindhárom emeletén

JEGYEK, KEDVEZMÉNYEK

Nagyszínpad jegy

1. Árkategória 2. Árkategória 3. Árkategória 4. Árkategória

JEGYÁRÁK

1. kategória **3800 Ft** 2. kategória **3000 Ft** 3. kategória **2100 Ft** 4. kategória **1800 Ft**

Stúdiószínpadok (Gobbi Hilda Színpad, Kaszás Attila Terem, Bajor Gizi Szalon): **3000 Ft**

ÖT NAP ELŐNY! Aki bérletvásárláskor megadja az e-mail címét, minden hónapban értesítést kap: **ÍGY ÖT NAP ELŐNYT ÉLVEZ,** hogy szabadon lefoglalja bérletes helyét a „normál” jegyvásárlók előtt.

BŐVEBB JEGY- ÉS BÉRLETINFORMÁCIÓK

Jegypénztár a Nemzeti Színházban

1095 Budapest, Bajor Gizi park 1.
telefon: (+36 1) 476 6868
e-mail: jegy@nemzetisinhaz.hu
 szervezes@nemzetisinhaz.hu

Nyitvatartás

H–P: 10–18 óra | Szo–V: 14–18 óra, illetve az előadások kezdetéig. Ha nincs előadás, vasárnap zárva.

Jegyrendelés: jegy@nemzetisinhaz.hu
www.nemzetisinhaz.hu/jegyinformacio

PEDAGÓGUSOKNAK, DIÁKOKNAK!

A csoportos diákjegyénél is kedvezőbben, 50%-os engedménnyel vásárolhatnak a diákok és a pedagógusok is diákbérletet. (Vásárláskor a kedvezményre jogosító igazolványt be kell mutatni.)

A **NEMZETI A DIÁKOKÉRT** program ingyenes előadásairól információ a **jegy@nemzetisinhaz.hu** címen és a jegyirodában kapható.

LAST MINUTE DIÁKJEGY – 500 FT

A kedvezmény játszóhelytől és szektortól függetlenül érvényes diákigazolvány felmutatásával vehető igénybe, a színház jegypénztárában, az előadás megkezdése előtt egy órával. A megmaradt jegyek ára egységesen 500 Ft. Egy igazolvánnyal egy jegyet lehet vásárolni.

VÁLTSON BÉRLETET A 2021/2022-ES ÉVADRA IS!

Válasszon szabadbérleteink közül! Ön választhatja ki az előadást, a helyszínt, a helyet és az időpontot is! Szabadbérleteinkben nagyszínpadi és stúdiósínpados előadásokat tetszése szerint választhat. Bérleteinket kedvező áron, a napi jegyárnál átlagosan 25%-kal olcsóbban vásárolhatja meg.

SZABADBÉRLETEK

Bármely, repertoáron lévő nagyszínpadi és stúdiósínpados előadásra érvényesek

JÁSZAI MARI bérlet, 4 előadásra

8 900 Ft

FEDÁK SÁRI bérlet, 3 előadásra

6 900 Ft

DIÁKBÉRLETEK

Bármely, repertoáron lévő nagyszínpadi és stúdiósínpados előadásra érvényesek

BUBIK ISTVÁN diákbérlet, 4 előadásra

6 000 Ft

LATINOVIKS ZOLTÁN diákbérlet, 3 előadásra

4 500 Ft

VÁLASZTHATÓ ELŐADÁSOK LISTÁJA

NAGYSZÍNPAD

Póka Egon – Tátrai Tibor – Földes László Hobo: **VADÁSZAT** • Mihail Bulgakov: **A MESTER ÉS MARGARITA** • Józsa Péter Pál: **AGON** • Lope de Vega: **A KERTÉSZ KUTYÁJA** • Euripidész: **BAKKHÁNSNŐK** • Shakespeare: **RÓMEÓ ÉS JÚLIA** • Csiky Gergely: **BUBORÉKOK** • **ROCCO ÉS FIVÉREI** – A Rocco és fivére című film forgatókönyve alapján • Molière: **TARTUFFE** • **TIZENHÁROM ALMAFA** – Trianoni utótörténet Wass Albert írásai, valamint korabeli dokumentumszövegek alapján • Madách Imre: **AZ EMBER TRAGÉDIÁJA** • Gárdonyi Géza – Zalán Tibor: **EGRI CSILLAGOK** • **CSÍKSOMLYÓI PASSIÓ** • Vörösmarty Mihály: **CSONGOR ÉS TÜNDE** • Szarka Tamás: **ÉDEN FÖLDÖN** • Petőfi Sándor: **JÁNOS VITÉZ** • Sarkadi Imre – Fábri Zoltán – Nádaszy László – Zs. Vincze Zsuzsa: **KÖRHINTA** • Tamási Áron: **VITÉZ LÉLEK** • Bánffy Miklós A Nagyúr című drámája nyomán: **ISTEN OSTORA** • Ivan Viripajev: **ÁLOMGYÁR** – továbbá az évad folyamán érkező vendégjátékok és bemutatók

STÚDIÓSÍNPADOK

(Gobbi Hilda Színpad, Kaszás Attila Terem, Bajor Gizi Szalon, rendhagyó nézőtér a Nagyszínpadon)

Szabó Magda: **AZ AJTÓ** • Tennessee Williams: **ÜVEGFIGURÁK** • Hubay Miklós: **ŐK TUDJÁK, MI A SZERELEM** • Márai Sándor: **A KASSAI POLGÁROK** • Euripidész: **MÉDEIA** • Örkény István: **MACSKAJÁTÉK** • Szilágyi Andor: **LEÁNDER ÉS LENSZIROM** • Berettyán Nándor: **A SÚGÓ** • Móricz Zsigmond: **FORRÓ MEZŐK** • Székely János: **CALIGULA HELYTARTÓJA** • Katona József: **BÁNK BÁN** • Szergej Medvedyev: **FODRÁSNŐ** • Carlo Goldoni: **HÁZASSÁG PALERMÓBAN** • Földes László Hobo: **HÉ, MAGYAR JOE!** • Ivan Viripajev: **RÉSZEGEK** • Anton Csehov: **HÁROM NŐVÉR** • Örkény István: **TÓTÉK** • Szigligeti Ede: **LILÍOMFI** • Döbrentei Sarolta: **SÁRA ASSZONY** • Georg Büchner: **WOYZECK** • Földes László Hobo: **A FÖLTÁMADÁS SZOMORÚSÁGA** • Földes László Hobo: **HALJ MEG ÉS NAGY LESZEL** • Földes László Hobo: **TUDOD, HOGY NINCS BOCSÁNAT** • Anton Csehov: **EGYFELVONÁSOS KOMÉDIÁK** • Mezei Mária: **HOZTAM VALAMIT A HEGYEKBŐL** – Mezei Mária • **FEDÁK SÁRI** • Szarvas József – Bérczes László: **PUSTOL A HÓ** • Berecz András **ÖNÁLLÓ ESTJEI** – továbbá az évad folyamán érkező vendégjátékok és bemutatók

TUDNIVALÓK A 2020-BAN VÁSÁROLT JEGYEKRŐL, BÉRLETEKRŐL

A 2020-as elmaradt előadásokra megváltott jegyek 2021. december 31-ig becserélhetők egy másik előadásra. A 2019/20-as és a 2020/21-es évadra szóló bérletek érvényességét is meghosszabbítjuk 2021. december 31-ig. Őrizzék meg jegyeiket, és figyeljék honlapunkat a további információkért.

» A bérletek a stúdiósínpadokon nem helyreszólók, a helyfoglalás az érkezés sorrendjében történik!

» A bérletek nem érvényesek a premierekre és egyes vendéglőadásokra.

» Felhívjuk nézőink figyelmét, hogy a bérletek egy évadra érvényesek, és legkésőbb 2022. április 30-ig válthatók be.

» A szabadbérletek automatikus belépésre nem jogosítanak, ezért kérjük, időben foglalják le jegyeiket a Nemzeti Színház

pénztárában. A bérletes jegyek online is kiválthatók.

» Diákbérlet vásárlásához igazolvány bemutatása szükséges!

» A műsorváltozás jogát fenntartjuk!

HAVI MŰSOR

Gobbi Hilda Színpad	27 H	19:00	Az ajtó Szabó Magda
Nagyszínpad	28 K	19:00	A Mester és Margarita Mihail Bulgakov
Kaszás Attila Terem	28 K	19:30	Isten bolondja Berecz András önálló estje
Bajor Gizi Szalon	28 K	19:30	Fedák Sári Szűcs Nelli önálló estje
Gobbi Hilda Színpad	29 Sze	11:00	Leánder és Lenszirom Szilágyi Andor
Nagyszínpad	29 Sze	19:00	A Mester és Margarita Mihail Bulgakov
Gobbi Hilda Színpad	30 Cs	11:00	Leánder és Lenszirom Szilágyi Andor
Bajor Gizi Szalon	30 Cs	19:30	Pustol a hó Szarvas József önálló estje
JANUÁR			
Nagyszínpad	3 H	19:00	A Mester és Margarita Mihail Bulgakov
Nagyszínpad	4 K	19:00	A Mester és Margarita Mihail Bulgakov
Gobbi Hilda Színpad	5 Sze	19:00	Médeia Euripidész
Gobbi Hilda Színpad	8 Szo	11:00	Leánder és Lenszirom Szilágyi Andor
Gobbi Hilda Színpad	9 V	11:00	Leánder és Lenszirom Szilágyi Andor
Nagyszínpad	10 H	15:00	Csongor és Tünde Vörösmarty Mihály
Nagyszínpad	11 K	11:00	Csongor és Tünde Vörösmarty Mihály
Gobbi Hilda Színpad	12 Sze	19:00	Az ajtó Szabó Magda
Nagyszínpad	13 Cs	18:00	Rocco és fivérei Luchino Visconti Rocco és fivérei filmforgatókönyve alapján
Nagyszínpad	15 Szo	15:00	Éden földön Szarka Tamás
Gobbi Hilda Színpad	16 V	19:00	Házasság a Palermóban Carlo Goldoni
Kaszás Attila Terem	16 V	19:30	Angyalfütyty Berecz András önálló estje
Nagyszínpad	17 H	19:00	Álomgyár Ivan Viripajev
Gobbi Hilda Színpad	17 H	19:00	Házasság a Palermóban Carlo Goldoni
Kaszás Attila Terem	17 Cs	19:30	Két hold világa Szorcsik Kriszta és Bogdán Zsolt estje
Gobbi Hilda Színpad	18 K	19:00	Az ajtó Szabó Magda
Nagyszínpad	19 Sze	18:00	Egri csillagok Gárdonyi Géza
Nagyszínpad	20 Cs	15:00	Egri csillagok Gárdonyi Géza
Gobbi Hilda Színpad	20 Cs	19:00	Fodrásznő Szergej Medvegyev
Nagyszínpad	21 P	15:00	János vitéz Petőfi Sándor
Gobbi Hilda Színpad	21 P	19:00	Csurka László- emlékest
Gobbi Hilda Színpad	22 Szo	19:00	Üvegfigurák Tennessee Williams

Az Éden földön 6, az Egri csillagok, a Tudod, hogy nincs bocsánat 12, a Fodrásznő 14, a Rocco és fivérei, az Álomgyár 16 éven felülieknek ajánlott

Kísérőrendezvényeinkről a 52–53. oldalon tájékozódhat. | A műsorváltoztatás jogát a színház fenntartja!

2021. DECEMBER–2022. JANUÁR

Kaszás Attila Terem	22	Szo	19:30	Egyfelvonásos komédiák	Anton Csehov beregszászi Illyés Gyula Színház
Nagyszínpad	23	V	15:00	János vitéz	Petőfi Sándor
Gobbi Hilda Színpad	23	V	19:00	Üvegfigurák	Tennessee Williams
Nagyszínpad	24	H	15:00	János vitéz	Petőfi Sándor
Kaszás Attila Terem	24	H	19:30	A kassai polgárok	Márai Sándor
Nagyszínpad	25	K	18:00	Tizenhárom almafa	Wass Albert művei és dokumentumszövegek alapján
Kaszás Attila Terem	25	K	19:30	Tudod, hogy nincs bocsánat	Földes László Hobo önálló estje
Bajor Gizi Szalon	25	K	19:30	Fedák Sári	Szűcs Nelli önálló estje
Nagyszínpad	26	Sze	19:00	Csiksomlyói passió	
Gobbi Hilda Színpad	27	Cs	19:00	Macskajáték	Örkény István
Nagyszínpad	28	P	18:00	Rómeó és Júlia	William Shakespeare
Gobbi Hilda Színpad	28	P	19:00	A fekete kakas	Mikszáth Kálmán – Fabók Mariann Fabók Mancsi Bábszínház
Kaszás Attila Terem	28	P	19:30	Szegen csengő	Berecz András önálló estje
Nagyszínpad	29	Szo	18:00	Rómeó és Júlia	William Shakespeare
Bajor Gizi Szalon	29	Szo	19:30	Pustol a hó	Szarvas József önálló estje
Nagyszínpad	30	V	15:00	Rómeó és Júlia	William Shakespeare
Nagyszínpad	31	H	19:00	Körhinta	Sarkadi Imre – Fábri Zoltán – Nádasz László – Zs. Vincze Zsuzsanna
Gobbi Hilda Színpad	31	H	19:00	Macskajáték	Örkény István

Jelenet a Csiksomlyói passió című előadásból
| fotó: Eöri Szabó Zsolt

Szcenárium

A Nemzeti Színház művészeti folyóirata 2021. december, IX. évfolyam, 7–8. szám

FÓKUSZBAN: HOGYAN VÁLIK VALAKI SZÍNÉSSZÉ?

A színészképzés kortárs európai és ázsiai modelljeiről szóló írások szerzői elméleti felkészültségükön túl, maguk is színészek, rendezők, dramaturgok – a színházművészet gyakorlati művelői.

„A Tejutat – a neve is jelzi ezt – nemcsak a szülő, hanem a szoptató istenanyával is társították a régiek, s olykor azonosították is vele. Így Máriára, aki karján a kisdedit tartja, mandorlába és »Napba van öltözve« az oltárok főalakja, úgy tekinthetünk, mint a napgyermeket szoptató tejüstennőre.” (*Jankovics Marcell*)

„Önként feláldozni életünket mindenkiért, keresztre feszítettetni magunkat, a máglyára menni mindenkiért – ezt csakis személyiségünk legerősebb fejlettsége esetén tehetjük meg. (...) [Aki] már egyáltalán nem félti magát, (...) nem használhatja másra [saját egyéniségét], mint arra, hogy teljesen odaadja magát mindenkinek, hogy mások is ugyanolyan szuverén és boldog egyéniségek legyenek.” (*Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij*)

„Sztanyiszlavszkij, Grotowski és Barba egy újfajta gondolkozásra ösztönözték a színház világát, viszont mindenki saját maga fejleszti ki a saját színészténingjét. [Ez egy] folyamatos fejlődés, egy folyamatos kutatás. (...) ha dolgozol rajta a próbaterebben napokig meg évekig, a tiéd, a sajátod lesz. (...) Úgy is lehetne mondani, hogy a tréning a test architektúrájának megalkotása.” (*Pino Di Buduo*)

„[A kurzuson] felvetődött a dilemma, hogy a színész alkotóművész-e. Vasziljev szerint (...) ha a színész úgy dönt, hogy végrehajtóként működik, akkor nem lesz alkotó, ha azonban a fáradságosabb, nehezebb utat választja, önálló, autonóm művészként lép fel, akkor természetesen és kétségtelenül alkotóvá válik.” (*Berettyán Nándor*)

A TARTALOMBÓL

Napba öltözött asszony – **Jankovics Marcell** a születés karácsonyi misztériumáról • A Teatro Potlach **Pino Di Buduo** vezette színészképző műhelyéről – **Gulyás Zsófia** tanulmánya • **Tadashi Suzuki** színészténing-módszeréről – **Kozma Gábor Viktor** disszertációja (2. rész) • **Pinczés István** recenziója Eugenio Barba – Nicola Savarese: A színész titkos művészete címmel magyarul megjelent kötetéről • **Berettyán Nándor** munkanaplója Anatolij Vasziljev idei mesterkurzusáról • **F. M. Dosztojevszkij**: Téli feljegyzések nyári élményekről – Nyugat-Európa a kétszáz éve született orosz író szemével; • A szelíd teremts – **Király Nina** írása az emlékezés színházáról • **Bajza József** 1847/48-ban a Nemzeti Színház élén – részlet **Szalisznyó Lilla** megjelenés előtt álló könyvéből • **Ungvári Judit** interjúja **Szabó Szilviával**, a Nemzeti Színház művészeti főtitkárával

„...hasznos lehet a személyes élmények reális elemeit és a karaktereket metaforizálni. Például a tréningező (...) ahelyett, hogy az apja emberi alakját képzelné el maga elé, megteheti, hogy megfelelteti azt egy állattal vagy egy lénnel. Ebben az esetben (...) egy oroszlánnyal küzd meg a belső víziójában, miközben apjával folytat belső párbeszédet.” (*Kozma Gábor Viktor*)

Tájékoztatás a Szcenárium lapszámokhoz való hozzájárulásról: +36 1 476 68 76 | a Szcenárium a neten: www.nemzetisinhaz.hu/magazin/folyoirat

szcenárium

A Nemzeti Színház művészeti folyóirata

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

Erkel Ferenc

HUNYADI LÁSZLÓ

OPERA HÁROM FELVONÁSBAN, MAGYAR NYELVEN, MAGYAR FELIRATTAL

ZENESZERZŐ **ERKEL FERENC**

SZÖVEGÍRÓ **EGRESSY BÉNI**

RENDEZŐ **ÓKOVÁCS SZILVESZTER**

MŰVÉSZETI TANÁCSADÓ **ALMÁSI-TÓTH ANDRÁS**

LÁTVÁNYTERVEZŐ **LISZTOPÁD KRISZTINA**

KOREOGRÁFUS **SOLYMOSI TAMÁS**

KARIGAZGATÓ **CSIKI GÁBOR**

KARMESTER **KOCSÁR BALÁZS**

BEMUTATÓ 2022. MÁRCIUS 13., OPERAHÁZ

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

BALETT HÁROM FELVONÁSBAN

KOREOGRÁFUS **SIR KENNETH MACMILLAN**

ZENESZERZŐ **LISZT FERENC**

LISZT FERENC MŰVEIBŐL A ZENÉT ÖSSZEÁLLÍTOTTA

ÉS HANGSZERELTE **JOHN LANCHBERY**

SZÖVEGKÖNYV **GILLIAN FREEMAN**

LÁTVÁNYTERVEZŐ **NICHOLAS GEORGIADIS**

DÍSZLETFELÜGYELŐ **CINZIA LO FAZIO**

JELMEZFELÜGYELŐ **NATALIA STEWART**

VILÁGÍTÁSTERVEZŐ **JACOPO PANTANI**

SZÍNPADRA ÁLLÍTÓ BALETTMESTER **KARL BURNETT**

BETANÍTÓ BALETTMESTER **GRANT COYLE**

KARMESTER **MEDVECZKY ÁDÁM**

BEMUTATÓ: 2022. MÁRCIUS 14., OPERAHÁZ

Sir Kenneth MacMillan

Liszt Ferenc / John Lanchbery

MAYERLING

BALETT

MAGYAR NEMZETI BALETT
HUNGARIAN NATIONAL BALLET

OPERA.HU | FACEBOOK.COM/OPERAHAZ

A Nemzeti Magazin
az interneten:
www.nemzetisinhaz.hu

Berecz András az Isten bolondja című előadásban | fotó: Eöri Szabó Zsolt

JANUÁRI ELŐADÁSOK

Bulgakov: **A MESTER ÉS MARGARITA** | Euripidész: **MÉDEIA** | Szilágyi: **LEÁNDER ÉS LENSZIROM**
| Vörösmarty: **CSONGOR ÉS TÜNDE** | Szabó Magda: **AZ AJTÓ** | Szarka: **ÉDEN FÖLDÖN** | Goldoni:
HÁZASSÁG PALERMÓBAN | Berecz András estje: **ANGYALFÜTTY** | Viripajev: **ÁLOMGYÁR**
(DREAMWORKS) | Gárdonyi – Zalán: **EGRI CSILLAGOK** | Medvegyev: **FODRÁSZNŐ** | Petőfi:
JÁNOS VITÉZ | Csehov: **EGYFELVONÁSOS KOMÉDIÁK** | Tennessee Williams: **ÜVEGFIGURÁK** |
Márai: **A KASSAI POLGÁROK** | Földes László Hobo estje: **TUDOD, HOGY NINCS BOCSÁNAT** | Wass
Albert művei és dokumentumok alapján: **TIZENHÁROM ALMAFA** | Szűcs Nelli estje: **FEDÁK SÁRI** |
CSÍKSOMLYÓI PASSIÓ | Örkény: **MACSKAJÁTÉK** | Shakespeare: **RÓMEÓ ÉS JÚLIA** | Berecz András
estje: **SZEGEN CSENGŐ** | Mikszáth – Fabók: **A FEKETE KAKAS** | Sarkadi – Fábri – Nádasz – Zs. Vincze:
KÖRHINTA | Szarvas József estje: **PUSTOL A HÓ**